

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS**

Kristina Šlepavičiūtė - Balčaitienė

**EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ ĮTAKA
GIMNAZISTAMS JIEMS FORMUOJANTIS PILIETIŠKUMO
SAMPRATA
(LIETUVOS X, Y ir Z MOKYKLŲ ATVEJAI)**

Baigiamasis magistro darbo projektas

Vadovas

Prof. habil. dr. Palmira Jucevičienė

KAUNAS, 2018 m.

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ ĮTAKA
GIMNAZISTAMS JIEMS FORMUOJANTIS PILIETIŠKUMO
SAMPRATA

(LIETUVOS X , Y ir Z MOKYKLŲ ATVEJAI)

Baigiamasis magistro darbo projektas

Edukologija (621X20004)

Vadovas

(parašas) Prof. habil. dr. Palmira Jucevičienė

(data)

Recenzentas

(parašas) Doc. dr. Berita Simonaitienė

(data)

Projektą atliko

(parašas) Kristina Šlepavičiūtė Balčaitienė

(data)

KAUNAS, 2018 m.

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

(Fakultetas)

Kristina Šlepavičiūtė - Balčaitienė

(Studento vardas, pavardė)

Edukologija (621X20004)

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

„Edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų įtaka gimnazistams jiems formuojantis pilietiškumo sampratą (Lietuvos x, y ir z mokyklų atvejai)“

AKADEMINIO SAŽINGUMO DEKLARACIJA

20 18 m. gegužės _____ d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Kristinos Šlepavičiūtės - Balčaitienės** baigiamasis magistro darbas tema „Edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų įtaka gimnazistams jiems formuojantis pilietiškumo sampratą (Lietuvos x ir y mokyklų atvejai)“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	6
SUMMARY	8
LENTELĖS	10
PAVEIKSLAI	11
ĮVADAS	14
1. EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ, VEIKIANČIŲ GIMNAZISTŲ PILIETIŠKUMO SAMPRATOS FORMAVIMĄSI, PAGRINDIMAS	18
1.1. Pilietiškumas moksliniuose darbuose ir viešojoje aplinkoje: sampratų įvairovė	18
1.2. Edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, galinčios veikti gimnazijos mokinių pilietiškumo sampratos formavimąsi	24
1.2.1 Edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos bei jų galimybė transformuotis į asmenines aplinkas	24
1.2.2 Edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų, darančių įtaką mokinių pilietiškumo sampratos formavimuisi, charakteristikos	26
1.2.2.1 Formalaus ugdymo edukacinės ir jų parametrai	29
1.2.2.2 Neformalaus ugdymo edukacinės ir jų parametrai	31
1.2.2.3 Potencialios mokymosi aplinkos informaliai mokantis ir jų parametrai	35
2. EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ, VEIKIANČIŲ GIMNAZISTŲ PILIETIŠKUMO SAMPRATOS FORMAVIMĄSI, EMPYPIŅIO TYRIMO METODOLOGIJOS PAGRINDIMAS	39
2.1. Empirinio tyrimo strategija, metodai ir logika	39
2.2. Tyrimo imties pagrindimas	40
2.3. Tyrimo instrumento pagrindimas	41
2.4. Tyrimo etika	44
2.5. Tyrimo pravedimas	44
3. EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ, VEIKIANČIŲ I KLASĖS GIMNAZISTŲ PILIETIŠKUMO SAMPRATOS FORMAVIMĄSI, NUSTATYMAS, NAGRINĖJANT TRIJŲ MOKYKLŲ ATVEJUS	45
3.1. Pilietiškumo ugdymo galimybių atspindys bendrojo ugdymo programose	45
3.2. X gimnazijos atvejis	47
3.2.1 Atvejo konteksto pristatymas	47

3.2.2 Moksleivių ir mokytojų pripažįstamos edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, darančios įtaką pilietiškumo sampratos formavimuisi	48
3.2.3 Rezultatų diskusija	58
3.3. Y gimnazijos atvejis	60
3.3.1 Atvejo konteksto pristatymas	60
3.3.2 Moksleivių ir mokytojų pripažįstamos edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, darančios įtaką pilietiškumo sampratos formavimuisi	61
3.3.3 Rezultatų diskusija	72
3.4 Z gimnazijos atvejis	73
3.4.1 Atvejo konteksto pristatymas	73
3.4.2 Moksleivių ir mokytojų pripažįstamos edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, darančios įtaką pilietiškumo sampratos formavimuisi	74
3.4.3 Rezultatų diskusija	86
3.5 X, Y ir Z gimnazijų atvejų rezultatų sugretinta analizė ir diskusija	88
IŠVADOS	93
REKOMENDACIJOS	96
LITERATŪRA	98
PRIEDAI	103

Šlepavičiūtė – Balčaitienė, K. (2018). Edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų įtaka gimnazistams jiems formuojantis pilietiškumo sampratą (Lietuvos x ir y mokyklų atvejai): baigiamojo magistro darbo projektas / Prof. habil. dr. Palmira Jucevičienė. Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Mokslo kryptis ir sritis: Socialiniai mokslai (S 000), Edukologija (07S).

Reikšminiai žodžiai: pilietiškumas, edukacinės mokymosi aplinkos, potencialios mokymosi aplinkos, asmeninės mokymosi aplinkos, formalus ugdymas, neformalus ugdymas, informalus mokymasis.

Kaunas, 2018 m. 113 p.

SANTRAUKA

Piliečio samprata, pačia bendriausia prasme, nurodo individo santykį su valstybe. Pilietiškumas, pačia bendriausia prasme, nurodo pageidautiną individo ir individų grupės elgesį ir su(si)vokimą kiekvieno iš jų, kaip piliečio, santykyje su valstybe. Viena vertus, pilietybės ir pilietiškumo kategorijos tapo demokratinės visuomenės ir valstybės ramsčiu bei garantu. Antra vertus, piliečio ir pilietiškumo sampratos nėra prigimtinės duotybės, o tiesiogiai priklauso nuo organizuojamo ugdymo proceso (Callan, 2004). Todėl norint turėti šias sampratas šiuolaikinėse visuomenėse kaip kolektyvinę žinią, turime ne tik kryptingai organizuoti ugdymo procesą, bet kartu analizuoti, kokios aplinkybės ir aspektai lemia sėkmingesnę pilietinių sampratų formavimo procesą formaliose, neformaliose ir informaliuose ugdymo aplinkose. Šio darbo **problema** – kokios aplinkos - edukacinė ar potencialios - daro didesnę įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimuisi? **Darbo objektas** – edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos ir jų poveikis pirmos klasės gimnazistams formuojantis pilietiškumo sampratą. **Tikslas** – atskleisti, kokiais ypatumais pasižyminčios edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos daro didesnę įtaką gimnazistams formuojantis pilietiškumo sampratą. **Uždaviniai:** 1) teoriškai pagrįsti edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų, kurios veikia gimnazistus, jiems formuojantis piliečio sampratas, parametrus; 2) teoriškai pagrįsti edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų, veikiančių gimnazistus, jiems formuojantis piliečio sampratą, tyrimo metodologiją; 3) empiriškai nustatyti edukacines ir potencialias mokymosi aplinkas, kurios įtakoja gimnazistus, jiems formuojantis piliečio sampratą. **Tyrimo metodai:** šiame darbe bus naudojami mokslinės literatūros, dokumentų analizės, atvejo analizės, atvejų palyginimo, apklausos raštu metodai ir metodų trianguliacija. **Rezultatai.** Atlikus mokslinės literatūros analizę buvo išskirti formalus, neformalus ugdymo edukacinių aplinkų ir informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai. Jais remiantis buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio metu paaiškėjo, kad gimnazistai savo mokymosi procesą sieja su edukacinėmis aplinkomis, kurios yra kuriamos formalus arba, iš dalies, neformalus ugdymo kontekste. Potencialiose informalaus mokymosi aplinkose vykstantis mokymosi procesas nėra gimnazistų suvokiamas kaip lygiavertis mokymosi procesas lyginant jį su formalus ir neformalus

ugdymo kontekste organizuojamomis veiklomis. Gimnazistų manymu, formalaus ugdymo metu kuriamos edukacinės mokymosi aplinkos daro didžiausią įtaką jų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Nepaisant to, tyrimas parodė, jog potencialios informalaus mokymosi aplinkos taip pat turi reikšmingą poveikį gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi, bet šis procesas besimokančiųjų yra sunkiai atpažįstamas, identifikuojamas ir vertinamas.

Šlepavičiūtė – Balčaitienė, K. (2018). *Influence of the Educational and Potential Learning Environments on High School Students' in the Process of Formation of Citizenship Meaning*: Master's Final Project / supervisor Prof. habil. dr. Palmira Jucevičienė. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research and area field: Social Sciences (S 000), Educational sciences (07S).

Key words: citizenship, educational environment, potential learning environment, personal learning environment, formal education, non – formal education, informal learning.

Kaunas, 2018. 113 p.

SUMMARY

Generally, the concept of the citizen defines the relationship of an individual with the state. The general concept of citizenship defines the desired behavior of an individual and the group of individuals and their (self) perception in the relationship of a citizen and the state. The categories of nationality and citizenship have become the anchor and guarantee for the democratic society and state. However, the conceptions of citizen and citizenship are not inborn but are directly related to the educational process being organized (Callan, 2004). Thus, aiming to achieve the presence of these concepts in the modern societies as the collective knowledge, it is necessary both to organize the focused educational process and analyze the circumstances and aspects causing more successful process of the formation of the citizenship concepts by formal, non-formal and informal educational environments. The **problem** of this thesis is to find out, what environments, educational or potential, have the influence on the development of citizenship concept in high-school students. **The object of the thesis** is the educational and potential learning environments and their influence on first year high-school students during the formation of citizenship concept. **The aim** is to reveal what peculiarities of educational and potential learning environment make impact to the high-school students during their citizenship concept development. **Tasks:** 1) to provide theoretical rational of the parameters of educational and potential learning environments that make impact on the high-school students during their development of citizenship concepts; 2) to develop theoretical basis of the research methodology of educational and potential learning environments that make impact on the high-school students during their development of citizenship concepts; 3) to provide empirical evidence of the educational and potential learning environments that have influence on the high-school students during the development of citizenship concept. **Research methods:** there are employed research literature, document analysis, case study, case cross-sectional analysis, questionnaire survey methods and the triangulation. **Results.** Having made the research literature analysis, there have been defined parameters of the formal and non-formal education of educational environments and the potential environments of the informal learning. Thereof empirical research has been performed that made it

clear that high-school students relate the learning process with educational environments that are created in the formal or partially non-formal education context. The informal learning process in potential environments is not perceived by the high-school students as equivalent learning process when comparing it with the activities that are organized in the formal and non-formal education context. In their opinion, the educational learning environments of the formal education have the greatest impact on the development of the citizenship concept. Despite that the research revealed the fact that potential informal learning environments also make significant influence on the development of the citizenship concept in the high-school students. However, this process is hardly recognized, identified and assessed by the learning individuals.

LENTELĖS

1 lentelė. Pilietiškumo sampratos turinys.....	20
2 lentelė. Formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai.....	32
3 lentelė. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai.....	36
4 lentelė. Teiginiai mokiniams ir mokytojams apie pilietiškumo sampratų formavimąsi formaliame, neformaliame ugdyme ir informaliame mokymesi.....	42
5 lentelė. Pilietiškumo dėmenys bendrosiose ugdymo programose.....	45
6 lentelė. Palankaus konteksto komponentai, įtakojantys pilietiškumo sampratų formavimąsi	88

PAVEIKSLAI

1 pav. Edukacinių (EMA) ir potencialių (PMA) aplinkų transformacija į asmeninę mokymosi aplinką (AMA).....	25
2. pav. Švietimo sistemos sandara pagal mokslinę literatūrą ir viešuosius dokumentus.....	27
3. pav. Mokymosi aplinkos formaliame, neformaliame ugdyme ir informaliame mokymosi procese.....	28
4 pav. Pilietiškumo samprata (X mokyklos gimnazistų nuomonė)	48
5 pav. Kada anksčiausiai pradėjote galvoti apie pilietiškumą? (X mokyklos gimnazistų nuomonė).....	49
6 pav. Kas turėjo didžiausią įtaką tam, kad jūs ėmėte galvoti apie pilietiškumą? (X mokyklos gimnazistų nuomonė)	50
7 pav. Mokomieji dalykai, kurie daro įtaką mokiniams formuojantis pilietiškumo sampratas (X mokyklos gimnazistų nuomonė)	51
8 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos gimnazistų nuomonė)	51
9 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos gimnazistų nuomonė)	52
10 pav. Gimnazistų atpažįstamos aplinkos įtakojančios jų pilietiškumo sampratos formavimąsi (X mokyklos gimnazistų nuomonė)	54
11 pav. Ar integruojate pilietiškumą į savo mokomąjį dalyką? (X mokyklos mokytojų nuomonė).....	56
12 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos mokytojų nuomonė).....	57
13 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos mokytojų nuomonė)	57
14 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos mokytojų nuomonė)	58
15 pav. Pilietiškumo samprata (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)	61
16 pav. Kada anksčiausiai pradėjote galvoti apie pilietiškumą? (Y mokyklos gimnazistų nuomonė).....	62
17 pav. Kas turėjo didžiausią įtaką tam, kad jūs ėmėte galvoti apie pilietiškumą? (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)	63
18 pav. Mokomieji dalykai, kurie daro įtaką mokiniams formuojantis pilietiškumo sampratas (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)	64

19 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)	64
20 pav. Y mokyklos gimnazistų lankomos neformalaus ugdymo veiklos	65
21 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)	66
22 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)	66
23 pav. Trikdžiai formaliame, neformaliame ugdyme ir informaliame mokymesi Y mokyklos gimnazistams formuojantis pilietiškumo sampratas	67
24 pav. Gimnazistų atpažįstamos aplinkos įtakojančios jų pilietiškumo sampratos formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)	68
25 pav. Ar integruojate pilietiškumą į savo mokomąjį dalyką? (Y mokyklos mokytojų nuomonė).....	69
26 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos mokytojų nuomonė)	71
27 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos mokytojų nuomonė)	71
28 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos mokytojų nuomonė)	71
29 pav. Pilietiškumo samprata (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)	75
30 pav. Kada anksčiausiai pradėjote galvoti apie pilietiškumą? (Z mokyklos gimnazistų nuomonė).....	76
31 pav. Kas turėjo didžiausią įtaką tam, kad jūs ėmėte galvoti apie pilietiškumą? (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)	76
32 pav. Mokomieji dalykai, kurie daro įtaką mokiniams formuojantis pilietiškumo sampratas (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)	77
33 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)	78
34 pav. Z mokyklos gimnazistų lankomos neformalaus ugdymo veiklos	79
35 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)	79
36 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)	80
37 pav. Gimnazistų atpažįstamos aplinkos įtakojančios jų pilietiškumo sampratos formavimąsi (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)	82

38 pav. Ar integruojate pilietiškumą į savo mokomąjį dalyką? (Z mokyklos mokytojų nuomonė).....	84
39 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos mokytojų nuomonė)	85
40 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos mokytojų nuomonė)	85
41 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos mokytojų nuomonė)	86

IVADAS

Temos aktualumas. XIX a. susiformavusios nacionalizmo idėjos sudarė prielaidas modernių tautinių valstybių formavimuisi. Tokio tipo valstybes idėjiškai pastiprino patriotizmo – meilės tėvynei – idėjos. Tačiau XX a. kapitalizmo, liberalizmo, demokratijos ir globalizacijos procesai bei jų raida suformavo kokybiškai naujus iššūkius šiuolaikinėms valstybėms ir jų visuomenėms. Rinkos ekonomika, nuomonių ir idėjų pliuralizmas, išaugęs mobilumas ir komunikacijos mastai paskatino kosmopolitiško gyvenimo būdo plėtrą ir tautų bei kultūrų migravimo procesą. Tai lėmė nacionalinių valstybių pamatinių idėjų kaitos procesą. Kitaip sakant, XX a. modernios valstybės ir jų visuomenės išgyveno valstybingumo idėjos turinio virsmą: nuo lokalių nacionalistinių patriotiškumo idėjų buvo pereita prie globalių demokratiškos piliečio, pilietiškumo ir pilietinės visuomenės sampratų. Modernios valstybės akcentas buvo perkeltas nuo tautinių link demokratiškos vertybių. Piliečio samprata, pačia bendriausia prasme, nurodo individo santykį su valstybe. Pilietiškumas, pačia bendriausia prasme, nurodo pageidautiną individo ir individų grupės elgesį ir su(si)vokimą jų kaip piliečio su valstybe santykyje. Viena vertus, pilietybės ir pilietiškumo kategorijos tapo demokratinės visuomenės ir valstybės ramsčiu bei garantu. Kita vertus, piliečio ir pilietiškumo sampratos nėra prigimtinės duotybės, o tiesiogiai priklauso nuo organizuojamo ugdymo proceso (Callan, 2004). Todėl norint turėti šias sampratas šiuolaikinėse visuomenėse kaip kolektyvinę žinią, turime ne tik kryptingai organizuoti ugdymo procesą, bet kartu analizuoti, kokios aplinkybės ir aspektai lemia sėkmingesnę pilietinių sampratų formavimo procesą formaliose, neformaliose ir informaliuose ugdymo aplinkose.

Šiame darbe bus laikomasi nuostatos, jog šiuolaikiškas mokymas ir mokymasis yra grindžiamas konstruktyvizmo teorija (Jucevičienė, Stanikūnienė, Balevičienė, 2003), kuria remiantis, individo mokymo/si procesas yra jo ankstesnio žinojimo ir naujų aplinkų sąveikos metu kuriamos naujos žinojimo struktūros. Tai reiškia, jog formalus, neformalus ugdymo ir informalus mokymosi metu individo jau turimos žinios ir gebėjimai susiduria su įvairiomis mokymosi aplinkomis, o iš šių dėmenų sintezės gimsta naujos asmeninės individo žinios. Jucevičienė monografijose „Besimokantis miestas“ (2007), „Universiteto edukacinė galia“ (2010) ir įvairiuose straipsniuose tyrinėdama individo santykį su jį veikiančiomis aplinkomis pateikė aiškinimą, pagal kurį skiriamos edukacinės (formalus ir neformalus ugdymas) ir potencialios (informalus ugdymas) mokymosi aplinkos, kurios turi galimybę tapti asmeninėmis besimokančiojo aplinkomis. Kitaip tariant, ne visos tikslingai kurtos edukacinės aplinkos ugdymo procese darys vienodą įtaką kiekvienam besimokančiajam. Ir neaišku, kiek stipriai besimokančiuosius paveiks visos kitos (ugdymo įstaigoje ir už jos ribų esančios) aplinkos, kurios buvo sukurtos needukaciniais tikslais ir ne konkretaus edukatoriaus pastangomis.

Siekiant kuo efektyvesnio ugdymo proceso būtina gebėti įvertinti šių aplinkų tarpusavio santykį ir jų įtaką besimokančiajam, nes integralus požiūris galimai prisidėtų prie kokybiškesnio ugdymo planavimo ir nacionalinės švietimo sistemos tikslų realizavimo proceso.

Tyrimo problema ir jos pagrindimas. Formalaus ir neformalaus švietimo kuriamos mokymosi aplinkos yra pakankamai plačiai analizuota tema tiek pasaulio (Jonassen, Land, 2012; Küçüközer, 2013; Kuijpers, Meijers, Gundy, 2011; Lage, Platt, Treglia, 2000), tiek ir Lietuvos (Baziukaitė, 2007; Brazdeikis, Masaitis, 2012; Jucevičienė, Cesevičiūtė, 2009; Jucevičienė ir kt., 2010; Jucevičienė, 2013; Stanikūnienė, 2006; Tautkevičienė, 2005) mokslininkų. Jucevičienė savo ir jungtinėse monografijose (2007, 2010, 2013) yra pateikusi terminų *mokymosi aplinkos*, *edukacinės aplinkos*, *potencialios mokymosi aplinkos* ir *asmeninės mokymosi aplinkos* apibrėžimus ir jų charakteristikas. Kartu su doktorantais Jucevičienė analizavo muziejų, universitetinių bibliotekų mokymosi, edukacines aplinkas ir jų galimybes tapti asmeninėmis besimokančiojo aplinkomis (Savickė, Jucevičienė, 2013; Jucevičienė, Tautkevičienė, 2002, 2003, 2004). Taip pat tyrinėti studentai, besimokantys fizikos edukacinėse aplinkose (Jucevičienė, Karenauskaitė, 2004), studentų organizacinio mokymosi aplinkos (Jucevičienė, Valinevičienė, 2015), studentų mokymosi galimybės socialiniuose tinkluose (Jucevičienė, Valinevičienė, 2015), studentų mokymosi aplinkos naudojant saityną 2.0 (Valinevičienė, 2013). Visose šiose temose analizuojamos besimokančiųjų mokymosi aplinkos: edukacinių aplinkų ir asmeninių mokymosi aplinkų santykis aukštojo mokslo sektoriuje. Apie mokyklinio lygmens sektorių yra rašę Jucevičienė, Celešiūtė (2012). Celešiūtė (2013) domėjosi muziejaus edukacinėmis aplinkomis ir jų tapimo asmeninėmis besimokančiojo aplinkomis. Tačiau neturime atliktų rimtesnių tyrimų apie besimokančiųjų edukacinių ir potencialių aplinkų santykį bei jo įtaką mokymo/si procesui pradinio, pagrindinio ar vidurinio ugdymo lygmenyse ugdant konkrečius dalykus, gebėjimus ar nuostatas. Todėl šiame darbe bus analizuojama pagrindinio (į kurį įeina I klasės gimnazistai) ugdymo lygmens edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų santykis ir šių aplinkų galimybės tapti asmeninėmis besimokančiojo aplinkomis.

Nacionalinės tapatybės, pilietybės, pilietiškumo koncepcijos ir jų formavimasis yra plačiai nagrinėtas užsienio autorių (Tamir, 1995, McLaughlin, Jucevičienė, 1997, Marshall, 2006, Keynan, 2017, Callan, 2004, Pedersen, 2018), tačiau pasigendama tyrimų, akcentuojančių konkrečias edukacines aplinkas ir jų įtaką formuojantis besimokančiojo pilietinėms nuostatoms.

Šiame darbe keliamas tyrimo reikalaujantis klausimas: kokiais ypatumais turi pasižymėti edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, kad jos taptų pirmos klasės gimnazijos mokinių asmeninėmis mokymosi aplinkomis ir darytų įtaką jiems formuojantis piliečio sampratą?

Tyrimo objektas – Edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos ir jų poveikis pirmos klasės gimnazistams formuojantis pilietiškumo sampratą.

Darbo tikslas – atskleisti, kokiais ypatumais pasižyminčios edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos daro įtaką gimnazistams formuojantis pilietiškumo sampratą.

Darbo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų, kurios veikia gimnazistus formuojant piliečio sampratą, parametrus.
2. Teoriškai pagrįsti edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų, veikiančių gimnazistus formuojant piliečio sampratą tyrimo metodologiją.
3. Empiriškai nustatyti edukacines ir potencialias mokymosi aplinkas, kurios įtakoja gimnazistus formuojant piliečio sampratą.

Tyrimo metodologija

Šiame darbe bus naudojami mokslinės literatūros, dokumentų analizės, atvejo analizės, atveju palyginimo, apklausos raštu metodai ir metodų trianguliacija.

Tyrimo strategija: šiame darbe buvo pasitelkta atvejo studija, derinant kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus.

Tyrimo imtis sudaryta neatsitiktinės atrankos būdu, pasirenkant tris Kauno rajono neišgrynintas gimnazijas, kuriose yra fiksuojamas didelis mokinių skaičius. Pasirinkta netikimybinė, patogioji imtis. Darbe buvo aptarti trijų Lietuvos mokyklų atvejai norint palyginti tarpusavyje gautus rezultatus. Darbas buvo atliekamas trimis etapais: 1) edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų parametrų išskyrimas; jais remiantis sudarytas empirinio tyrimo instrumentas; 2) apklausos raštu vykdymas; 3) duomenų apdorojimas, analizavimas ir išvadų darymas.

Darbo teorinis reikšmingumas. Šiame darbe aptartos ir išanalizuotos mokslinėje literatūroje ir viešojoje erdvėje egzistuojančios įvairios pilietiškumo sampratos. Išskirti teoriniai formalaus ugdymo edukacinių aplinkų, neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų ir informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai. Tiriant konkrečius atvejus surinkti edukologijos mokslui vertingi duomenys, leidžiantys pastebėti: a) pirmos klasės gimnazistų pilietiškumo sampratų skirtumus nuo EK deklaruojamos pilietiškumo santraukos; b) šių gimnazistų dėmesį asmeninėms mokymosi aplinkoms, suformuotoms iš formalaus ugdymo ir, iš dalies, iš neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų; c) gimnazistų skiriamą menką dėmesį informalaus mokymosi potencialioms aplinkoms, klaidingai manant, kad jose nesimokoma. Pastebėta, kad gimnazistai mokosi, formuodamiesi pilietiškumą informalaus mokymosi potencialiose mokymosi aplinkose netgi tada, kai galvoja, kad nesimoko.

Darbo praktinis reikšmingumas. Tyrimo metu gauti rezultatai bus panaudoti mano asmeninėje darbinėje praktikoje, kuriant edukacines aplinkas istorijos ir pilietiškumo pagrindų pamokose. Gerosios patirties sklaidos metu darbe aptikti reikšmingi duomenys bus pateikti mano darbovietės administracijai ir metodiniams būreliams, kurie turės galimybę juos apsvastyti ir panaudoti savo darbinėje praktikoje. Paskelbus šio darbo rezultatus viešai, jais turės galimybę

pasinaudoti ir kitos mokyklos. Tikiuosi, jog šis tyrimas paskatins mokyklų administracijos darbuotojus ir mokytojus apmąstyti darbe pateiktas rekomendacijas ir pradėti diskusijas pilietiškumo ugdymo tema savo vietinėse bendruomenėse.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje analizuojami teoriniai darbo aspektai, antroje apibrėžiama darbe atliekamo tyrimo metodologija, trečiojoje pateikiami empirinio tyrimo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos ir 2 priedai (klausimynai mokiniams ir mokytojams). Darbe yra pateiktos 6 lentelės ir 41 paveikslas. Literatūros sąrašą sudaro 65 mokslinės literatūros šaltiniai ir 4 dokumentai bei kita metodinė medžiaga.

1. EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ, VEIKIANČIŲ GIMNAZISTŲ PILIETIŠKUMO SAMPRATOS FORMAVIMĄSI, PAGRINDIMAS

1.1. Pilietiškumas moksliniuose darbuose ir viešojoje aplinkoje: sampratų įvairovė

Kalbant apie pilietinę sampratą svarbu akcentuoti, jog šią temą nagrinėję autoriai naudoja keletą žodžių, kuriais apibūdina pilietybės terminą. Anglų kalboje naudojami žodžiai lietuvių kalboje turi šiuo atitikmenis: *citizen* – pilietis, *citizenship* – pilietybė ir naujadaras *citizenhood* – kuris reiškia pilietiškumą. Oksfordo žodyne *citizen* žodis, teigiama, jog nusako individo teisinę priklausomybę tam tikrai žmonių grupei – valstybei. Žodis *citizen* su priesaga – *ship* teigiama, jog nurodo individo statusą bendrystėje su valstybe. Žodis *citizen* su priesaga – *hood*, pasak Oksfordo žodyno, nurodo buvimo piliečiu būseną (pilietiškumą). Dauguma užsienio autorių analizuodami pilietybę ir pilietiškumą dažniausia vartoja žodžius *citizen* ir *citizenship* nedarydami griežtų teorinių skirčių (1997, Marshall, 1950, Callan, 2004, Pedersen, 2018). Žodžių prasminius skirtumus aprašo Keinan (2017) ir pasiūlo pereiti prie platesnio *citizenhood* - pilietiškumas termino vartojimo. Autorius teigia, jog šiame globalių, hegemoninių, multikultūrinių visuomenių kontekste nebepakanka pilietybės (*citizenship*) apibrėžimo, kuris nurodo siaurą individo narytės politinėje bendruomenėje aspektą. Keinan (2017) teigia, jog reikia pereiti prie platesnės - pilietiškumo (*citizenhood*) definicijos. Grindžiama nauja koncepcija apima klasikinę Marshall (1950) pilietybės (*citizenship*) apibrėžtį ir yra papildoma naujomis turinio dedamosiomis dalimis. Marshall (1950) teigia, jog pilietybės sampratą sudaro trys dalys: pilietinės teisės ir pareigos, politinės ir socialinės teisės (žr. 1 lentelę), kurios nurodo individo pilietinių teisių ir pareigų santykį, sudaro galimybes dalyvauti politiniame gyvenime ir leidžia naudotis valstybės teikiamomis socialinėmis garantijomis (sveikatos apsauga, švietimo paslaugos ir kt.). Tai klasikinė pilietybės koncepcija, kuria remiasi dauguma autorių.

Keinan (2017) polemizuoja Marshall koncepcijai teigdamas, jog modernioms multikultūrinėms visuomenėms reikalingas bendrumo jausmas tam, kad jos išliktų stabilios ir efektyvios. Autorius teigia, jog reikia kurti daugiapakopį pilietinį identitetą, kuris apjungtų individus su skirtingomis charakteristikomis ir tapatybėmis į bendrą visuomenę ir valstybę. Ši pilietiškumo dedamoji dalis sudarytų prielaidas rasti dar vienai svarbiai dedamajai daliai – priklausomybės ir įsipareigojimo jausmui (Keinan, 2017). Pastarasis autorius išplečia pilietinę sampratą prie teisinių individo ir valstybės santykių reglamentavimo pridėdamas individo jausenos ir būsenos momentų svarbą.

Callan (2004) taip pat remiasi Marshall (1950) sudėliota koncepcija, bet ją papildo vertybių ir idealų dedamąja dalimi (žr. 1 lentelę). Autorius, naudodamas pilietybės (*citizenship*) terminą, iš tiesų kalba apie pilietiškumo (*citizenhood*) koncepciją, nes, panašiai kaip ir Keinan, akcentuoja į pilietybės

klasikinę definiciją neįeinančius dalykus. Callan (2004) teigia, jog tam, kad sėkmingai veiktų individo ir valstybės tarpusavio išipareigojimai, reikalingos vertybės ir idealai. Šios dedamosios pilietiškumo koncepcijos turinio dalys taip pat yra individo būsenos ir jausenos aspektas, apie kurių svarbą kalbėjo Keinan (2017). Kitaip tariant, šie autoriai teigia, jog teisinių individo ir valstybės santykių raiška turi turėti tam tikrą emocinį, jausminį kontekstą.

Pederen, Norgaard, Koppe (2018) savo straipsnyje Marshall trinarę pilietybės koncepciją papildė skaitmeninės pilietybės dėmeniu (žr. 1 lentelę). Autoriai teigia, jog šiandieninės informacinės ir technologijų visuomenės kontekste svarbia pilietiškumo koncepcijos sudedamąja dalimi tampa skaitmeniniai gebėjimai identifikuoti, tapatinti save su tam tikra grupe žmonių ir tuo remiantis veikti virtualioje erdvėje. Kitaip tariant, autorių kolektyvas taip pat oponuoja Marshall trinarei pilietybės koncepcijai, atkreipdami dėmesį į paties individo jausenas ir būsenas.

Kiek kitoks požiūris į pilietiškumo tematiką pateikiamas Tamir (1993) ir McLaughlin, Jucevičienė (1997) darbuose. Šie autoriai pilietybės sampratą analizuoja per tapatybės – *identity* - kategoriją. Angliškas žodis *identity* Oksfordo žodyne aiškinamas, kaip charakteristikos, kurios nurodo, kas yra individas. Tokiu būdu autoriai savo koncepcijas konstruoja per individo savivokos aspektus, pagal kuriuos jis gali būti identifikuojamas vienos ar kitos socialinės grupės nariu (nebūtinai valstybės). Šią sąvoką autoriai naudoja kaip platesnę kategoriją lyginant ją su pilietybės sąvoka, kuri pasak McLoughlin, Jucevičienė nusako tik juridinį ryšį tarp valstybės ir formalaus jos nario, bet viena kitai nekontraindikoja (1997).

Tamir savo knygoje „*Liberal nacionalizm*“ analizuoja nacionalizmo perspektyvas tapti šiuolaikinio individo tapatybės pamatu. Autorius aiškina, jog modernios globalaus pasaulio idėjos nesikerta su nacionalizmo ir tautiškumo idėjomis, jeigu nacionalizmo sąvokos turinį konstruojame atsiremdami į liberalizmą (Tamir, 1993). Knygoje teigiama, jog individo identitetas turi dvi viena kitai neprieštaraujančias dedamąsias dalis: tautinę tapatybę (kuri grindžiama kalba, kultūra, papročiais ir vertybėmis) ir asmeninę tapatybę (kuri apima individo politines, socialines teises ir pareigas). Kitaip tariant, individo tapatybę sudaro nacionalizmo lygmuo, kuris yra nekintanti duotybė kiekvienam individui ir demokratinis – liberalus lygmuo, kuris apibrėžia galinčią kisti žmogaus tapatybės dalį.

1 lentelė. Pilietiškumo sampratos turinys

Autoriai		Pilietiškumo sampratos turinys: dedamosios dalys pagal pateiktus autorius								
		Juridinis lygmuo (<i>citizenship</i>)			Emocinis lygmuo (<i>citizenhood</i>)				Tautinis lygmuo (<i>national identity</i>)	
		Politinės teisės	Pilietinės teisės ir pareigos	Socialinės teisės	Daugiapakopis pilietinis identitetas (super identity)	Priklausomybės, išipareigojimo ir atsakomybės jausmas (sense of belonging and commitment)	Skaitmeninis pilietiškumas (digital citizenship)	Vertybės ir idealai	Tautinė tapatybė (<i>nationalhood</i> - tautybė)	Pilietinis nacionalizmas (<i>civic nationalism</i>)
Tamir, 1993	Samprata moksliniuose darbuose	Taip	Taip	Taip	-	Taip	-	Taip	Taip	Taip
McLaughlin, Jucevičienė, 1997		Taip	Taip	Taip	-	Taip	-	Taip	Taip	Taip
Marshall, 1950		Taip	Taip	Taip	-	-	-	-	-	-
Callan, 2004		Taip	Taip	Taip	-	-	-	Taip	-	-
Keynan, 2017		Taip	Taip	Taip	Taip	Taip	-	-	-	-
Pederen, Norgaard, Koppe, 2018		Taip	Taip	Taip	-	-	Taip	-	-	-
Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012		Taip	Taip	Taip	-	Taip	-	-	-	-
Europe for Citizens Programme, 2017	Samprata viešojoje aplinkoje	Taip	Taip	Taip	Taip	Taip	-	-	-	-

Pasak autoriaus šie dėmenys neprieštarauja vienas kitam, o netgi atvirkščiai – vienas kitą papildo. McLaughlin, Jucevičienė (1997) savo darbe remiasi Tamir (1993) koncepcija, pripažįstant, jog individo identiteto kategorija savyje talpina siauresnes pilietiškumo (*citizenship*), tautinės tapatybės (*nationalhood*) ir pilietinio nacionalizmo (*civic nationalism*) subkategorijas. Pilietiškumą McLaughlin, Jucevičienė aiškina kaip demokratinės visuomenės piliečio ir valstybės juridinį ryšį nusakančią sąvoką (klasikinis pilietiškumo sampratos turinys pagal Marshall). Tautinė tapatybė tai vėlgi ta pati nekintanti duotybė individui, pagal kurią jis gali save tapatinti su tam tikra socialine grupe (nacioanalitinis individo identiteto lygmuo pagal Tamir). Pilietinis nacionalizmas aiškinamas labai panašiai kaip Tamir žmogaus autonomijos terminas. Pilietinio nacionalizmo terminą apima tauta kaip lygiateisė bendruomenė su jai priklausančiomis demokratinėmis teisėmis, pareigomis, vertybėmis ir įsipareigojimo jausena (McLaughlin, Jucevičienė, 1997). Abiejų terminų bendras bruožas yra tas, jog ši individo identiteto dalis gali būti kintanti. Pats individas gali spręsti ir savo sprendimą keisti kuriai socialinei grupei įsipareigoti ir susisieti pilietiniais ryšiais. Kitaip tariant, autoriai teigia, jog tautybė nebūtinai turi sutapti su valstybės ribomis, todėl ši identiteto sampratos dalis leidžia lanksčiai spręsti ir tapatinti save su įvairiomis socialinėmis grupėmis. Remiantis Tamir, McLaughlin, Jucevičienė darbais formuojama trijų lygmenų individo identiteto samprata, kurią sudaro demokratinės taisyklės ir normos (juridinis lygmuo - *citizenship*), liberalios asmeninės pozicijos (emocinis lygmuo – *civic nationalism*) bei tautiniai aspektai (nekraštutinio nacionalizmo lygmuo – *nationalhood*).

Šiai koncepcijai oponuoja Keating teigdamas, jog liberalau nacionalizmo teorija turi tam tikrų probleminių aspektų. Autorius svarsto, ar liberalus nacionalizmas daugiatautėse valstybėse arba nacionalinėse valstybėse su tautinių mažumų grupėmis nesuformuos nelygiaverčio santykio tarp daugumos ir mažumos tautinių tapatybių taip nulemiant ir nelygaus pilietybės santykio formavimąsi (Keating, 2014). Pastarasis autorius remdamasi Dwyer darbais konstatuoja, jog pilietiškumas pirmiausia kyla iš bendruomeniškumo kategorijos, o ne iš individualios tapatybės ar patriotiškumo jausenos (ten pat). Kitaip tariant, nepaisant to, kokia yra individo tautybė ir kultūrinės ypatybės, jo pilietiškumo jausmas kyla dėl jo noro būti ir veikti tam tikroje žmonių grupėje, kuri ne būtinai atitinka jo tautinį aspektą. Todėl labai svarbu pabrėžti pilietiškumo ir patriotiškumo sąvokų skirtį. Pilietiškumas yra oficialaus valstybės nario juridinių teisių, pareigų ir nuostatų kompleksas, o patriotiškumas yra meilės savo tautai jausmas. Pilietiškumas yra demokratinės visuomenės kategorija, o patriotiškumas – nacionalistinės visuomenės. Šioje vietoje išryškėja esminė polemika tarp pastarojoje ir ankstesnėje pastraipoje aptartų autorių pozicijų: kas globalizacijos kontekste yra naudingiau valstybėms ir bendruomenėms: socialinės grupės grįstos pilietiškumo santykiais ar socialinės grupės grįsto nacionaliniais indentitetais?

Analizuojant pilietiškumo sampratą viešojoje aplinkoje pirmiausia buvo peržiūrėta Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centro parengta leidinys „Pilietiškumas ir

pilietinė visuomenė“ ir Europos komisijos parengtą „Europe for citizens programme 2014 – 2020“ dokumentą. Šiuose dokumentuose formuojamos labai panašios pilietiškumo sampratos (1 lentelė). Lietuviškame dokumente, kuris remiasi Europos Sąjungos dokumentais, labai konkrečiai sakoma, jog pilietiškumas yra piliečio įsipareigojimas priimti ir vykdyti pilietines teises ir pareigas, socialinė ir politinė veikla bendruomenės labui (Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė, 2012). Pilietybės terminas aiškinamas, kaip individo ir valstybės teisinis ryšys, kuris neturi jokių prasminių ryšių su tautybe (ten pat). Analogiškas aiškinimas pateikiamas ir „Europe for citizens programme 2014 – 2020“ dokumente. Kitaip sakant, iš viešosios europinės ir lietuviškosios pilietiškumo sampratos (iš oficialių dokumentų, kuriais vadovaujasi dauguma nacionalinių institucijų) yra eliminuotas tautiškumo lygmuo, teigiant, jog būti piliečiu ir elgtis pilietiškai galima ne tik gimtojoje vietoje, bet ir bet kurioje pasaulio valstybėje. Todėl pilietiškumas negali būti tapatinamas su tautiškumu. Europos komisijos parengtoje programoje skirtingai nuo lietuviško dokumento kalbama apie daugialypio europinio identiteto vystymo poreikį. Europos Sąjunga (toliau ES) vieniją daugybę įvairių valstybių, todėl siekdama sukurti piliečio santykį tarp šių valstybių atstovų ir centrinių ES valdžios struktūrų, supranta poreikį vystyti bendrą vardiklį, dėl kurio individams atsirastų prasmė tapatini save su šia bendruomene ir jai įsipareigoti. Kitaip sakant, siūloma sukurti tokį savęs tapatinimosi su socialine bendruomene modelį, kuriame sąveikautų įvairios tautybės ir kultūros (nekintantys dėmenys – kurių individas negali pakeisti), visiems bendras bruožas ar idėja (aukštesnės už tautybę tapatybės jausmas) ir su konkrečia tautybe nesusijęs įsipareigojimo jausmas tam tikrai socialinei bendruomenei (kintantis dėmuo priklausomai, nuo jo judėjimo po skirtingas valstybes, žemynus ir t.t.).

Lietuviškame dokumente šis pilietiškumo sampratos aspektas nėra akcentuojamas galbūt dėl to, kad mūsų valstybė tautinių atžvilgiu yra pakankamai vienalytė (tautinės mažumos mūsų šalyje sudaro apie 13 %). Kitaip sakant, Lietuvos viešojoje erdvėje deklaruojama, jog pilietiškumas nėra lygu tautiškumas, pilietinis santykis su valstybe gali formuotis su bet kurios tautybės atstovu, tačiau motyvas, kodėl individas turėtų tapatinti save su šia bendruomene, kodėl turėtų jai jausti įsipareigojimą ir atsakomybę yra tarsi praleidžiamas.

Visiškai kitokia situaciją susiformavo internetiniuose žinių portaluose. 15min.lt žinių portale žodis pilietis, pateikus užklausą, randamas paminėtas daugiau kaip keturiolika tūkstančių kartų, o žodi pilietiškumas – apie penkis šimtus kartų. Delfi.lt žinių portale žodis pilietis pateikus užklausą randamas paminėtas apie šešis šimtus tūkstančių kartų, o pilietiškumas – apie tris šimtus kartų. Žodis pilietis šiuose tinklalapiuose dažniausiai naudojamas norint nurodyti žmogaus teisinį ryšį su tam tikra valstybe, pavyzdžiui, sakoma Airijos pilietis, Ukrainos pilietis, Švedijos pilietis ir t.t. Tačiau žodis pilietiškumas naudojamas įvairiuose kontekstuose. Pilietiškumo sąvoka čia siejama su deramu elgesiu, politiniu aktyvumu, dalyvavimu socialinėse veiklose, savanoryste, tapatinimosi, patriotinėmis jausenomis, pasididžiavimo, atsakomybės jausmu ir kitais aspektais. Kitaip tariant, informaciniuose

žinių portaluose, kuriuose atsispindi viešoji visuomenės nuomonė, neturime vieningos pilietiškumo sampratos. Pilietiškumo sąvokos turinys priklauso nuo straipsnyje informaciją pateikiančio asmens tikslų (politiniai, edukaciniai, informavimo ir kt.) ir aptariamos tematikos, todėl sąvokos turinio sudėties amplitudė pasidaro labai plati.

Aptarus mokslines ir viešojoje aplinkoje egzistuojančias pilietiškumo koncepcijas, galime teigti, jog XX – XXI a. pilietybės/pilietiškumo sąvokos turinys kinta. Lyginant mokslo darbuose ir viešojoje aplinkoje pateikiamus aiškinimus (1 lentelė) galime pastebėti tris svarbius aspektus. Pirma, dauguma koncepcijų sutampa su klasikine pilietiškumo koncepcija (Marshall, 1950), kuria nusakomas juridinis individo ir valstybės santykis. Antra, šiuolaikiniai XX a. mokslo darbų autoriai klasikinę pilietiškumo koncepciją papildė pridėdami papildomas turinio dedamąsias dalis. Tai sudarė prielaidas pilietiškumo koncepcijai skilti į tam tikrus prasminius lygmenis: juridinį, emocinį ir tautinį. Trečia, globalių visuomenių kontekste iš pilietiškumo koncepcijos išstumiamas tautiškumo dėmuo, kuris yra pakeičiamas daugialypio identiteto fenomenu. Tai rodo, jog globalizacijos procesai, kosmopolitinių idėjų stiprėjimas transformuoja lokalinę – nacionalinę tapatybę į kultūriškai ir idėjiškai platesnę identiteto jauseną.

Apibendrinant mokslines ir viešojoje aplinkoje egzistuojančias pilietiškumo sampratas reikia pastebėti, jog anglų kalba rašytuose moksliniuose darbuose dažniausia vartojami žodžiai *citizen* ir *citizenship*, kurie reiškia pilietis ir pilietybė. Lietuvių kalboje šiems žodžiams pagal tą turinį, kurį pateikia autoriai galime pateikti šiuos atitikmenis - pilietis ir pilietiškumas. Abejomis kalbomis pilietis nurodo individo ir valstybės teisinį ryšį, o pilietybė ir pilietiškumas yra platesnės sąvokos nurodančios ne tik teisinį ryšį, bet ir pageidautinus individo elgesio būdus bei jo jausenas. Šių dviejų žodžių sutapatinti negalima, nors jie kalba apie panašius dalykus. Sąvoka pilietis – tai žmogaus ir valstybės juridinis statusas, o pilietiškumas – tai piliečio teisės ir pareigos, įsipareigojimai ir jausenos santykiyje su valstybe.

Šiame darbe vadovausimės ES komisijos parengtame dokumente „Europe for citizenship programa 2014 -2020“ pateikta pilietiškumo koncepcija, pagal kurią svarbiausi pilietiškumo parametrai yra politinis ir socialinis individo veikimas, teisių ir pareigų prisiėmimas ir tapatumo jausmo buvimas per bendrą identitetą. Ši pozicija pasirinkta dėl modernaus požiūrio į tautiškumą, kurio nėra radikalčiai atsisakoma, bet jis transformuojama į daugialypį identitetą. Pastaroji sąvoka nereiškia nacionalinių aspektų atisakymo, atvirkščiai, visi tautiniai skirtumai yra toleruojami ir apjungiami į vieną bendrą vardiklį turinčią kategoriją, per kurią individas gali save suvokti kaip tautos atstovą (nekintantis dėmuo) ir su jo tautybe nesusijusios politinės bendruomenės (kintantis dėmuo) narį.

1.2 Edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, galinčios veikti gimnazijos mokinių pilietiškumo sampratos formavimąsi

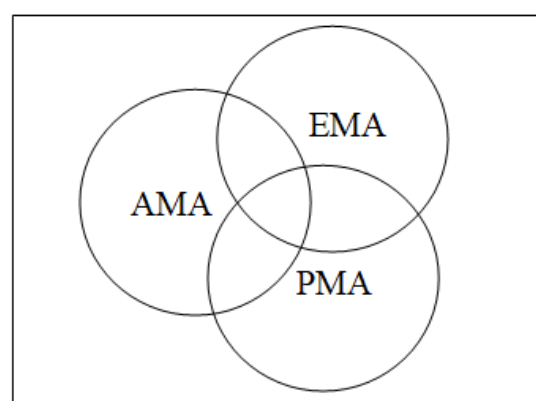
Oficialiuose dokumentuose teigiama, kad ugdymo proceso sėkmę lemia pedagoginės sistemos elementai: ugdytojas, ugdytinis, ugdymo tikslas, turinys, formos ir metodai, tačiau čia neįskaičiuojami kiti atsitiktiniai veiksniai, kurie gali taip pat prisidėti ir veikti vykstantį procesą (Jucevičienė, Gudaitytė, Karenaukaitė, Lipinskienė, Stanikūnienė, Tautkevičienė, 2010). Šiame skyriuje bus kalbama apie vieną iš šių svarbių veiksnių – mokymosi aplinkas. Jovaiša teigė, jog žmogus kaip asmenybė keičiasi tada, kai keičiasi jo santykis su aplinka (Jucevičienė, 2013). Lygiai taip pat besimokantysis dalyvaudamas ugdymo ar mokymosi procese visa tai daro patirdamas santykį su jį supančia aplinka. Šio skyriaus dviejuose poskyriuose bus aptariami šių aplinkų, kurias Jucevičienė (2013) skiria į edukacines mokymosi aplinkas (EMA) ir potencialias mokymosi aplinkas (PMA) teoriniai aspektai ir šių aplinkų santykio su formaliu (FU), neformaliu (NU) ugdymu ir informaliu mokymusi (IM) ypatumai.

1.2.1 Edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, galinčios veikti gimnazijos mokinių pilietiškumo sampratos formavimąsi

Edukacinių aplinkų termino raidos analizę atliko ir savo darbuose pateikė Jucevičienė (2007, 2010, 2013). Autorė ir jos doktorantai bendruose darbuose analizavo muziejų, bibliotekų, fizikos, studentų organizacinio mokymosi, studentų mokymosi galimybės socialiniuose tinkluose aplinkas (Savickė, Jucevičienė, 2013; Jucevičienė, Tautkevičienė, 2002, 2003, 2004, Jucevičienė, Karenauskaitė, 2004, Jucevičienė, Valinevičienė, 2015). Šiuose darbuose išskirtos keturios pagrindinės sąvokos, kurias būtina minėti norint paaiškinti edukacinių aplinkų esmę. Pirmiausia, reikia išskirti seniausiai imtą vartoti *mokymosi aplinkos* sąvoką, kurią naudojo informacines technologijas tyrinėjantys mokslininkai, norėdami apibūdinti besimokantįjį supančią aplinką, kuri daro įtaką jo mokymuisi (Jucevičienė, 2007). Tačiau edukologijos mokslo atstovai atkreipė dėmesį, kad ši aplinka ne visada tampa jo asmenine mokymosi aplinka, jeigu besimokantysis jos neatpažįsta. Pavyzdžiui, skaitykloje esanti darbui kompiuteriu skirta vieta, arba taps mokinio namų darbų ruošos vieta arba ne. Kitaip tariant, mokymosi aplinka su edukatoriumi ar be jo, su konkrečiais keliamais tikslais ar be jų turi potencialą tapti besimokančiojo mokymosi aplinka, bet nebūtinai taps (Jucevičienė, 2013). Taigi kyla klausimas, ar korektiška aplinkas vadinti mokymosi aplinkomis, jei dalis besimokančiųjų jų neatpažins kaip savo asmeninių mokymosi aplinkų? Dėl šios priežasties informatikų plačiai naudojamą terminą *mokymosi aplinka* edukologai siūlo tikslinti ir pateikia kelis terminus, tarp kurių edukologams ypač svarbus – *edukacinė aplinka*.

Visos aplinkos supančios žmogų gali turėti įtakos jo mokymosi procesui. Šios aplinkos kasdien tampančios žmogaus mokymosi aplinkomis yra nuolat kintančios, galinčios tarpusavyje sąveikauti ir turinčios skirtingas charakteristikas. Todėl aiškumo dėlei Jucevičienė siūlo jas skirstyti į *edukacines mokymosi aplinkas* ir *potencialias mokymosi aplinkas* (2013). Edukacinė mokymosi aplinka yra informacinė ugdymo ir galimo mokymosi erdvė, kuri yra sukurta edukatoriaus turint konkretų tikslą, kurio siekiama per parinktus konkrečius ugdymo metodus, formą ir turinį (ten pat). Kitaip tariant, formalus ugdymo procesas pagal pedagoginės sistemos tvarką vyksta būtent edukacinėse mokymosi aplinkose. Pavyzdžiui, edukacinėmis aplinkomis galime įvardyti pilietiškumo pagrindų klasę, pilietiškumo pagrindų vadovėlį, interneto svetaines su metodine ugdymo medžiaga. Visos jos yra sukurtos ir realizuojamos turint aiškų edukacinį tikslą su numatytu ugdymo turiniu, veiklos formomis ir metodais. Potenciali mokymosi aplinka yra informacinė erdvė, kuri buvo sukurta arba susiformavo natūraliai, atsitiktinai neturint išankstinio edukacinio tikslo (Jucevičienė, 2013). Pavyzdžiui, tokiomis aplinkomis galėtume įvardyti išmaniajame telefone arba facebook'e esančias aplinkas, kurios buvo sukurti neturint konkretaus edukacinio tikslo, bet besimokantysis juose atrado jam patrauklią, aktualią informaciją ir tokiu būdu šios aplinkos tapo jo asmenine mokymosi aplinka. Potenciali aplinka gali susiformuoti realizuojant socialinius ryšius, pavyzdžiui, draugų būryje, arba pačiam stebint ir analizuojant savo elgesį. Paskutinė sąvoka, kurią reikia minėti yra *asmeninė mokymosi aplinka*. Tai aplinka, kurią besimokantysis išsirenka iš kitų informacinių erdvių (edukacinių aplinkų ar potencialių mokymosi aplinkų) ir transformuoja ją į savo asmeninę mokymosi aplinką (Jucevičienė, 2013).

Edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos gali veikti savarankiškai viena nuo kitos, šalia viena kitos ar net perdengdamos viena kitą (1 paveikslas).

1 pav. Edukacinių (EMA) ir potencialių (PMA) aplinkų transformacija į asmeninę mokymosi aplinką (AMA)

Kitaip sakant, besimokantysis gali savo asmeninę mokymosi aplinką suformuoti iš edukacinės mokymosi aplinkos arba iš potencialios mokymosi aplinkos. Gali nutikti ir taip, kad besimokantysis susiformuos savo mokymosi aplinką iš edukacinės mokymosi aplinkos, bet veikdamas joje atras potencialią mokymosi aplinką ir kartu ims veikti ir šioje aplinkoje. Pavyzdžiui, besimokantysis

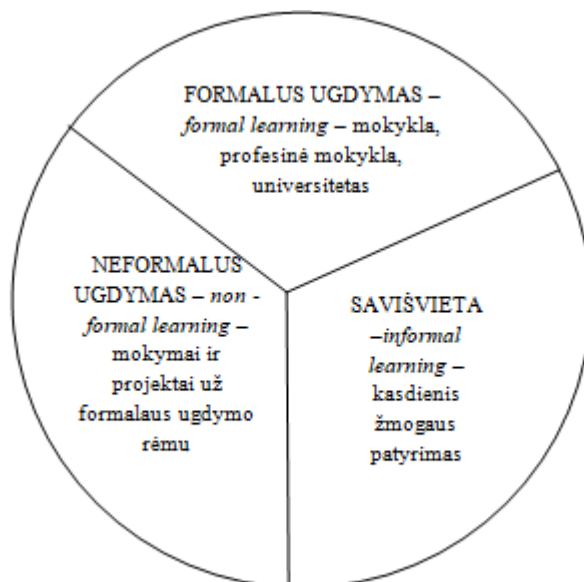
pilietiškumo pagrindų pamokoje turi užduotį internete surasti kuo įvairesnių nacionalinės grėsmės pavyzdžių. Besimokantysis veikia šioje edukacinėje aplinkoje, bet internete patenka į potencialią mokymosi aplinką, kurioje randa ir nacionalinės grėsmės pavyzdžių, bet kartu susidomi informacija apie Sirijos pilietinį karą. Šiuo atveju besimokantysis asmeninę mokymosi aplinką suformuoja iš edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkų vienu metu. Galiausiai gali nutikti taip, kad besimokantysis nesusiformuos savo asmeninės mokymosi aplinkos nei edukacinėje, nei potencialioje mokymosi aplinkoje. Pavyzdžiui, toje pačioje pilietiškumo pagrindų pamokoje esantis besimokantysis nesuprato, kas gali būti vadinama nacionaline grėsme, nežino koku būdu atlikti paiešką internete, todėl sėdi ir laukia pamokos pabaigos.

Šiame darbe bus aiškinamasi, kurios mokymosi aplinkos: edukacinės ar potencialios, turi didesnę įtaką formuojantis I klasės gimnazistų pilietiškumo sampratoms.

1.2.2 Edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų, darančių įtaką mokinių pilietiškumo sampratos formavimuisi, charakteristikos

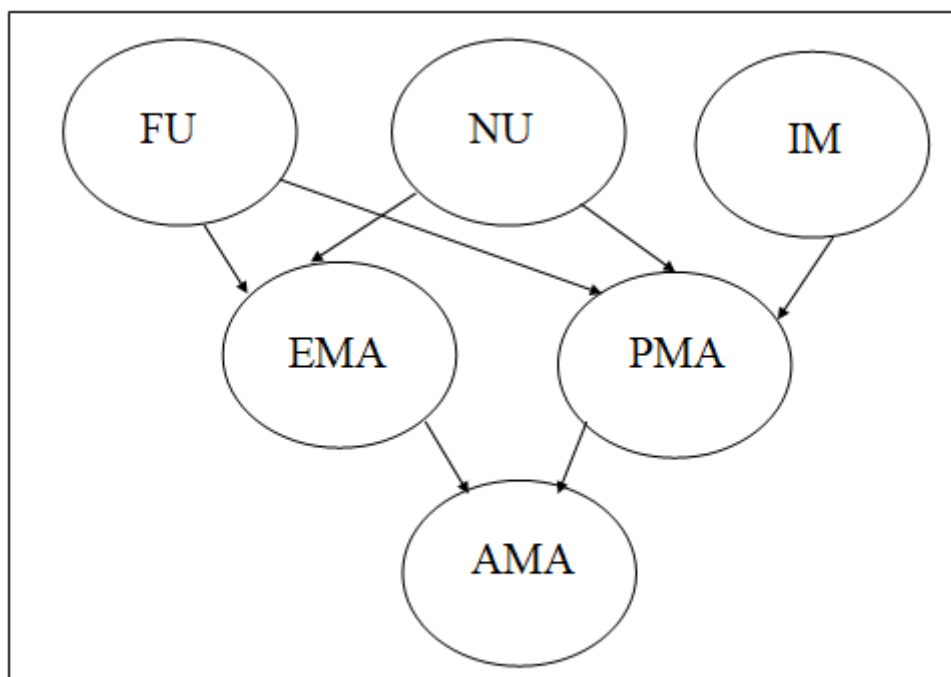
Seimo patvirtintame Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme yra teigiama, kad mūsų šalies švietimo sistemą sudaro formalus, neformalus ugdymas ir savišvieta (2011). Pagal šį dokumentą formaliu ugdymu Lietuvoje yra laikomas švietimas, kuris yra organizuojamas remiantis konkrečiomis nacionalinėmis ugdymo programomis ir patvirtinant jų baigimą dokumentu. Neformalus švietimas – tai švietimas, kuris yra organizuojamas pagal papildomų kompetencijų ugdymo ir tobulinimo programas. Savišvieta apibūdinama kaip savarankiškas mokymosi procesas, kuris remiasi individo savarankiškai gaunamomis žiniomis ir jo praktine patirtimi. Europos komisijos parengtame dokumente švietimo sistema skirstoma į formalų, neformalų ugdymą ir informalią mokymąsi – savišvietą (2012). Mokslinėje literatūroje pateikiamas analogiškas švietimo sistemos sandaros modelis su platesniu sandaros elementų apibūdinimu. Pagal Colardyn, Bjornavold ir Europos komisijos dokumentą (2012), formalus ugdymas (*formal learning*) pasižymi tikslingai organizuotu procesu su konkrečiais tikslais, struktūruotu turiniu, teikiama pagalba besimokančiajam, formaliu pripažinimu ir paties besimokančiojo intencijomis ugdymo atžvilgiu (2004). Neformalus ugdymas (*non – formal learning*) pasižymi planuotais mokymo elementais su konkrečiais tikslais, bet jis ne visada suvokiamas kaip mokymosi procesas, nepaisant to, kad turi svarbią intenciją ugdyti besimokantįjį (Colardyn, Bjornavold, 2004). Neformalus ugdymas gali būti formaliai pripažįstamas arba ne (European commission, 2012). Informalus švietimas (*informal learning*) apibūdinamas kaip patirtinis arba atsitiktinis mokymasis, susijęs su žmogaus kasdiene veikla. Šis mokymasis neturi griežtos struktūros, aiškių tikslų, formalaus pripažinimo ir ne visada kyla iš sąmoningo besimokančiojo intencijos (Colardyn, Bjornavold, 2004).

Taigi galime sakyti, jog formalus mokymasis (*formal learning*) siejasi su mokykliniu, profesiniu, universitetiniu ugdymu, neformalus mokymasis (*non – formal learning*) - su mokymu ir projektais, kurie yra už formalaus ugdymo rėmų, o savišvieta (*informal learning*) apima kasdienį žmogaus patyrimą (2 paveikslas).

2 pav. Švietimo sistemos sandara pagal mokslinę literatūrą ir viešuosius dokumentus

Clarijs (2008) analizuodamas formalaus ir neformalaus ugdymo santykį švietimo sistemoje atkreipė dėmesį, jog tarp sistemos elementų esama tam tikros konfrontacijos, kuri fiksuojama jau pačių terminų pavadinimuose. Kitaip sakant, neformalus švietimas tarsi atsiduria opoziciniame santykiyje su formaliu švietimu. Formalus švietimas tradiciškai yra laikomas svarbiausia švietimo sistemos dalimi, neformalus švietimas tik papildančiu ankstesnįjį, o savišvieta yra mažiausiai reikšminga mokymosi dalis. Clarijs (*ibid*) oponuoja šiai idėjai, teigdamas, kad formalus ir neformalus ugdymas neturėtų būti priešpriešinami, nes jų paskirtis vienas kitą papildyti. Kitaip tariant, šis autorius vienodai vertina švietimo sistemos elementus, neskirstydamas jų į svarbiausius ir mažiau svarbius. Kiekvienoje švietimo sistemos dalyje gali veikti įvairios tikslingai sukurtos ar natūraliai susiformavusios edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos (3 paveikslas), kurios besimokančiojo yra transformuojamos į jo asmenines mokymosi aplinkas. Kiekvieno besimokančiojo asmeninės mokymosi aplinkos gali susiformuoti iš formalaus, neformalaus ugdymo edukacinių ir potencialių ugdymo aplinkų bei informalaus mokymosi potencialių mokymosi aplinkų. Todėl nurodyti, kuri iš švietimo sistemos dalių reikšmingesnė, nėra praminga ar teisinga.

3 pav. Asmeninės mokymosi aplinkos formavimosi galimybės formaliaame (FU), neformaliame ugdyme (NU) ir informaliame mokymosi (IM) procese

Kiekvienas besimokantysis ir jo mokymosi procesas yra unikalus, tačiau norint nustatyti konkrečias mokymosi proceso charakteristikas vienu ar kitu klausimu reikia analizuoti visas šias mokymosi aplinkas ir jų daromą poveikį individui. Mokymosi aplinkos gali daryti poveikį besimokančiajam dėl tam tikrų specifikų, kuriomis jos visos pasižymi. Jucevičienė šias specifikas įvardina edukacinių aplinkų parametrais ir išskiria septynias pagrindines (2013):

- 1) Edukacinis tikslas.
- 2) Besimokantieji ir jų mokymosi pajėgumai.
- 3) Edukacinis turinys.
- 4) Pateikiamos informacijos komunikavimo metodai ir priemonės.
- 5) Edukacinio turinio kūrimo metodai bei priemonės.
- 6) Edukacinį tikslą ir jo įgyvendinimo sąlygas atitinkanti fizinė erdvė ir joje esantys objektai.
- 7) Edukacinį tikslą įgyvendinti reikalingi žmonės ir jų kompetencija.

Jucevičienė (2013), nagrinėdama edukacinės aplinkos ir pedagoginės sistemos santykį, pažymi, kad nors išvardintieji parametrai yra panašūs su tais, kurie apibūdina ir pedagoginę sistemą, tačiau, jeigu pedagoginę sistemą edukatorius projektuoja, tai edukacinių aplinkų grandinė yra šios pedagoginės sistemos realus įgyvendinimas. Jis, paprastai, nukrypsta nuo idealaus pedagoginės sistemos vaizdo, todėl netgi kiekvienoje edukacinėje aplinkoje gali atsirasti nenumatytų (teigiamų ir neigiamų) veiksnių, aplinkybių, kurie taip pat gali daryti įtaką besimokančiajam.

Šiame darbe bus laikomasi nuostatos, kad visos švietimo sistemos dalys – formalus, neformalus ugdymas ir informalus mokymasis – gali būti vienodai reikšmingos besimokančiojo ugdymo procese arba bet kuri iš jų su savitomis edukacinėmis ir potencialiomis mokymosi aplinkomis gali tapti svarbiausia besimokančiojo asmenine mokymosi aplinka. Tolimesniuose poskyriuose bus aptariami švietimo sistemos dalyse besiformuojančių edukacinių ir potencialių aplinkų ugdymo programų parametrai pagal Jucevičienės pateiktą modelį (2013).

1.2.2.1 Edukacinės aplinkos formaliame ugdyme ir jų parametrai

Edukacinės aplinkos formaliame ugdyme pasižymi aiškiai suformuluotu ir edukatoriaus išreikštu tikslu. Pilietiškumo ugdymas gali būti komunikuojamas kaip pagrindinis tikslas arba integruojamas į kitus mokomuosius dalykus. Besimokantysis įvairių dalykų pamokose turėtų išgirsti edukatoriaus aiškinimą, kas tas pilietiškumas ir kodėl jis turi būti udomas. Siekiant suformuluoti efektyvų edukacinį tikslą svarbu ugdymo tikslą (bendrą visai ugdymo programai) transformuoti į mokymosi uždavinį aktualizuotą besimokančiajam „čia ir dabar“. Ar besimokantysis atpažins ir priims edukatoriaus komunikojamą tikslą, priklauso nuo jo paties turimų gebėjimų, patirties ir brandos lygmens. Pavyzdžiui, besimokantysis, kuris jau yra susidūręs su piliečio ir valstybės santykiais keliaudamas ar bendraudamas su Lietuvos Respublikos ambasada, daug lengviau suvoks piliečio ir valstybės santykio prasmę ir naudą lyginant su besimokančiuoju, kuris šių ryšių dar nėra patyręs. Taip pat svarbus besimokančiojo gebėjimų lygmuo, kuris sąlygoja mokinio santykio su edukacine aplinka galimybes. Pavyzdžiui, mokinys su specialiaisiais poreikiais, negebantis suvokti skaitomo teksto ir teorinių abstrakcijų, nebus įgalus veikti edukacinėje aplinkoje, kurioje bus organizuojama diskusija apie nacionalinių grėsmių įvairovę.

Siekiant sėkmingai realizuoti edukacinį tikslą kuriamose edukacinėse aplinkose reikia apgalvoti, kaip jose bus įgalinti įvairių gebėjimų besimokantieji. Ugdymo turinys, kurio pagalba realizuojamas edukacinis tikslas, edukatoriaus yra tikslingai sukuriamas ir mokiniams komunikuojamas įvairiais būdais. Besimokančiajam mokymosi aplinkoje gali būti pateikiamas rašytinis tekstas, audiovizualinis turinys: filmas, pateiktys, nuotraukos, elektroninė mokomoji priemonė, interaktyvus žemėlapis, balso įrašas ir kt. Taip pat galima turinio komunikacija per lytėjimą, pavyzdžiui, specializuotoje aklųjų mokykloje, arba muziejuje gali būti apžiūrinėjami ir liečiami istorijos artefaktai: partizanų naudoti ginklai, uniformos, kasdieniai daiktai, kurie gali turėti įtakos besimokantiems formuoti jų pilietiškumo sampratą.

Edukacinis turinys besimokančiojo gali būti aptinkamas įvairiomis formomis. Formaliame ugdyme dažniausiai edukacinės aplinkos yra kuriamos 45 minučių pamokos formate, tačiau galimi ir kiti variantai. Edukacinė aplinka gali būti kuriama įvairiose mokyklos erdvėse. Pavyzdžiui, socialinių

mokslų metodinio būrelio metodinių renginių savaitės metu mokytojai sukūrė edukacines aplinkas mokyklos koridoriuose. Stenduose buvo parengtos interaktyvios užduotys apie žymiausias Lietuvos istorijos ir geografijos objektus. Taip pat edukacinės aplinkos gali būti kuriamos mokyklos sporto, aktyviose salėse, bibliotekose, muziejuose, lauko klasėse, sporto aikštynuose ir t.t. Pavyzdžiui, minint mokyklos įkūrimo metines, išorėje ant pastato langų priklijuoti informaciniai lipdukai apie mokyklos istorijos svarbiausius laikotarpius sudaro edukacinę mokymosi aplinką mokyklos išoriniame fasade. Formalaus ugdymo edukacinis turinys gali būti pateiktas ir už mokyklos ribų edukacinės kelionės metu - muziejuose, gamyklose, universitetuose ir kitose erdvėse. Pavyzdžiui, edukatorius su mokiniais analizuodamas pilietiškumo pagrindų dalyko temą apie demokratinę valstybę ir jos valdymo sistemą organizuoja kelionę į universitete vykstančius Lietuvos politinių partijų debatus, kuriuose mokiniams skiriama užduotis atpažinti demokratinės valstybės elementus.

Pilietiškumo sampratoms formuotis įtaką daro ne tik pats edukacinis turinys, bet ir aplinkos, kuriose turinys redukuojamas, fiziniai parametrai. Kad formalus ugdymas galėtų sėkmingai realizuoti edukacinius tikslus reikalingos tam tikros materialinės priemonės: patogūs, funkcionalūs suolai, lenta, gaubliai, uolienu pavyzdžiai, mikroskopai, molbertai ir kitos įvairiems mokomiesiems dalykams reikalingos priemonės. Taip pat svarbus besimokančiųjų komfortabilumas: optimali mokymosi erdvės temperatūra, tinkamas apšvietimas, techniniai aspektai ir kt. Pavyzdžiui, jei edukacinis turinys yra komunikuojamas audiovizualiniu būdu, tačiau prastai veikia garso kolonėlės, langai neturi užuolaidų, kurie pridengtų tiesioginę saulės šviesą sklindančią į ekraną, gali nutikti taip, kad besimokantysis netransformuos edukacinės aplinkos į savo mokymosi aplinką dėl nekomfortabilios mokymosi aplinkos ir reikiamų techninių priemonių trūkumo.

Taip pat svarbu, kad edukacinis turinys pasiektų kiekvieną besimokantįjį individualiai. Pavyzdžiui, jei muziejuje edukacinio užsiėmimo metu edukatorius duos tik vienam besimokančiajam apžiūrėti ir išbandyti LDK karių naudotus šarvus, vargu ar kiti mokiniai transformuos šią edukacinę aplinką į savo asmeninę mokymosi aplinką.

Edukacinis turinys gali būti perteikiamas naudojant įvairius pedagoginius metodus: informacijos teikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas, situacijos praktikavimas ir kt.

Kaip bus formuluojamas edukacinis tikslas, integruojamas ar dėstomas pilietiškumas, kaip bus pateikiamas edukacinis turinys, jo komunikavimo būdai ir metodai, priklauso nuo edukatoriaus. Formaliame ugdyme edukatoriui suteikiamos plačios galimybės nuspręsti ir suplanuoti, kokios edukacinės aplinkos ir būdai tinkamiausi perteikti edukacinį turinį konkrečiai besimokančiųjų grupei, siekiant realizuoti ugdymo tikslus. Todėl formaliame ugdyme būtinas formalus edukatorius,

atitinkantis tam tikrą dalykinę ir profesinę kvalifikaciją. Edukatoriaus kompetencijos, vertybės, nuostatos ir įsitikinimai lemia, kaip atrodys edukacinė aplinka ir kaip joje bus įveikinti besimokantieji.

Šiame darbe papildomai išskiriami dar du parametrai įtakojantys ugdymo procesą – tai mokiniai ir nenumatyti trikdžiai.

Ugdymo proceso sėkmei svarbi ir paties besimokančiojo būseną ir jausmai. Mokinys gali būti asmeniškai labai motyvuotas arba visiškai nemotyvuotas mokytis, ir tai nulems, ar besimokantysis transformuos formalaus ugdymo edukacinę aplinką į savo asmeninę mokymosi aplinką. Ugdymo procesui svarbi besimokančiojo emocinė ir fizinė būklė: mokinys gali būti pavargęs arba sergantis, dėl ko taip pat gali iškilti sunkumų sėkmingai veikti edukacinėje aplinkoje.

Galiausiai ugdymo procesą gali įtakoti nenumatyti trikdžiai, kurie nėra edukatoriaus suplanuoti ar numatyti. Pavyzdžiui, pamokos metu už lango kitos klasės mokiniai žaidžia žaidimą, kuris traukia pamokoje sėdinčių besimokančiųjų dėmesį ir tokiu būdu trukdo edukatoriaus kuriamų edukacinių veiklų realizavimą. Techninės kliūtys taip pat gali veikti kaip nenumatyti trikdžiai. Pavyzdžiui, dingusi elektra neleidžia edukatoriui naudotis numatytais technikos įrenginiais ir tokiu būdu edukatorius patiria nenumatytų kliūčių kuriant edukacinę aplinką. Trukdžiu gali tapti ir atsitiktinis asmuo, užėjęs į pamoką. Pavyzdžiui, socialinis darbuotojas užėina pamokos metu surinkti informaciją apie mokinių lankomumą ir pertraukia besimokančiojo darbą edukacinėje aplinkoje.

1.2.2.2 Neformalaus ugdymo edukacinės mokymosi aplinkos ir jų parametrai

Lietuvos Respublikos neformalaus vaikų švietimo koncepcijoje (2005) rašoma, jog neformalus vaikų švietimas (kuris dar vadinamas pasirenkamuju) turi įvairius tikslus, tačiau vienu iš jų minimas ir pilietiškumo ugdymas. Tai reiškia, jog nepaisant konkrečių neformalaus ugdymo sričių, pasirenkamasis ugdymo procesas turi būti tikslingai planuojamas integruojant pilietiškumo pagrindų discipliną. Neformalus švietimas su konkrečiais edukaciniais tikslais yra realizuojamas tikslingai kuriamose edukacinėse mokymosi aplinkose su tikslingai edukatoriaus sukurtu edukaciniu turiniu. Šios mokymosi aplinkos ir jų turinys nėra privalomos mokiniams, o yra laisvai pasirenkamos.

Besimokančiojo sėkmę neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose lemia paties mokinio gebėjimai, turima patirtis ir branda (2 lentelė). Pavyzdžiui, mokinys, kuris mokosi groti pianinu, sėkmingai atliks tuos kūrinius, kurie sudėtingumu atitinka jo jau įgytus gebėjimus. Mokymosi turinys, kaip ir formaliame ugdyme, yra sąmoningai ir tikslingai iš anksto sukuriamas ar parenkamas edukatoriaus. Jis gali būti komunikuojamas žodžiu, raštu, skonių, lytėjimu, audiovizualiniu ar sąveikos būdu. Pavyzdžiui, besimokantysis vadovaujant edukatoriui gali mokytis groti instrumentais, šokti, sportuoti, piešti, konstruoti robotus, vykdyti projektines ir kitas veiklas.

2 lentelė. Formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai

	Mokymosi aplinkų parametrai	
	Formalus ugdymo edukacinės aplinkos	Neformalus ugdymo edukacinės aplinkos
Edukacinis tikslas	Suformuluotas kaip pilietiškumo ugdymo tikslas (arba pilietiškumo ugdymą integruojant į pagrindinį dalykinio ugdymo tikslą), komunikuojamas besimokančiajam, geriausia – transformuotas į mokymosi tikslą.	Suformuluotas kaip pilietiškumo ugdymo tikslas (arba pilietiškumo ugdymą integruojant į pagrindinį dalykinio ugdymo tikslą) komunikuojamas besimokančiajam, geriausia – transformuotas į mokymosi tikslą.
Besimokančiojo pajėgumai	Pagal bazines žinias ir/ar subrendimo laipsnį moksleivis gali pasiekti keliamą tikslą.	Pagal bazines žinias ir/ar subrendimo laipsnį moksleivis gali pasiekti keliamą tikslą.
Edukacinis turinys	Tikslingai (atsižvelgiant į ugdymo tikslą) sukurtas edukatoriaus.	Tikslingai (atsižvelgiant į ugdymo tikslą) sukurtas edukatoriaus.
Atitinkamos informacinės priemonės:	Numatyti vadovėliai, kitos mokomosios priemonės bei nenumatytos, atsirandančios informacijos priemonės.	Numatyti vadovėliai, kitos mokomosios priemonės bei nenumatytos, atsirandančios informacijos priemonės.
Turinio komunikavimas	Žodžiu, raštu, skoniu, lytėjimu audiovizualiniu, sąveikos būdu.	Žodžiu, raštu, skoniu, lytėjimu audiovizualiniu, sąveikos būdu.
Aplinkų fiziniai parametrai	<ol style="list-style-type: none"> 1) Pasiekiantys receptorius individualizuotai; 2) Užtikrinantys komfortą (temperatūra, oras, apšvietimas, garsai, klasės mikroklimatas); 3) Techninės priemonės: stalai, rašymo priemonės, lenta, molbertai, mikroskopai, kamuoliai, muziko instrumentai, gaubliai ir kt. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pasiekiantys receptorius individualizuotai; 2. Užtikrinantys komfortą (temperatūra, oras, apšvietimas, garsai, klasės mikroklimatas); 3. Techninės priemonės: stalai, rašymo priemonės, lenta, molbertai, mikroskopai, kamuoliai, muziko instrumentai, gaubliai ir kt.

	Mokymosi aplinkų parametrai	
	Formalus ugdymo edukacinės aplinkos	Neformalus ugdymo edukacinės aplinkos
Formos	Pamoka, erdvės mokyklos ribose (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.), erdvės už mokyklos ribų (muziejus, gamykla, universitetas, viešos miesto erdvės ir kt.).	Mokyklos būreliai, pamoka specializuotoje mokykloje, erdvės specializuotos mokyklos ribose (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.), erdvės už mokyklos ribų (muziejus, universitetas, šokių studijos, viešos miesto erdvės ir kt.).
Metodai	Informacijos teikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.	Informacijos teikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas, situacijos praktikavimas ir kt.
Edukatorius	Formalus edukatorius; kiti edukacinę funkciją atliekantys subjektai.	Formalus edukatorius; neformalus edukatorius; Atsitiktiniai subjektai.
Mokiniai	<ul style="list-style-type: none"> a) Motyvacija, interesas; b) Nuovargis/ arba ne; c) Fiziniai mokymuisi darantys įtaką asmens parametrai (regėjimas, klausa, judesio galimybės ir kt.); d) Individualus/kolektyvinis darbas. 	<ul style="list-style-type: none"> a) Motyvacija, interesas; b) Nuovargis/ arba ne; c) Fiziniai mokymuisi darantys įtaką asmens parametrai (regėjimas, klausa, judesio galimybės ir kt.); d) Individualus/kolektyvinis darbas.
Trikdžiai	Trikdantys subjektai, informacija, garsai, techninės kliūtys, apšvietimas ir kt.	Trikdantys subjektai, informacija, garsai, techninės kliūtys, apšvietimas ir kt.

Šios mokymosi veiklos gali būti organizuojamos įvairiomis formomis. Pirmiausia, neformalus ugdymas gali vykti formalaus ugdymo įstaigose kaip popamokinė veikla – būreliai. Visų antra, neformalus ugdymas organizuojamas specializuotų mokyklų pamokose bei kitose specializuotos mokyklos ribose: muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt. Trečia, neformalus ugdymas gali būti organizuojamas erdvės už mokyklos ribų: muziejuose, universitetuose, viešose miesto erdvės ir kt. Pavyzdžiui, universitete organizuojami neformalaus ugdymo papildomi matematikos dalyko mokymai abiturientams besiruošiantiems egzaminams. Dar vienas puikus pavyzdys - gido organizuojama ekskursija po senamiestį.

.....Neformalaus ugdymo edukacinis turinys gali būti pateikiamas naudojant tuos pačius pedagoginius metodus, kaip ir formaliame ugdyme. Taip pat svarbūs analogiškai fiziniai aplinkų parametrai: pasiekiantys receptorius individualizuotai, užtikrinantys komfortą: temperatūra, oras, apšvietimas, garsai, klasės mikroklimatas, techninės priemonės: stalai, rašymo priemonės, lenta, molbertai, mikroskopai, kamuoliai, muziko instrumentai, gaubliai ir kt. Neformaliame ugdyme techninės priemonės yra itin svarbus parametras, nes neįmanoma besimokančiojo mokyti groti pianinu neturint šio muzikos instrumento. Tiek formaliame, tiek neformaliame ugdyme visos aplinkos, kuriose yra konkretus edukacinis tikslas turi turėti formalų edukatorių (arba jį atstovaujančią kompiuterinę programą), kuris planuotų veiklas su besimokančiais siekiant realizuoti ugdymo tikslus. Skirtingai nei formaliame ugdyme pasirenkamojo švietimo edukatoriai gali neturėti formalaus kvalifikaciją patvirtinančio dokumento, bet vis tiek kurti edukacinį turinį, kuriame integruotas pilietiškumo ugdymas. Neformalūs edukatoriai yra tokie asmenys, kurie sąmoningai suvokia vykdantys edukacinę veiklą ir tai viešai deklaruojantys. Pavyzdžiui, mokyklos mokytoja, kuri moka groti gitara, bet nėra profesionali ir kvalifikuota muzikos mokytoja, surenka grupelę vaikų, kuriuos moko grojimo gitara pradmenų. Neformaliame ugdymo procesui, taip pat kaip formaliame ugdyme, svarbi besimokančiojo būseną ir jausmai, kurie gali vienaip ar kitaip paveikti jo mokymąsi. Pavyzdžiui, akordeonu besimokantis groti asmuo negalės to sėkmingai daryti, jei jis bus pasitempęs nugaros raumenis. Arba besimokantysis gali sunkiai atpažinti tam tikro dalyko mokymosi aplinką, jei jis pats neturi asmeninio intereso šia veikla užsiimti, o to nori jo šeimos nariai. Neformalų ugdymą gali veikti tokie patys trikdžiai kaip ir formalų ugdymą: trikdantys subjektai, informacija, garsai, techninės kliūtys, apšvietimas ir kt. Pavyzdžiui, pradedančiajam mokiniui robotikos būrelyje duodama instrukcija, kaip statyti su LEGO Education WeDo 2.0 robotų rinkiniu. Jei šalia šios informacijos jam bus pateikta papildoma, aukštesnius mokinio gebėjimus ugdanti, informaciją kaip galima transformuoti ir patobulinti šiuos robotus, tai gali tapti trukdančia informacija, kuri blaškys besimokančiojo mokymosi procesą išmukti pačių pradmenų.

1.2.2.3 Potencialios mokymosi aplinkos informaliai mokantis ir jų parametrai

Informalus mokymasis arba savišvietos procesas apima visas žmogaus gyvenimo veiklas, kurios negali būti priskirtos tikslingam formaliam arba neformaliai ugdymui. Kitaip tariant, visos žmogaus gyvenimo veiklos, kuriose nėra iš anksto numatyto edukacinio tikslo, tampa potencialiomis erdvėmis atsitiktiniam (arba kryptingam) mokymosi arba pilietiškumo sampratų formavimosi procesui. Potencialios mokymosi aplinkos nėra sąmoningai ir planuotai kuriamos edukatoriaus. Jos susiformuoja ar suformuojamos atsitiktinai, todėl neturi konkretaus edukacinio tikslo. Besimokantysis, veikdamas kasdienėse situacijose, taip pat šių aplinkų dažniausiai neatpažįsta kaip sąmoningos mokymosi veiklos, todėl jis pats taip pat nekelia asmeninių mokymosi tikslų šių aplinkų atžvilgiu. Mokymosi turiniu savišvietos metu gali tapti bet kokia paties besimokančiojo pasirinkta mokymosi informacija: besimokančiojo atrastas straipsnis internete, skaitoma knyga, televizijos kuriamas turinys, socialiniuose tinkluose kuriamas intelektinis turinys, komunikacijos ar bendros veiklos procesas su kitu asmeniu ir kt. Visi besimokantieji turi skirtingas žinias, gebėjimus, patyrimą ir asmeninę brandą, kurie daro įtaką jų mokymuisi. Informaliame mokymosi procese tikėtina, kad besimokantysis pasirenks mokymosi informaciją ir veiks savo artimiausio vystymosi zonoje (Vygotskis, 1986). Kitaip sakant, besimokantysis, užsiimantis savišvieta, rinksis tą mokymosi informaciją ar veiklą, kuri jam bus nei per lengva, nei pernelyg sudėtinga. Pagal Vygotskį (1986), mokymosi procesas efektyviausias yra tada, kai besimokantysis atsiduria mokymosi aplinkoje, kurioje jis šiek tiek turi žinių ir gebėjimų, tačiau yra dar ko išmokyti papildomai. Tokioje aplinkoje besimokantysis gali veikti savarankiškai, nors gali būti reikalinga kito žmogaus pagalba. Tikėtina, kad savarankiškai besimokantis žmogus, nekeldamas jokio konkretaus mokymosi tikslo, veiks pagal Vygotskio (*ibid*) suformuotą modelį, nes šiuo būdu besimokantysis pateks į jam komfortabilią mokymosi aplinką.

Informalus mokymasis, kaip jau minėta, vyksta kasdienėse aplinkose ir situacijose, todėl šiam mokymuisi pakankamai sudėtinga išskirti specifinius mokymosi aplinkų fizinius parametrus. Galime sakyti, jog fiziniai savarankiško mokymosi aplinkų parametrai yra susiję su žmogaus pojūčių patenkinimu. Jei mokymasis vyksta regos pagalba – informacinis tekstas ar vizualizacijos turi būti pateiktos patogiu šriftu, aiškiai matomas. Jei mokymasis vyksta klausos pagalba – turi būti sureguliuotas garsas, pateikiama aiški kalba. Jei mokymasis vyksta uoslės pagalba – kvapas turi būti pajaučiamas. Jei mokymasis vyksta lytėjimo pagalba – objektas turi būti apčiuopiamas, tinkamos temperatūros. Mokantis savarankiškai prasminga išskirti aplinkų motyvuojančius parametrus.

Mokymosi aplinka besimokančiajam turi būti įdomi, nauja, svarbi ar netgi kelianti baimę, tam kad patraukų mokinio dėmesį ir taptų jo asmenine mokymosi aplinka. Pavyzdžiui, informacija apie JAV, Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos ataką prieš Siriją buvo nauja, svarbi ir gąsdinanti žinia.

3 lentelė. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai

	Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai
Edukacinis tikslas	Nėra.
Besimokančiojo pajėgumas potencialią mokymosi aplinką priimti kaip asmeninę mokymosi aplinką	Potencialioje mokymosi aplinkoje esanti informacija „pataiko“ į besimokančiojo artimiausio vystymosi zoną (Vygotskis, 1986).
Edukacinis turinys	Mokymosi informacija pagal besimokančiojo pasirinkimą.
Turinio komunikavimas	Žodžiu, raštu, lytėjimu, skoniu, audiovizualiniu būdu, subjektų sąveikos būdu.
Formos	Internetas, TV turinys, radijas, šeima, draugai, atsitiktiniai asmenys, muziejai, teatrai, viešosios vietos ir kt.
Metodai	Informacijos komunikavimas, asmeninis aiškinimas, dialogas, diskusija, refleksija, stebėjimas, situacijos praktikavimas ir kt.
Aplinkų fiziniai parametrai	Raštu/regėjimas: pastebimas/matomas; priimtinas rašto dydis, suprantama kalba; Žodžiu/klausa: priimtinas garsumas, tembras, suprantama kalba; Lytėjimas: priimtina temperatūra, apčiuopiamumas; Skonis/uoslė: pajuntamas; Kvapas: malonus, nemalonus.
Aplinkų motyvuojantys parametrai	Įdomu, nauja, svarbu, kelia baime/pavojų.
Edukatorius	Nėra.
Besimokantysis	Bet kuris.
Trikdžiai	Gali būti.

Ji pritraukė daug savarankiškai besimokančių žmonių, nes daugumai buvo aktualu, ar šis konfliktas išaugs į pasaulinį konfliktą.

Informaliame mokymesi informacijos komunikavimo būdai labai panašūs į formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinio turinio komunikavimo būdus. Komunikacija gali vykti žodžiu, raštu, audiovizualiniu, lytėjimu, skonių, sąveikos būdu, reflektuojant savo veiklą. Pavyzdžiui, besimokantysis gali naršydamas socialiniuose tinkluose aptikti jį dominantį straipsnį arba namuose lentynoje rasti knygą, kuriuos jis paskaitys. Taip pat besimokantysis gali nuteiti į kiną, kuriame jo žiūrimas istorinis filmas taps asmenine mokymosi aplinka.

Informaliame ugdyme svarbūs mokymosi informacijos komunikavimo būda sąveikos metu. Žmonės kasdien veikia būdami tarp kitų žmonių, su jais komunikuodami, todėl mokymasis santykyje su kitu asmeniu yra labai svarbus informalaus mokymosi būdas. Pavyzdžiui, kieme kaimynai aptarinėjantys politines aktualijas taip pat laikytini besimokančiais sąveikoje vienas su kitu. Arba šeimoje mama aiškinanti savo mažamečiui vaikui, kodėl Vasario 16 - tą dieną reikia iškelti trispalvę ant gyvenamojo namo, sąveikos būdu sudaro potencialią mokymosi aplinką savo vaikui.

Informalaus mokymosi metu naudojami kai kurie pedagoginiai mokymo(si) metodai: aiškinimas, dialogas, diskusija, refleksija, stebėjimas, situacijos praktikavimas ir kt. Pavyzdžiui, kai besimokantysis mokosi gaminti valdyti, jis praktikuoja tam tikro veiksmo atlikimą keletą kartų arba gali mokytis stebėdamas kitą asmenį ir jo atliekamus veiksmus. Kadangi informalus mokymosi būdas nėra tikslingai kuriamas, jame besimokantysis veikia savarankiškai ir dažniausiai - atsitiktinai, todėl formalaus edukatoriaus vaidmuo informaliame ugdyme neįgyvendinamas. Savišvietos metu edukatorių keičia mokymosi vienas iš kito procesas. Vienose situacijose visi jos dalyviai mokosi kartu sąveikos metu (diskutuojantys kaimynai apie politikos realiją), o kitose situacijose vienas situacijos dalyvis pamoko kitą (draugas padedantis kitam draugui suprasti matematikos uždavinio sąlygą). Savišvietos metu galimi trikdžiai. Informalus mokymasis vyksta pačiais įvairiais būdais, kurių neįmanoma konkrečiai apibrėžti, todėl sudėtinga nusakyti, kas mokymąsi gali sutrikdyti.

Apibendrinant galime išskirti šiuos formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrus (2 lentelė):

- Formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinės aplinkos turi aiškiai išreiktą ir komunikuojamą edukacinį tikslą, kuris turėtų būti transformuojamas į mokymosi tikslą.
- Besimokantieji edukacinį tikslą gali atpažinti ir realizuoti priklausomai nuo jų turimų gebėjimų, turimos patirties bei brandos lygmenų.
- Edukacinis turinys, kuriuo paskirtis realizuoti edukacinį tikslą, sąmoningai yra kuriamas formalaus edukatoriaus, nors į šį procesą gali įsiterpti atsitiktinis edukatorius.
- Neformaliame švietime, priešingai nei formaliame, edukacines aplinkas gali kurti tiek formalus, tiek neformalus edukatorius, svarbiausia, kad pastarasis suvoktų savo kai edukatoriaus vaidmenį ir aiškiai deklaruotų vykdomą edukaciją.

- Formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinių mokymosi aplinkų formos ir metodai yra analogiški. Edukacinės aplinkos gali būti kuriamos pamokoje, (specializuotos) mokyklos erdvėse, už mokyklos ribų: muziejuose, universitetuose ir kt.
- Turiniui komunikuoti gali būti naudojami įvairūs pedagoginiai metodai: informacijos teikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.
- Šiame darbe buvo išskirti dar du parametrai, kurie daro įtaką sėkmingam besimokančiojo santykiui su mokymosi aplinka – tai mokiniai ir trikdžiai.
- Paties besimokančiojo motyvacija, emocinė, fizinė būklė yra svarbūs aspektai galintys lemti edukacinio proceso sėkmę arba nesėkmę.
- Taip pat galimi ugdymo proceso trukdžiai – techninės problemos, trikdančios subjektai įsiveržę į edukacinę mokymosi aplinką, nenumatytas triukšmas – kurie gali lemti neplanuotą formalaus ir neformalaus ugdymo proceso baigtį.

Informalaus mokymosi potencialių mokymosi aplinkų parametrai (3 lentelė):

- Informalus ugdymas nėra planuotas ir sąmoningai vykdomas ugdymas, todėl jame neturime nei edukacinio tikslo, nei edukatoriaus, kuris kurtų edukacinį turinį.
- Savišvietos metu besimokantysis atsidūrę potencialiose aplinkose laisvai pasirenka mokymosi informaciją pagal jo turimas mokymosi galimybes.
- Panašiai kaip ir formaliame, neformaliame ugdyme, informalaus mokymosi metu mokymosi informacija gali būti komunikuojama žodžiu, raštu, audiovizualiniu, sąveikos būdu.
- Dalis naudojamų metodų gali būti analogiški formaliame ir neformaliame ugdyme naudojamiems metodams, tačiau savišvietoje itin svarbūs yra besimokančiųjų sąveikos ir individualios praktikos metodai: informacijos gavimas, asmeninis aiškinimas, dialogas, diskusija, refleksija, stebėjimas, situacijos praktikavimas.
- Informalaus ugdymo formos formuojasi besimokančiajam sąveikaujant su internetu, TV turiniu, radiju, šeima, draugais, atsitiktiniais asmenimis, kuriuos sutinkame kasdieninėse mus supančiose aplinkose.
- Šios aplinkos turi būti gerai matomos, girdimos, suprantamos, jaučiamos ir apčiuopiamos, tam kad galėtų tapti savarankiškai besimokančio žmogaus asmenine aplinka.

2. EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ, VEIKIANČIŲ GIMNAZISTŲ PILIETIŠKUMO SAMPRATOS FORMAVIMĄSI, EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJOS PAGRINDIMAS

Šioje darbo dalyje pagrindžiama edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų, veikiančių gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimąsi, tyrimo metodologija.

2.1 Empirinio tyrimo strategija, metodai ir logika

Šiame darbe tyrimo tikslams realizuoti pasirinkta tyrimo strategija – atvejo studija derinant kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus.

Taikant tyrimo strategiją – atvejo studiją, pagrįstą tarpsektorine analize (Cross-sectional analysis, laikomasi Yin (2015) teorinio pagrindo.

Kokybiniai tyrimai padeda analizuoti situacijas, individus ar grupes jų natūralioje aplinkoje, o kiekybiniai tyrimai padeda nustatyti tų situacijų dėsningumus populiacijoje (Kardelis, 2002). Šie požiūriai papildo vienas kitą, todėl esama nemažai kokybinių ir kiekybinių tyrimų derinimo šalininkų. Siekiant visapusiškai ištirti pirmos klasės gimnazijos mokinių pilietiškumo sampratų formavimąsi buvo naudojamas metodų trianguliacijos principas.

Darbo temai atskleisti buvo naudoti mokslinės literatūros, dokumentų analizės, atvejo studijos, anketinės apklausos metodai:

- *Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė* – šio metodo pagalba buvo išaiškintos ir apibrėžtos pilietiškumo sampratos, edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų definicijos bei formalaus, neformalaus, informalaus ugdymo aspektai. Taip pat buvo išgryninti edukacinių aplinkų parametrai, kuriais remiantis buvo formuotas anketos klausimynas.
- *Atvejo studija* – šio metodo pagalba buvo tiriami trijų Lietuvos mokyklų atvejai aiškinantis, kaip jose formuojasi I klasės gimnazijos mokinių pilietiškumo sampratos. Ištyrus konkrečius realybės atvejus šis metodas padeda nustatyti elgesio modelius, kuriais galima remti organizuojant kitas ugdymo veiklas (Brown, Duguid, 2004). Pasak Yin, atvejo studija yra empirinio tyrimo būdas, kuris tinka analizuojant kasdienio gyvenimo atvejus (Yazan, 2015). Atvejo studija padeda atsakyti klausimus „kodėl“ ir „kaip“ kalbant apie sunkiai apibrėžiamas situacijas ir jų kontekstus. Yin teigia, jog analizuojant konkrečius atvejus būtina pasitelkti įvairius duomenų rinkimo būdus ir analizuojant situacijas jas lyginti tarpusavyje (Yazan, 2015), nes tik tokiu būdu bus galima išskirti ir pateikti bendras teorines išvadas. Pasak autoriaus, atvejo analizė sudaro galimybę remiantis surinktais įvairiais duomenimis apie skirtingus atvejus, daryti apibendrinančias išvadas tyrine iškelto pagrindinio klausimo atžvilgiu (Yin,

1994). Tarpsektorinė analizė yra vienas iš būdų atlikti kelių atvejų duomenų surinkimą, apdorojimą ir analizę (Yazan, 2015).

- *Apklausa raštu* – šio metodo pagalba buvo renkami aiškūs ir nedviprasmiški duomenys (Kardelis, 2002) apie pilietiškumo sampratų formavimosi procesą, kuriais remiantis buvo aptarti konkretūs mokyklų atvejai ir juose besiformuojantys elgesio modeliai.

Siekiant užtikrinti kokybiškų duomenų rinkimo procesą būtina numatyti tyrimo etapus (Rutkienė, Teresevičienė, 2010). Empirinį tyrimą sudaro šie etapai:

- 1) Remiantis edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų raiškos formaliame, neformaliame ugdyme ir informaliame mokymesi parametrais suformuotas klausimynas gimnazijų pirmos klasės mokiniams ir mokytojams.
- 2) Vykdoma šių mokinių ir mokytojų apklausa raštu. Apklausa raštu pagalba norėta sužinoti mokinių ir mokytojų požiūrius, kokios aplinkos, jų manymu, padeda formuoti pilietiškumo sampratas.
- 3) Anketinių duomenų apdorojimas ir analizė, siekiant pateikti konkrečiose mokyklose susiformavusių elgesio modelių apibendrintas išvadas ir rekomendacijas.

2.2 Tyrimo imties pagrindimas

Tiriami atvejai pasirinkti neatsitiktinės atrankos būdu, pasirinkta netikimybinė, patogioji imtis. Tyrimui atlikti pasirinktos trys rajono neišgrynintos gimnazijos. Pasirinkta analizuoti trijų Lietuvos mokyklų atvejus norint juos sugretinti tarpusavyje. Rajono mokyklos buvo pasirinktos siekiant surinkti ir parodyti kuo įvairesnius duomenis apie pilietiškumo sampratų formavimosi procesą. Didmiesčių ir miestų mokyklos turi geresnes geografines sąlygas, daugiau galimybių organizuoti įvairesnio pobūdžio edukacines aplinkas pilietiškumui ugdyti, kartais turi geresnę finansavimą, todėl tikėtina, kad tyrimo metu gauti duomenys būtų labai geri ir neatspindintys įvairių pilietiškumo sampratos formavimosi proceso niuansų. X, Y ir Z mokyklos skiriasi savo dydžiu, geografine padėtimi ir neformalaus ugdymo galimybėmis. Visose trijose mokyklose yra mokoma pilietiškumo pagrindų. Šis pasirinkimas sudaro galimybę tyrimo metu analizuoti, kaip šie veiksniai įtakoja (arba ne) gimnazistų sampratų formavimosi procesą. Pasirinkta nagrinėti pirmos klasės gimnazistus, nes šioje klasėje gali būti dėstoma pilietiškumo pagrindų disciplina. I gimnazinės klasės mokiniai yra 15 – 16 metų. Tai vėlyvosios paauglystės pradžios laikotarpis. Šiuo metu gimnazistai jau turi sukaupę tam tikrą patirtį, žinias, šiuo metu formuojasi jų nuomonės įvairiais klausimais. Būtent šios amžiaus grupės mokiniai turi visas sąlygas sąmoningai suprasti, kas jiems yra pilietiškumas ir kas daro įtaką jų sampratų formavimuisi.

Klausimynas buvo pateiktas pildyti trijų Lietuvos gimnazijų pirmos klasės gimnazistams ir jų mokytojams. Taip pat apklausiami įvairių dalykų mokytojai, kurie pagal nacionalines bendrojo ugdymo programas turi nuolatos aktyviai dalyvauti pilietiškumo sampratų ugdymo procese nuo priešmokyklinio iki vidurinio ugdymo pakopos. Gimnazistų ir mokytojų atranka vykdyta nebuvo: nutarta apklausti visus, kurie tą dieną buvo mokykloje ir sutiko atsakyti klausimynus.

2.3 Tyrimo instrumento pagrindimas

Remiantis teoriškai pagrįstais edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų formaliame, neformaliame ir informaliame ugdyme parametrais buvo sukurtas tyrimo instrumentas. Juo pasinaudojant buvo atliktas empirinis tyrimas paremtas metodų trianguliacija. Klausimynas respondentams pateikiamas prieduose (žr. 1, 2 priedai).

Šiame darbe buvo naudota apklausos raštu instrumentas. Klausimynas buvo parengtas kaip pusiau struktūruota apklausa raštu. Klausimai mokiniams ir mokytojams buvo formuluojami teiginių pavidalu, prašant juos įvertinti pagal pateiktą atsakymų vertinimo skalę, taip pat pateikiami atviri klausimai. Atsakymų skalė buvo suskirstyta į dvi prasmines grupes: fiksuojamas faktas atsakymais – taip, ne, nežinau arba respondento asmeninė nuomonė – man padėjo. Klausimyną mokiniams ir mokytojams sudaro trys dalys, kuriose klausama apie formaliose, neformaliose ir informaliuose aplinkose besiformuojančias mokinių pilietiškumo sampratas ir tam įtaką darančius veiksnius. Teiginiai (3 lentelė) mokiniams ir mokytojams buvo kuriami remiantis šiame darbe išskirtais formalių ir neformalių edukacinių aplinkų ir informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrais. Šiais teiginiais buvo siekiama išsiaiškinti, kokie formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų ir informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai (veiksniai), mokinių ir mokytojų nuomone, daro didžiausią įtaką gimnazistų sampratų formavimuisi.

Taip pat mokinių klausama, kas trukdo jų pilietiškumo nuostatoms formuotis: Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiškumo sampratos formavimuisi pamokose? Įvardykite bent du trikdžius. Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiškumo sampratos formavimuisi užklasinėse veiklose? Įvardykite bent du trikdžius. Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiškumo sampratos formavimuisi kasdiniame gyvenime? Įvardykite bent du trikdžius. Šiais klausimu buvo siekiama sužinoti, kokie veiksniai daro didžiausią įtaką mokinių sampratų formavimuisi.

Paskutinėje mokinių klausimyno dalyje buvo prašoma gimnazistų įvardyti tris situacijas, kada jų nuomone formavosi jų pilietiškumo sampratos: Kas turėjo didžiausią įtaką jūsų pilietiškumo sampratos formavimuisi šiais mokslo metais (mokykloje, už mokyklos ribų šiaip gyvenime)?

4 lentelė. Teiginiai mokiniams ir mokytojams apie pilietiškumo sampratų formavimąsi formaliam, neformaliam ugdyme ir informaliame mokymesi

Teiginiai apie formalaus ugdymo edukacines aplinkas	Teiginiai apie neformalaus ugdymo edukacines aplinkas	Teiginiai apie informalaus mokymosi potencialia aplinkas
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pamokos pradžioje primena, kad ši pamoka sieks pilietiškumo ugdymo tikslo.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius veiklos pradžioje primena, kad ši pamoka sieks pilietiškumo ugdymo tikslo.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus yra pasiekęs tam tikrą brandos ir žinių lygį.
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas parenka informaciją ir užduotis pagal mokinio žinių ir gebėjimų lygį.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius parenka informaciją ir užduotis pagal mokinio žinių ir gebėjimų lygį.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus susiduria su informacija, kuri jam atrodo svarbi, aktuali, naudinga, įdomi ar net kelianti pavojaus jausmą.
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudodamasis vadovėlių ir kitų mokomųjų priemonių pagalba pateikia informaciją mokiniui.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudodamasis mokomosiomis priemonėmis pateikia informaciją mokiniui.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus mokymosi informaciją aptinka žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas informaciją pateikia žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius informaciją pateikia žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija pasiekia žmogų internetu, TV turinio, radijo, šeimos, draugų, atsitiktinių asmenų pagalba arba muziejuje, teatruose ir kitose viešose vietose.
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją komfortabilioje aplinkoje (pvz. nei per karšta, nei per šalta, suolai patogūs, tinkamo dydžio) kiekvienam mokiniui individualiai.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją komfortabilioje aplinkoje (pvz. nei per karšta, nei per šalta, suolai patogūs, tinkamo dydžio) kiekvienam mokiniui individualiai.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogui mokymosi informacija yra komunikuojama, asmeniškai aiškinama, pokalbio, diskusijos metu, stebint, praktikuojant situacijas, atliekant refleksiją ir kt.

Teiginiai apie formalus ugdymo edukacines aplinkas	Teiginiai apie neformalus ugdymo edukacines aplinkas	Teiginiai apie informalaus mokymosi potencialia aplinkas
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją pamokoje ir kitose mokyklos erdvėse (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.). pateikti atskira eilute, negali būti per „ir“	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją pamokoje ir kitose mokyklos erdvėse (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.).	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija žmogų pasiekia aiškiu vaizdu, suprantama ir aiškia rašytine klaba, priimtinu garsu ir kt. būdais.
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją erdvėse už mokyklos ribų: muziejuje, ekskursijos metu, universitete, viešose mieto erdvėse ir kt.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją erdvėse už mokyklos ribų: muziejuje, ekskursijos metu, universitete, viešose mieto erdvėse ir kt.	
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudoja šiuo mokymo metodus: informacijos pateikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius naudoja šiuo mokymo metodus: informacijos pateikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.	
Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokyklinėse veiklose dalyvauja mokytojas.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai užklasinėse veiklose dalyvauja mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius.	
Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai pats mokinys gerai jaučiasi (pvz., neserga, neliūdnas).	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai pats mokinys yra tinkamos fizinės būklės ir yra pozityviai tam nusiteikęs.	

Aprašykite tris jums svarbiausius įvykius nurodydami veiklą (pvz., filmo peržiūra, renginio organizavimas mokykloje, pokalbis su kitu žmogumi ir pan.) ir kur ši veikla vyko (pvz., pamokoje,

specializuotoje mokykloje, namuose, muziejuje), kurios metu formavosi jūsų pilietiškumo sampratą. Šioje klausimyno dalyje nebuvo tikimasi gauti kuo daugiau pavyzdžių, o siekiama gauti labiausiai respondentams įsimintinus atvejus ir juose užfiksuotus pilietiškumo sampratos formavimosi procesus. Klausimyno pabaigoje renkami demografiniai duomenys: mokinių klausiama lytis, mokytojų – lytis, amžius ir kvalifikacija. Šie duomenys svarbūs siekiant išsiaiškinti, ar demografiniai duomenys turi įtakos mokinių pilietiškumo sampratų formavimuisi.

2.4 Tyrimo etika

Tyrimo dalyviams anketoje buvo nurodyta informacija apie tyrėją: vardas, pavardė, aukštoji mokykla, iš kurios yra studentas, studijų programa ir kursas. Tiriamieji anketoje informuoti apie tyrimo anonimiškumą, jo tikslus ir tyrimo rezultatų sklaidos būdas. Pateiktos instrukcijos apie anketos pildymą. Tyrimo metu buvo laikomasi šių etikos principų (Kardelis, 2002):

- privatumas; kiekvienas asmuo turi teisę nuspręsti, kada, kam ir kaip plačiai išsakyti savo nuomonę;
- anonimiškumas ir konfidencialumas; tyrėjas privalo apsaugoti kiekvieno dalyvio duomenų anonimiškumą;
- sąžiningumas; tyrėjas privalo pateikti tikrus duomenis.

2.5 Tyrimo pravedimas

Apklausa buvo įvykdyta 2018 m. gegužės 9 – 11 dienomis. Klausimynai buvo pateikti trijų Lietuvos gimnazijų pirmos klasės gimnazistams ir jų mokytojams. Tyrimo metu klausimynai buvo pateikti 86 mokytojams ir 146 I gimnazinių klasių mokiniams. Klausimynus pildė tie mokytojai, kurie šiuo metu dėsto gimnazistams pagrindinius mokomuosius dalykus ir organizuoja neformalaus ugdymo užsiėmimus. Iš mokytojų grįžo 67 klausimynai, iš mokinių 115 klausimynų. Grįžtamasis ryšys nesiekė šimto procentų, nes dalies mokinių ir mokytojų tyrimo metu nebuvo mokykloje, dalis mokytojų atsisakė šį darbą atlikti, kai kurie mokytojai nespėjo klausimynų užpildyti dėl didelio darbo krūvio ir laiko stokos.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant atskleisti pasirinktą tematiką, tinkamiausia tyrimo strategija yra atvejo studija derinant kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus. Siekiant visapusiškai analizuoti pasirinktą tematiką reikalinga metodų trianguliacija. Svarbiausi metodai yra mokslinės literatūros ir šaltinių analizė, atvejo studija pagrįsta tarpsektorine analize, apklausa raštu.

3 EDUKACINIŲ IR POTENCIALIŲ MOKYMOSI APLINKŲ, VEIKIANČIŲ I KLASĖS GIMNAZISTŲ PILIETIŠKUMO SAMPRATOS FORMAVIMĄSI, NUSTATYMAS, NAGRINĖJANT TRIJŲ MOKYKLŲ ATVEJUS

3.1 Pilietiškumo ugdymo galimybių atspindys bendrojo ugdymo programose

Analizuojant pilietiškumo ugdymo galimybes turime pasitelkti formalius dokumentus, kuriuose yra reglamentuotas pats ugdymo procesas. Formalaus ugdymo procesą apibrėžia bendrosios ugdymo programos, formalų ugdymą – neformalaus vaikų švietimo koncepcija (Seimas, L. R. (2012). Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija), o informalus mokymasis nėra reglamentuotas, nes tai yra atsitiktinė kiekvieno žmogaus kasdienė veikla. Neformalaus mokinių švietimo koncepcijoje vienoje vietoje užsimenama, jog pilietiškumo ugdymas yra jų prioritetinga užduotis. Tačiau detalesnės analizės atlikti nebuvo imtasi, nes nekėlėme tikslo surinkti ir apžvelgti Lietuvoje organizuojamų neformalaus ugdymo veiklų. Be to, neformalus švietimas yra tik formalų ugdymą papildanti sritis, todėl šioje darbo dalyje bus detaliau aptartos tik bendrojo ugdymo programos, reglamentuojančios formalaus ugdymo vyksmą. Analizei atlikti parinkta priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo programos, nes norėta aptarti pilietiškumo ugdymo galimybes nuo mokinio patekimo į ugdymo sistemą pradžios iki gimnazijos pirmos klasės. Šių mokinių ugdymas patenka į bendrojo ugdymo programų sritį, todėl į jas bus kreipiamas didesnis dėmesys. Vidurinio ugdymo programos į analizę neįtrauktos, nes šiame darbe laikomasi nuostatos, jog pilietiškumo sampratų formavimasis yra nuolat vykstantis ir pabaigos neturintis procesas, kurio nereikėtų įreminti vien mokyklinio ugdymo procese. Šioje darbo dalyje norima aptarti, kokios pilietiškumo ugdymo galimybės buvo sudarytos besimokantiejiems nuo patekimo į priešmokyklinį ugdymą iki gimnazijos pirmos klasės, remiantis bendrosiomis ugdymo programomis.

Peržvelgus bendrąsias programas galime teigti, jog daugumoje jų keliamuose ugdymo tiksluose, uždaviniuose, bendrosiose nuostatose minimas pilietiškumas ir pilietiškumo sampratos įvairios galimos sudedamosios dalys (5 lentelė).

5 lentelė. Pilietiškumo dėmenys bendrosiose ugdymo programose

Bendrosios ugdymo programos	Pilietiškumo dėmenys minimi bendrosiose ugdymo programose							Integracija su pilietiškumo pagrindais
	Pilietinės vertybės	Tautinės vertybės	Atsakomybė bendruomenėje ir visuomenėje	Demokratinės vertybės	Pilietinė savimonė	Tautinė savimonė	Pilietis	
Priešmokyklinio ugdymo	+	+	-	+	-	-	-	+
Pradinio ugdymo	+	+	-	+	-	-	-	+

Bendrosios ugdymo programos	Pilietiškumo dėmenys minimi bendrosiose ugdymo programose							Integracij a su pilietiškumo pagrindais
	Pilietinės vertybės	Tautinės vertybės	Atsakomybė bendruomenėje ir visuomenėje	Demokratinės vertybės	Pilietinė savimonė	Tautinė savimonė	Pilietis	
Pagrindinio ugdymo								
Dorinio ugdymo	+	+	+	+	-	-	-	+
Kalbinio ugdymo	-	-	-	-	+	+	-	+
Matematinio ugdymo	-	-	-	+	-	-	-	+
Gamtamokslinio ugdymo	-	-	-	-	-	-	+	+
Socialinio ugdymo	-	-	+	+	+	+	-	+
Meninio ugdymo	-	-	-	-	-	-	+	+
Informacinių technologijų ugdymo	-	-	-	-	-	-	-	+
Technologijų ugdymo	-	-	-	-	-	-	-	+
Kūno kultūros	+	+	+	+	+	+	-	+

Pilietiškumo ugdymas ikimokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo lygmenyse fiksuojamas įvairiais žodžiais: demokratiškas vertybių puoselėjimas, tautinės sąmonės ugdymas, aktyvaus piliečio ugdymas, atsakingas veikimas bendruomenėje, visuomenėje ir t.t. Tačiau konkrečiai pilietiškumo ugdymas integruojamas į dalyko ugdymą tik pagrindinio ugdymo kalbų, matematikos, gamtamokslinėse, istorijos bendrosiose ugdymo programose. Ikimokyklinio ugdymo tiksluose kalbama apie demokratiškas vertybių ugdymą, o pradinio ugdymo programose apie pilietiškumo ugdymą kalbama tik bendrosiose programos nuostatoje. Dalyje pagrindinio ugdymo programų (dorinio, meninio, kūno kultūros ugdymo) pilietiškumo ugdymas minimas tik prie integravimo su kitais mokslais galimybėmis. Svarbu minėti, jog pilietiškumo ugdymo integravimo galimybė nurodoma visose ikimokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo programose. Tai rodo, jog pilietiškumo dalykinis ugdymas Lietuvos švietimo sistemoje yra tęstinis procesas, prasidedantis ikimokykliniame amžiuje ir besitęsiantis visose ugdymo pakopose. Pilietiškumo ugdymas kaip savarankiška disciplina atsiranda tik pirmoje ir antroje gimnazinėse klasėse ir yra dėstoma tik dvejus metus. Nepaisant to, jog pilietiškumo ugdymas yra fiksuojamas ugdymo programose, tačiau jose nematyti vieningos sampratos ir vieningo pilietiškumo integravimo būdo. Taigi, remiantis bendrosiomis įvairių dalykų ugdymo programomis galime teigti, kad pilietiškumo sampratos gali/turi formuotis mokinių mąstymo struktūrose nuo pat priešmokyklinio ugdymo, nes tokia pozicija fiksuojama nacionalinėse ugdymo programose. Tačiau koks pilietiškumo sampratos turinys bus pateikiamas besimokantiejiems, priklausys nuo edukatorių kompetencijos, nes vieninga pozicija programose nėra pateikiama.

3.2 X gimnazijos atvejis

Šioje darbo dalyje bus pristatomas vienos Lietuvos žiedinės rajono savivaldybės X gimnazijos kontekstas ir pateikta šio atvejo analizė remiantis tyrimo metu surinktais duomenimis.

3.2.1 Atvejo konteksto pristatymas

X mokykla įkurta 1919 m., o 2015 m. po akreditacijos suteiktas prailgintos gimnazijos statusas. Ugdymo įstaiga yra įsikūrusi atokiame rajono kampelyje, kuris yra paribyje su kita savivaldybe. Dėl šios priežasties ir prastėjančios Lietuvos demografinės situacijos mokykla nuolatos patiria mokinių stygių. Ugdymo įstaiga yra šalia didmiesčio, kuris pasiekiamas retai važiuojančiu viešuoju transportu. Šalia mokyklos yra įsikūrusi seniūnija, biblioteka ir ambulatorija. Mokyklai priklausantis darželis yra įsikūręs už kelių kilometrų nuo pagrindinio gimnazijos pastato. 2016 – 2017 m. m. gimnazijoje mokėsi 259 mokiniai, 2017 – 2018 m. m. gimnazijoje mokosi 263 mokiniai. 115 mokinių gauna socialinę paramą iš valstybės, mokosi iš 5 socialinės rizikos šeimų 13 mokinių. Mokykloje nėra mokinių, kurių abu tėvai būtų išvykę dirbti į užsienį, tačiau yra 38 mokiniai, kurių vienas iš tėvų dirba užsienyje. Mokykloje nėra mokinių iš globos namų. 26 mokiniai turi specialiųjų poreikių.

Aptariamoje mokykloje vykdomos ikimokyklinio ugdymo, pradinio ugdymo, pagrindinio ugdymo, vidurinio ugdymo ir neformaliojo švietimo programos. Mokykla dalyvauja rajono organizuojamame sveikatingumo projekte, tačiau nedalyvauja nei viename respublikiniame ar tarptautiniame projekte. Mokykloje siūlomi 12 laisvai pasirenkamų neformalaus ugdymo veiklų, kurias organizuoja gimnazijos mokytojai. Iš miesto atvyksta vienas nepriklausomas edukatorius, kuris organizuoja neformalaus švietimo užsiėmimus gimnazijoje.

Mokykloje dirba 33 mokytojai ir auklėtojai (darželio grupėse), mokytojų amžiaus vidurkis 49 metai. Iš jų 4 mokytojai turi mokytojo kvalifikacinę kategoriją, 23 - turi vyr. mokytojo kategoriją, 3 – metodininko kategoriją, 3 – auklėtojo kategoriją.

Šiuo metu mokykloje vyksta pastato renovavimo darbai, todėl mokykla perkelta į mažesnes patalpas. Tačiau visoms mokymosi patalpoms yra sudarytos sąlygos naudotis informacinėmis technologijomis. Mokykloje yra visiems prieinamas belaidis internetas.

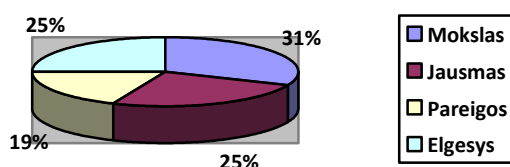
Mokyklos misijoje, vizijoje ir pagrindinių vertybinių nuostatų dalyje nėra fiksuojamas pilietiškumo ugdymas.

3.2.2 Moksleivių ir mokytojų pripažįstamos edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, darančios įtaką pilietiškumo sampratos formavimuisi

Mokinių apklausos rezultatai ir jų analizė

X mokykloje iš 17 pirmos I gimnazinės klasės mokinių grįžo 16 užpildytų klausimynų. Juos užpildė 6 mergaitės ir 10 berniukų. Visi 16 mokinių atsakė į pirmąjį klausimą, kuriame buvo klausama jų pilietiškumo samprata. Penki mokiniai aiškindami pilietiškumo sampratą teigė, jog tai yra mokslas apie valstybę jos papročius ir tradicijas. Keturi mokiniai teigė, jog tai meilės jausmas savo šaliai. Trys teigė, kad tai pareigos savo valstybei, o likusieji mokiniai kalbėjo apie žmogaus veiksmus, kuriais jis prisideda prie savo bendruomenės gero: kito žmogaus teisių gerbimas, teigiamas elgesys visuomenėje, dalyvavimas visuomeninėje veikloje, pagalba silpnesniam, kultūros pažinimas ir kt. (4 pav.). Visi pasisakiusieji aprašydami savo sampratas aprašė tik po vieną iš paminėtų pilietiškumo sampratos komponentų.

„Pilietiškumas – tai mokslas apie piliečių teises ir elgsenas.“; „Pilietiškumas – tai kai gyveni, kuri ir domiesi apie savo šalį.“; „Pareigų atlikimas savo valstybei.“; „Mokslas apie savo šalį.“; „Pareiga atlikti savo darbus, kurie geri ir kitiems.“; „Gerbti savo tautą, žmones, nepamiršti tradicijų.“; „Tai mokslas apie žmogaus pilietybę.“; „Jausmas, pareiga.“; „Pilietiškumas tai meilė tėvynei.“

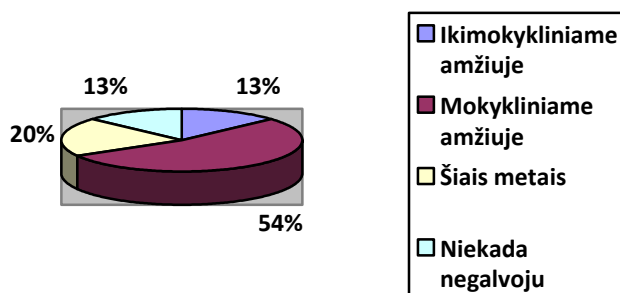

4 pav. Pilietiškumo samprata (X mokyklos gimnazistų nuomonė)

Pagal duomenis gautus iš X mokyklos gimnazistų, pilietiškumą dažniausiai mokiniai sieja su mokslo ir jausmo kategorijomis, rečiau sieja su pareigos ir elgesio sąvokomis. Remiantis šiame darbe teorinėje dalyje pateikta pilietiškumo sampratos turinio analize (1 lentelė), galime teigti, jog Y mokyklos gimnazistų pilietiškumo sampratų turinį dažniau sudaro tautiniai ir emociniai aspektai. Mokiniai dažniausiai rašo, jog pilietiškumas yra valstybės kultūra, papročiai ir tradicijos, apie kurias jie mokosi, o tai yra kalbėjimas apie tautinę tapatybę. Šios mokyklos mokiniai pilietiškumą suvokia, kaip tam tikrus žmonių grupės bruožus, kuriais remiantis žmogus gali tapatinti save su šia grupe. Taip pat gimnazistams svarbus pilietiškumo sampratos emocinis aspektas. Mokiniai akcentuodami meilės tėvynei jausmą rodo, jog formuojantis jų pilietiškumo sampratoms didelę įtaką daro vertybiniai aspektai. Galiausiai apie juridinį pilietiškumo sampratos turinio momentą užsimena tik keli

gimnazistai. Šiame darbe buvo nuspręsta remtis ES komisijos suformuota pilietiškumo koncepcija, pagal kuria akcentuojamas juridinis (politinis ir socialinis individo veikimas, teisių ir pareigų santykio suvokimas) ir emocinis lygmuo (tapatumo jausmo buvimas). Ja remiantis galime teigti, kad X mokyklos gimnazistai nepakankamai išmano ir supranta juridinio pilietiškumo sampratos turinio svarbą. Nors bendrosiose ugdymo programose akcentuojamas ne tik pilietiškumo, bet ir demokratinių vertybių, veikimo būdų ugdymas, akivaizdu, jog šie momentai gimnazistų nėra įsisąmoninami ir netampa jų pilietiškumo sampratos komponentais. Taip pat įdomus momentas yra tas, kad mokiniai savo atsakymuose mini tik po vieną pilietiškumo sampratos komponentą, tai leidžia teigti, jog jų mąstymas šia tema nėra kompleksiškas. Mokiniai identifikuoja atskiras pilietiškumo sampratos turinio dalis ir neturi visuminio šios sąvokos matymo.

Į klausimą apie anksčiausias mąstymo apie pilietiškumą patirtis gimnazistai pateikia atsakymus, kuriais remiantis galime teigti, jog dažniausiai šių patirčių apraiškos galimai buvo susijusios su mokykla ir formaliu ugdymu. Dauguma X mokyklos gimnazistų – aštuoni – teigė, jog tai įvyko mokykliniame amžiuje, trys mokiniai teigė susimąstę tik šiais metais, du mokinius pasisakė, jog ikimokykliniame amžiuje ir tik du mokiniai teigia, jog niekada apie tai nemąsto (5 pav.).

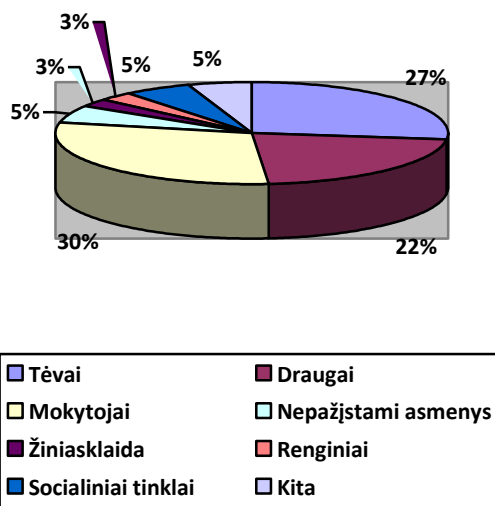

5 pav. Kada anksčiausiai pradėjote galvoti apie pilietiškumą? (X mokyklos gimnazistų nuomonė)

Iš šių duomenų gauname dvi svarbias žinias: viena, kad mąstymas apie pilietiškumą galimai yra siejamas su formaliu arba neformaliu ugdymu. Atsakymai mokykliniame amžiuje leidžia manyti, jog ugdymo programose fiksuojamas pilietiškumo ugdymas vienaip ar kitaip yra realizuojamas formalaus ir galbūt neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose, o tie, kurie žymėjo atsakymą – šiais metais – galimai savo mąstymą apie pilietiškumą susiejo su pilietiškumo pagrindų disciplinos atsiradimu. Antra, dauguma gimnazistų galvoja apie pilietiškumą, jo turinį ir formuojasi savitas sampratas.

Kitu klausimu gimnazistų buvo klausama, kas įtakojo pirmąjį galvojimo veiksmą apie pilietiškumą, gauname ganėtinai kontraversiškus duomenis, kurie šiek tiek prieštarauja ankstesniems. X mokyklos gimnazistai teigia, kad didžiausią įtaką jų pirmajam mąstymo veiksmui apie pilietiškumą įtakos turėjo mokytojai, tėvai ir draugai (6 pav.). Šie duomenys nevysiškai sutampa su gimnazistų

ankstesniais atsakymais, jog jų pirmasis mąstymas apie pilietiškumą įvyko mokykliniame amžiuje. Surinkti duomenys rodo, jog gimnazistų mąstymą apie pilietiškumą labiausiai įtakoja mokytojai ir tai dar kartą patvirtina formalus ir galbūt neformalus ugdymo kuriamų edukacinių aplinkų daromą įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Tačiau gimnazistai teigia, jog didele dalimi jų mąstymą įtakoja tėvai, kurie nėra tiesioginiai formalus ir neformalus ugdymo dalyviai.

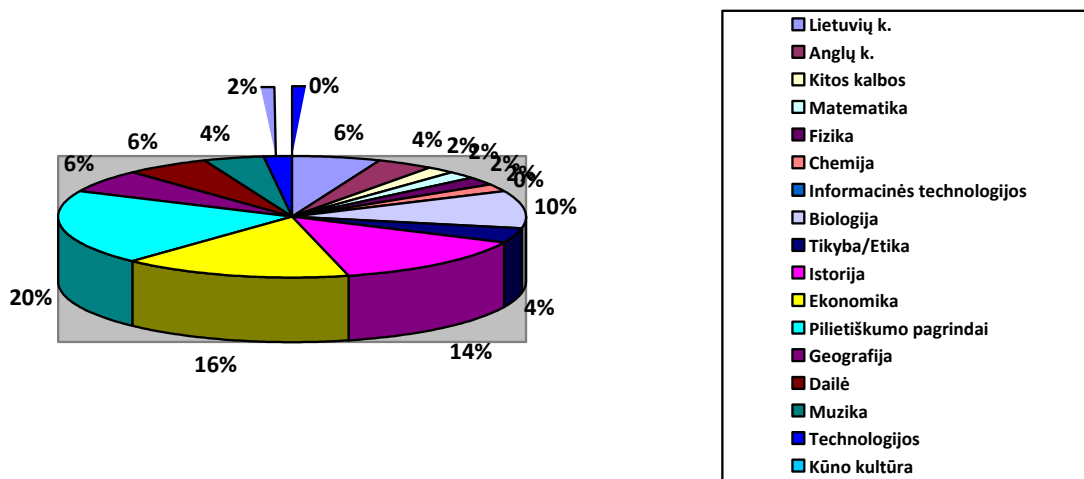

6 pav. Kas turėjo didžiausią įtaką tam, kad jūs ėmėte galvoti apie pilietiškumą? (X mokyklos gimnazistų nuomonė)

Tėvai ir draugai yra informalaus mokymosi dalyviai, kurie veikia su besimokančiuoju įvairiose kasdienėse situacijose. Čia kyla klausimas, kokiose situacijose tėvai ir draugai įtakoja gimnazistų mąstymą. Siekiant gauti informaciją apie tai, gimnazistams buvo pateiktas atviras klausimas, kuriame prašoma šias situacijas apibūdinti. Tačiau dauguma mokinių – 14 – aprašė situacijas iš mokyklinio gyvenimo, kuriame įtaką jų mąstymui apie pilietiškumą darė mokytojai. Nė vienas gimnazistas neaprašė situacijos, kurios metu jų mąstymą būtų įtakoję tėvai, draugai ar kiti jų asmeninio gyvenimo žmonės. Iš to kyla klausimas, kodėl dauguma gimnazistų, žymėdami klausimyne atsakymą, kad tėvai ir draugai daro įtaką jų mąstymui apie pilietiškumą, nepateikia nė vienos situacijos susijusios su tėvais. Gali būti, kad gimnazistai šiuos atsakymus pažymėjo atsitiktinai, bet gali būti ir taip, jog gimnazistai jaučia, jog tėvai ir draugai įtaką daro, bet negeba identifikuoti situacijų, kada ir kaip tai vyksta. Kitaip tariant, gimnazistai nesuteikia didelės svarbos mokymosi procesui ne mokykloje, ne pamokų metu. Gali būti, kad gimnazistai kasdienio gyvenimo situacijų visai neidentifikuoja kaip galimo mokymosi proceso.

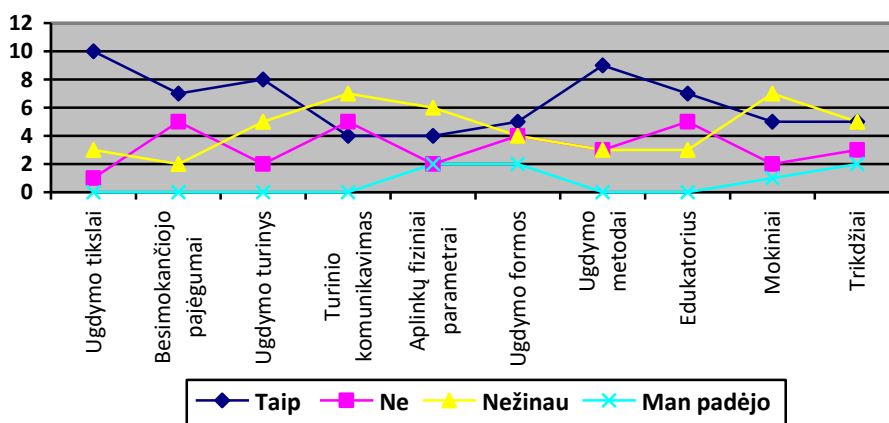
X mokyklos gimnazistai klausiami apie formalų ugdymą teigė, jog šiais mokslo metais jų pilietiškumo sampratų formavimuisi dažniausiai įtaką darė pilietiškumo pagrindų, ekonomikos, istorijos, biologijos pamokos (7pav.). Šie duomenys rodo, jog mokiniai pilietiškumą dažniausiai sieja su konkrečiu mokomuoju dalyku – pilietiškumo pagrindais ir jam artimais (gretutiniaisi) mokomaisiais dalykais – istorija, ekonomika, todėl manoma jog jie gali turėti didžiausią įtaką jų pilietiškumo

sampratos formavimuisi. Biologijos dalykas nėra tematiškai artimas pilietiškumo dalykui. Tačiau, kaip jau minėta anksčiau, pilietiškumo ugdymas vienaip ar kitaip yra įtrauktas į visų mokomųjų dalykų bendrąsias programas, o pilietiškumo integracija į dalykus priklauso nuo edukatoriaus nuostatų, požiūrio ir kompetencijų.

7 pav. Mokomieji dalykai, kurie daro įtaką mokiniams formuojantis pilietiškumo sampratą (X mokyklos gimnazistų nuomonė)

Todėl gauti duomenys gali reikšti tam tikrą mokytojo specifinę veiklą, kuri veikia mokinius. Šiame klausime surinkti duomenys siejasi su pirmo klausimo duomenimis, nes dalis mokinių pilietiškumą apibūdino kaip mokslą, su kuriuo mokiniai susipažįsta ir jo mokosi jam skirtose dalykinėse pamokose. Čia gimnazistų buvo paklausta detaliau: kokie edukacinių aplinkų parametrai formaliame ugdyme įtakoja jų pilietiškumo sampratų formavimąsi.

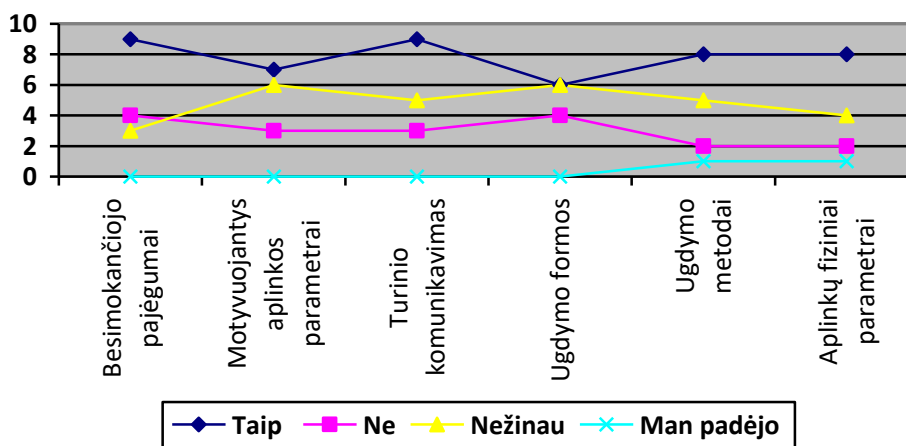
8 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos gimnazistų nuomonė)

Gauti duomenys rodo, jog gimnazistams formalaus ugdymo edukacinėse aplinkose svarbus aiškiai formuluojamas ir komunikuojamas ugdymo tikslas, edukatoriaus parinktas ir pateiktas turinys, mokymosi metodai, edukatoriaus veikimo būdai ir daroma įtaka. Visa tai, jų manymu, turi reikšmės jų pilietiškumo sampratų formavimuisi (8 pav.). Daugumai mokinių svarbus aiškiai komunikuojamas

pilietiškumo ugdymo tikslas, edukatoriaus pateikiamas turinys ir būdai, kaip su tuo turiniu siūloma sąveikauti. Mažiau svarbūs arba jiems nesuprantami yra turinio komunikavimo, ugdymo formų, aplinkų fiziniai, mokinių ir trikdžių parametrai. Taip pat reikia minėti dalį mokinių, kurie teigė, jog ugdymo procesui reikšmės neturi ugdymo turinys, komunikavimo būdai, aplinkų fiziniai parametrai ir patys mokiniai ir jų nusiteikimas. Visame klausimyne buvo pateikiami atsakymų variantai, kurie fiksavo gimnazistų nuomones apie tai, kaip turėtų būti (Nuomonė apie tendenciją: Taip/Ne/Nežinau) ir kaip buvo pačiam besimokančiajam (Faktas: man padėjo). Įdomu tai, kad gimnazistai dažniau rinkosi atsakymus apie tai, kaip turėtų būti ir itin retai rinkosi atsakymą apie savo asmeninę patirtį. Tai gali rodyti gimnazistų negebėjimą reflektuoti savo veiklą ir patiriamus sunkumus identifikuojant savo asmenines patirtis.

Klausiami apie neformalų ugdymą visi 16 gimnazistų teigia, jog nelanko nei vieno neformalaus užsiėmimo nei mokykloje, nei kitose aplinkose, todėl jų pilietiškumo sampratos formavimuisi neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai neturi jokios įtakos. Gali būti, jog šią situaciją iš dalies lemia A mokyklos nepatogi geografinė padėtis, kuris nesudaro palankių sąlygų mokiniams mobiliai veikti šalia esančiame didmiestyje. Vis dėlto, ši situacija itin įdomi, nes X mokykla organizuoja neformalaus ugdymo veiklą pasiūlę ugdymo įstaigos ribose. Į mokyklą atvyksta ir savarankiškas edukatorius iš miesto, kuri organizuoja kitokias nei mokykloje esančias veiklas. Kodėl mokiniai šiose veiklose nedalyvauja, galimos įvairios priežastys: nepatogus būrelių laikas, nekompetentingi edukatoriai, nepakankama neformalau ugdymo pasiūla, nemotyvuoti mokiniai, X mokykloje pakankamai daug mokinių su specialiaisiais poreikiais, kurių poreikių būreliai neatliepia ir kt. Tačiau tai nėra šio darbo tyrimo objektas, todėl į šią situaciją nebus gilinamasi.

X mokyklos gimnazistai klausiami apie informalią mokymąsi teigia, jog jame svarbūs besimokančiojo pajėgumai mokytis tam tikrus dalykus savarankiškai, turinio komunikavimo būdai, ugdymo metodai ir aplinkų fiziniai parametrai (9 pav.).

9 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos gimnazistų nuomonė)

Šalia teigiamų atsakymų turime nemažai neigiamai pasisakiusių gimnazistų ir grupelę mokinių, kurie nežino, ar šie parametrai įtakoja jų mokymąsi, ar ne. Šie ir ankstesni duomenys rodo, jog dalis gimnazistų sunkiai suvokia, kas yra savarankiškas mokymasis ir kad jo metu mokiny s taip pat formuojasi savo nuostatas ir pozicija įvairiais klausimais.

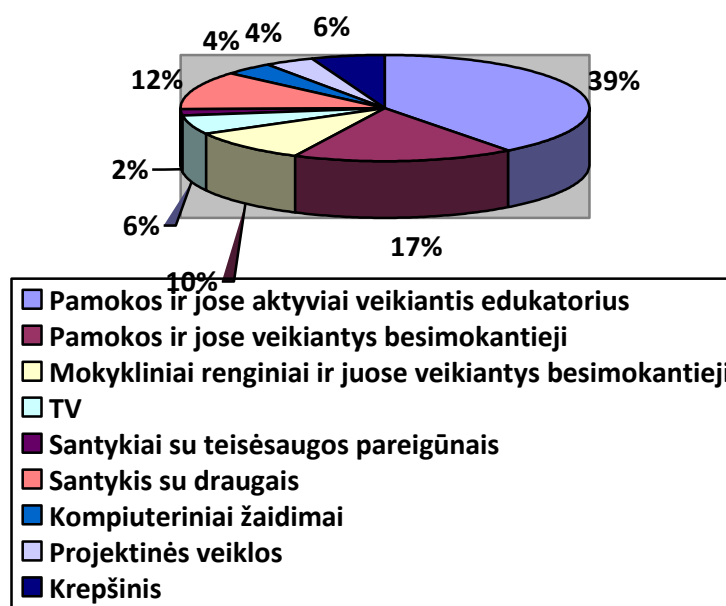
Kita vertus, remiantis gautais duomenimis gimnazistai savišvietos metu labiau akcentuoja besimokančiojo galimybes ir mokymosi komfortą, lyginant su duomenimis gautais apie formalų ugdymą. Kitaip tariant, gimnazistų pateikti atsakymai rodo, jog formaliame ugdyme esant edukatoriui, jų manymu, mokiniai gali turėti žemesnius gebėjimus ir tai mažai įtakos jų mokymosi proceso sėkmę arba nesėkmę. Tačiau mokantis savarankiškai gimnazistai supranta didesnę besimokančiojo pajėgumų svarbą mokymosi procesui.

Analizuojant formalaus, neformalaus ugdymo, informalaus mokymosi įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi, mokinių buvo klausama, o kas trukdo šiems procesams. Penki gimnazistai atsakė, jog jiems niekas netrukdo formuoti pilietiškumo sampratomis formaliame ugdyme ir informaliame mokymesi. Likusieji nurodė formaliame ugdyme trukdančius faktorius tokius, kaip nuobodus edukatoriaus pateikiamas turinys, nuobodus edukatoriaus pasakojimas, besimokančiajam nesuprantama tema, triukšmas klasėje, nesuinteresuoti mokymosi procesu aplinkiniai asmenys, asmeninis nenusiteikimas. Kitaip tariant, gimnazistai akcentuoja, jog pilietiškumo sampratų formavimuisi formalaus ugdymo edukacinėse aplinkose jiems trukdo tam tikrų edukacinės aplinkos parametrų prastas parinkimas ar jų nebuvimas: netinkamas (nesuprantamas, nuobodus) ugdymo turinys, besimokančiojo nepakankami pajėgumai arba edukatoriaus negebėjimas/nenoras ugdymo turinį pritaikyti besimokančiojo galimybėms, edukatoriaus naudojami metodai (nuobodus pasakojimas), mokiniai (jų asmeninis nusiteikimas, motyvacija). Gimnazistų atsakymai rodo, kad ir patys besimokantieji tampa trikdžiais pamokoje, kada triukšmauja ir trukdo edukatoriui organizuoti edukacines veiklas. Įdomu tai, jog nei vienas mokiny s nenurodė, kas trukdo pilietiškumo sampratų formavimuisi mokantis savarankiškai. Tai vėlgi leidžia manyti, jog X mokyklos gimnazistai mokymosi procesą sieja tik su formaliu ugdymu, neformalaus ugdymo mokiniai sąmoningai nesirenka, o informalaus mokymosi tiesiog nepastebi ir neatpažįsta savo kasdieniame gyvenime.

Klausimyno paskutinėje dalyje gimnazistų buvo prašoma pateikti tris situacijas, kurios jų manymu įtakojo pilietiškumo sampratos formavimąsi. Iš 17 gimnazistų visas tris situacijas aprašė 5 mokiniai, 4 mokiniai aprašė po dvi situacijas, 3 mokiniai – po vieną situaciją, o likę mokiniai neaprašė nei vienos. Dažniausiai buvo aprašomos situacijos susijusios su gimnazistų formaliu ir neformaliu ugdymu: dalyvavimas ir organizavimas valstybinių švenčių mokykliniuose minėjimuose ir renginiuose, dalyvavimas mokytojų įpareigotose projektinėse veiklose, skirtose šimtmečio minėjimui, mokytojos pasakojimas pilietiškumo pagrindų pamokose, dokumentinio filmo apie ES, filmų „Duburys“, „Tadas Blinda. Pradžia“ peržiūros mokykloje įvairių pamokų metu, dalyvavimas

konstitucijos egzamine istorijos pamokos metu. Šios situacijos mokinių nėra plačiai aprašomos, nurodoma tik pati veikla. Retas mokinys užfiksavo, kaip šios situacijos įtakojo jų elgesį ar mąstymo proceso pasikeitimą. Kitos situacijos aprašomos pasitelkiant kasdienio gyvenimo situacijas: pokalbių su draugais metu, žiūrint televizijos laidas, žaidžiant telefonu žaidimus, pokalbiai su kitais žmonėmis apie pilietybę. Nors gimnazistai įvardija situacijas, kurios nėra susijusios su formaliu ugdymu, tačiau nepateikia platesnių aiškinimų, kokiomis temomis kalbant su draugais, kokias laidas žiūrint formuojasi jų pilietiškumo nuostatos. Iš visų pateiktų situacijų galima išskirti tris situacijas, kuriose detalčiau aprašytas pilietiškumo sampratos formavimosi momentas. Pirmuoju atveju gimnazistas aprašė formalaus ugdymo edukacinę aplinką - pilietiškumo pagrindų pamoką, kurios metu buvo kalbama apie socialinę atskirtį. Jo manymu, atlikdamas užduotį – sumodeliuoti situaciją, kokiais būdais mokiniai gali prisidėti mažinti benamių socialinę atskirtį jam formavosi pilietiškumo sampratos, nes jis suprato, kodėl svarbu tą atskirtį mažinti. Kitas gimnazistas teigia, jog jo pilietiškumo nuostatos formuojasi žaidžiant krepšinį su draugais ir aptariant Lietuvai reikšmingas krepšinio rungtynes, nes tai skatina jo pasididžiavimą sava šalimi. Nors gimnazistas nedetalizavo, kur krepšinis yra žaidžiamas, žinant bendrą mokyklos kontekstą, mokyklos krepšinio aikštelė mokiniams tarnauja tiek formalaus ugdymo metu tiek užsiimant informaliu mokimusi. Paskutinė situacija buvo apie gimnazisto santykius su teisėsaugos pareigūnais. Mokinys pateikė aiškinimą, jog kada jis turi problemų su teisėsaugos pareigūnais jis yra supažindinamas su savo kaip piliečio pareigomis ir teisėmis. Pasak gimnazisto šios žinios jam padeda išvengti kitų galimų probleminių situacijų su teisėsaugos institucijomis.

Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, jog X mokyklos gimnazistų pilietiškumo sampratomis formuotis įtaką daro įvairios formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinės ir potencialios aplinkos (10 pav.).

10 pav. Gimnazistų atpažįstamos aplinkos įtakančios jų pilietiškumo sampratos formavimąsi (X mokyklos gimnazistų nuomonė)

Gimnazistai mano, jog jų pilietiškumo sampratų formavimuisi dažniausiai įtakoja formaliame ugdyme edukatoriaus kuriamos edukacinės aplinkos pamokose, mokykloje, kuriose gali aktyviai veikti patys mokiniai. Ši jų nuomonė patvirtina, kad mokytojų deklaruojamas pilietiškumo integravimas į įvairius dalykus iš dalies pasiekia mokinius ir jie savo sampratų formavimąsi sieja su edukatorių kuriamomis edukacinėmis aplinkomis. Tai, kas deklaruojama bendrosiose ugdymo programose iš dalies yra realizuojama edukatorių, o tai turi įtakos besimokančiųjų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Taip pat svarbios neformalaus ugdymo edukacinės aplinkos: mokykliniai renginiai, projektinės veiklos, kuriose mokiniai yra įpareigoti/deleguoti dalyvauti formalaus ugdymo edukatorių. Patys gimnazistai savo noru nesirenka X mokyklos siūlomų neformalaus ugdymo veiklų ir dalyvauja tik tose, kuriose yra įpareigojami dalyvauti. Šios edukacinė aplinkos ir mokinių, ir mokytojų nuomone įtakoja pilietiškumo sampratų formavimosi procesą taip, kaip nurodyta Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje. Tačiau reikėtų akcentuoti, kad pati neformalaus švietimo veikla šioje mokykloje nėra gimnazistų savanoriškai pasirenkama. Čia nei vienas mokiny neminėjo mokinių savivaldos veiklos, dalyvavimo specializuotose mokyklose ar kitur. Galiausia mokiniams įtaką daro ir informalaus mokymosi potencialios aplinkos, kurias besimokantysis aptinka kasdienėse savo veiklose: televizija, interneto turinys, krepšinio žaidimas, santykiai su teisėsaugos pareigūnais, draugais ir kitais asmenimis. Tačiau šias įtakas mokiniai sunkiai identifikuoja ir negali paašškinti detaliau, kaip tai vyksta. Remiantis surinktais duomenimis galima teigti, kad nors dauguma gimnazistų supranta, kad jų nuostatas, elgesį ir suvokimą įtakoja įvairios mokymosi aplinkos, mokiniai itin sudėtingai identifikuoja šiuos procesus. Mokytojų kuriamos edukacinės aplinkos neužtikrina reikiamų sąlygų kompleksiskai pilietiškumo sampratai formuotis. Įvairių dalykų bendrosiose ugdymo programose pilietiškumo ugdymas deklaruojamas skirtingai, o tai lemia neaiškumą dėl vieningos pilietiškumo sampratos ir ugdymo galimybių.

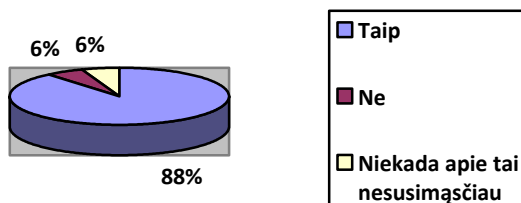
Mokytojų apklausos rezultatų analizė, juos siejant su mokinių apklausos duomenimis

X mokykloje klausimynas buvo pateiktas 23 mokytojams. Iš jų grįžo 18 anketų. Klausimynus pildė tik moteriškos lyties mokytojai, turintys mokytojo (2), vyr. mokytojo (15) ir mokytojo metodininko (1) kvalifikacines kategorijas. Iš demografinių duomenų žinoma, jog respondentais buvo mokytojai 31 – 45 metų (4), 46 – 55 metų (13) ir vyresni nei 55 metų (1) amžiaus asmenys.

X mokyklos mokytojų, taip pat kaip ir gimnazistų, buvo klausama, kas jų manymu yra pilietiškumas. Dauguma mokytojų – 14 – rašė, jog tai yra sąmoningas elgesys, nukreiptas į savo artimą, bendruomenę, valstybę, likusieji – 4 – teigė, jog tai yra atsakomybės jausmas savo bendruomenės ir valstybės atžvilgiu. Skirtingai nei mokyklos gimnazistai, nė vienas mokytojas pilietiškumo neįvardijo kaip mokslo ar piliečio pareigų valstybei. Kitaip sakant, mokytojai akcentuoja pilietiškumo sampratos emocinį ir, iš dalies, juridinį lygmenį (nė vienas vienas nemini piliečio teisių ir pareigų santykio). Apibendrinant galime teigti, jog nors bendrosiose ugdymo programose minimi

pilietiško sampratos elementai, nevisus juos perima edukatoriai ir logiška, kad ne visus juos integruoja į savo mokomuosius dalykus. Tai reiškia, jog ir mokiniai edukacinėse aplinkose neturi visų galimybių kompleksinei pilietiško sampratai formuotis.

Paklausti, ar integruoja pilietiško į savo mokomąjį dalyką dauguma mokytojų atsakė teigiamai (16), vienas mokytojas pažymėjo, kad pilietiško neintegruoja, o vienas mokytojas teigė niekada apie tai nesusimąstęs (11 pav.).

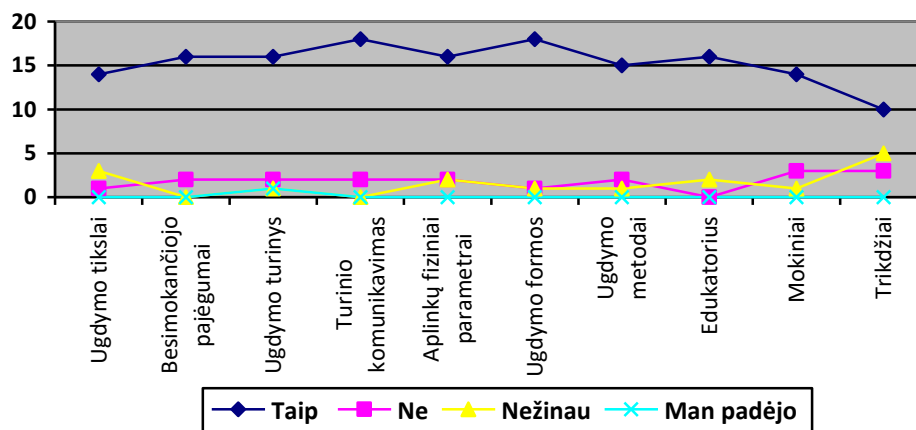
11 pav. Ar integruojate pilietiško į savo mokomąjį dalyką? (X mokyklos mokytojų nuomonė)

Dauguma mokytojų teigia integruojantys pilietiško į savo mokomuosius dalykus ir paklausti, kaip tai daro pateikia labai įvairius atsakymus. Didžioji dalis mokytojų – 13 – teigia, jog pilietiško integraciją planuoja iš anksto derindami su atitinkamomis dalykinėmis temomis, pavyzdžiui: literatūros temos apie partizanų kūrybą, piešiniai skirti valstybinių švenčių minėjimui, klasės valandėlės tema apie žmogų visuomenėje ir t.t. Dalis mokytojų (5) teigia, jog integracija pamokoje vyksta spontaniškai, iš anksto neplanuojant. Dauguma mokytojų vieningai nurodė, jog pilietiško integruojamas įvairių projektų, renginių, akcijų organizavimo metu. Vienas mokytojas parašė manantis, jog pilietiško integruoja ugdydamas bendrąsias mokinio kompetencijas. Šie duomenys rodo, jog dauguma X mokyklos mokytojų žino ir teigia, jog vadovaujasi bendrosiomis ugdymo programomis, kuriose deklaruojamas pilietiško ugdymas. Tačiau jei prisiminsime gimnazistų pateiktus duomenis, mokiniai mano, kad ne visos pamokos daro įtaką jų pilietiško sampratos formavimuisi. Tai reiškia, kad arba pilietiško, nepaisant to ką deklaruoja mokytojai, nėra integruojamas arba mokiniai neatpažįsta edukacinėse aplinkose edukatoriaus integruojamo pilietiško dalyko ir jis nedaro įtakos jų sampratų formavimuisi.

Pilietiško integracijai į mokomuosius dalykus, pasak mokytojų, trukdo mokinių motyvacijos stoka, neigiamos mokinių nuostatos Lietuvos valstybės atžvilgiu (planai emigruoti), reikiamų vadovėlių stoka, ribotos galimybės organizuoti veiklas už mokyklos ribų, mokinių kultūros stoka ir kita. Kitaip tariant, mokytojai integraciją trukdančiais aspektais įvardija tam tikrus mokymosi aplinkų parametrus: ugdymo formų įvairovės trūkumą, mokymosi priemonių trūkumą, mokinių nuostatas ir nusiteikimą. Tik trys mokytojai pateikė atsakymą, jog jų manymu niekas netrukdo integruoti

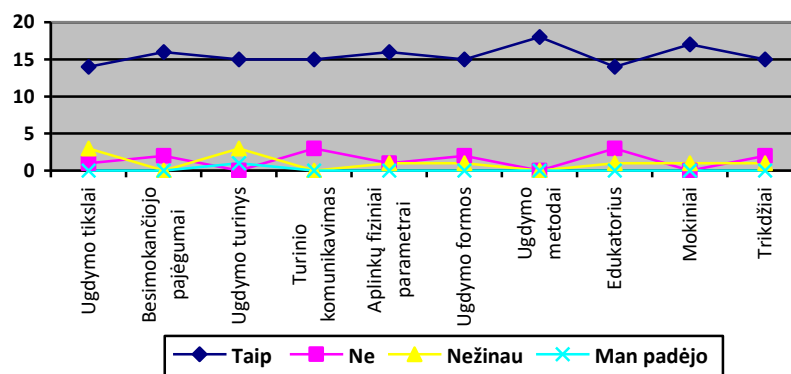
pilietiškumo į mokomuosius dalykus. Šiuo klausimu X mokyklos mokiniai ir mokytojai sutinka, kad mokymosi aplinkos ne visada pasižymi joms būtinais parametrais, todėl jos neveikia taip kaip turėtų ar galėtų veikti.

X mokyklos mokytojų, taip pat kaip ir gimnazistų, buvo klausama apie formalaus, neformalaus ugdymo ir informalaus mokymosi aplinkų įtaką mokinių pilietiškumo sampratos formavimuisi.

12 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos mokytojų nuomonė)

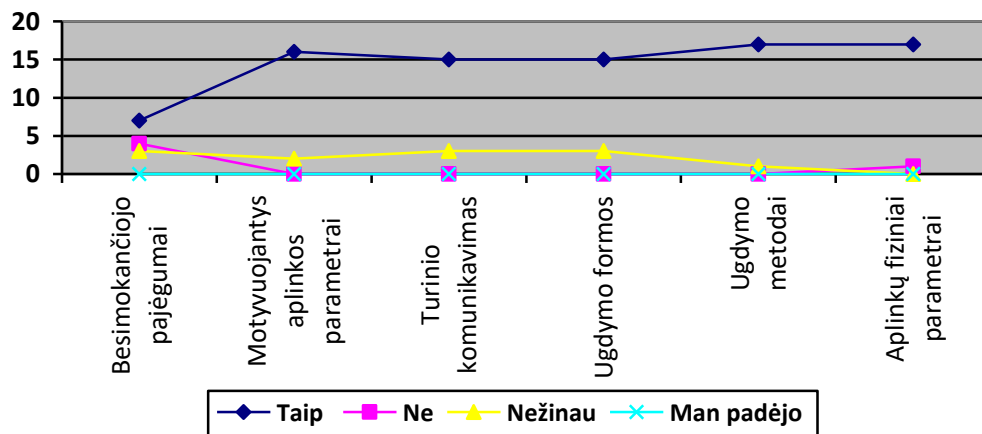
Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, jog dauguma mokytojų įvardijo ugdymo tikslų, besimokančiojo pajėgumų, ugdymo turinio, komunikavimo, aplinkos fizinių parametru, ugdymo formos, metodų, edukatoriaus, mokinių ir trikdžių svarbą gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimuisi formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose (12 pav., 13 pav.).

13 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos mokytojų nuomonė)

Tik pavieniais atvejais mokytojai rinkosi atsakymus ne arba nežinau. Tokius duomenis galime aiškinti prisimindami, kad klausimynus pildė formalaus ugdymo ir neformalų ugdymą organizuojantys atstovai, kurie patys kuria edukacines aplinkas. Todėl natūralu, jog šie asmenys tiek teoriškai, tiek praktiškai žino ir suvokia visų mokymosi aplinkų parametru svarbą sėkmingam ugdymo procesui. Tačiau šie duomenys nereiškia, jog visi šie parametrai edukatorių yra realizuojami jų kuriamose edukacinėse aplinkose. Remiantis mokinių pateiktomis duomenimis apie jų užklausinę veiklą, galime

sakyti, jog mokytojų pateikta nuomonė apie neformalaus ugdymo įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimuisi realiame X mokyklos gyvenime visiškai neatitinka tikrovės. Gimnazistai nelanko mokytojų organizuojamų neformalaus ugdymo užsiėmimų, netransformuoja jų į savo mokymosi aplinkas, todėl jie neturi jokios įtakos jų pilietiškumo sampratų formavimosi procesui.

14 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (X mokyklos mokytojų nuomonė)

Panašūs duomenys gaunami apie informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrus (14 pav.). Dauguma mokytojų teigia, jog sėkmingam mokymuisi svarbūs ir besimokančiojo pajėgumai, ir motyvuojanči aplinka, ir turinio komunikavimo būdai, ir ugdymo turinio pateikimo formos, metodai, ir aplinkų fiziniai parametrai. Tačiau šie duomenys rodo tik teorinę mokytojų nuomonę, kaip turėtų būti. Negauname jokių duomenų apie tai, kaip mokytojai šiuos procesus užfiksavo vykstančiu realiai.

3.2.3 Rezultatų diskusija

Tyrimo metu gauti duomenys parodė, jog X mokykloje mokinių ir mokytojų pilietiškumo sampratos nėra tapačios. Mokytojai dažniau akcentavo pilietiškumo sampratos socialinių ir politinių teisių aspektą, o mokiniai – emocinį ir tautinį sąvokos lygmenį. Tokie duomenys rodo, jog X mokykloje pilietiškumo dalyko integracija į formalaus ir neformalaus ugdymo edukacines mokymosi aplinkas nevyksta kokybiškai ir sėkmingai. Nors 88 % mokytojų teigia pilietiškumą integruojantys į savo mokomuosius dalykus, mokiniai šią integraciją pastebi tik tuose dalykuose, kurie tematiškai yra susiję su pilietiškumo dalyku. Muziko, biologijos, chemijos, matematikos, informacinių technologijų ir kitos pamokos, pasak X mokyklos gimnazistų, neturi reikšmingos įtakos jų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Tokią situaciją galime aiškinti tuo, jog mokytojai teigia pilietiškumą integruojantys spontaniškai, renginių ir kitų nepamokinių veiklų metu. Tai reiškia, jog pilietiškumo integracija pamokos edukacinėse aplinkose gali vykti atsitiktinai, neapmąščius, kokių tikslu bus kalbama ar veikiama. Kitas svarbus momentas, tai mokytojų mintis, jog pilietiškumo integravimas gali būti perkeltas iš jų dalyko pamokų į neformalaus ugdymo renginius. Tai reiškia, jog dalis mokytojų

neintegruoja savo pamokose pilietiškumo dalyko, nes mano, jog pakanka jį integruoti organizuojant popamokines veiklas, projektus ir kitus renginius. Čia svarbu minėti, jog visi X mokyklos gimnazistai teigia nelankantys nė vieno neformalaus ugdymo užsiėmimo. Keli mokiniai mini, kad dalyvauja projektinėse veiklose, kuriose juos dalyvauti įpareigoja mokytojai. Tai reiškia, kad dažnu atveju mokinių nepasiekia edukacinės aplinkos, kuriose galimai integruojamas pilietiškumas, nes mokiniai, išskyrus pavienius atvejus, aktyviai nedalyvauja mokyklos organizuojamoje neformalaus švietimo veikloje. Šią situaciją, kaip jau minėta, galimai įtakoja negausti mokyklos neformalaus ugdymo pasiūla, nepalankios geografinės sąlygos besimokančiajam mobiliai veikti, didelis skaičius nemotyvuotų vaikų ir mokiniai su specialiaisiais poreikiais.

Paklausti apie mokymosi aplinkų parametrų svarbą gimnazistų mokymosi procesui mokiniai ir mokytojai pateikia atsakymus, kuriuose atsispindi jų nuomonė, kas teoriškai turėtų įtakoti jų mokymosi procesą. Tačiau nei vieni, nei kiti nepateikia atsakymų apie savo asmenines patirtis, kas jiems asmeniškai turėjo įtakos. Šie duomenys rodo, jog tiek mokiniai, tiek mokytojai teoriškai supranta, jog įvairūs veiksniai gali įtakoti ugdymo procesą, bet praktikoje sunkiai identifikuoja savo asmenines patirtis.

Klausimas apie pilietiškumo sampratas formuotis trukdančius veiksnius padėjo gauti daugiau reikšmingos apie tai, kas labiausiai įtakoja gimnazistų nuostatų formavimosi procesą. Mokiniai teigė, jog pilietiškumo sampratas formuotis trukdo edukatorių nepakankamas dėmesys besimokančiojo pajėgumams, edukatorių parinkti netinkami ugdymo metodai, edukatoriaus nepakankama kompetencija ir pačių besimokančiųjų nusiteikimas. Mokytojai pagrindiniais trukdžiais įvardijo mokinių neigiamą nusiteikimą, silpnus mokinių mokymosi pajėgumus, reikiamų mokymosi priemonių trūkumą ir galimybių organizuoti veiklas už mokyklos ribų stoką. Kitaip tariant, tiek mokytojai, tiek mokiniai teigia, jog pilietiškumo sampratų formavimuisi trukdo edukacinių aplinkų parametrų nepakankama raiška arba jų nebuvimas. Už edukacinių aplinkų parametrų tinkamą parinkimą yra atsakingas edukatorius. Kita vertus, tam tikrų parametrų (fiziniai aplinkų parametrai, įvairių ugdymo formų pasirinkimo galimybė) užtikrinimu turi pasirūpinti mokyklos administracija, pavyzdžiui, suteikti transportą mokinių kelionei į šalia esančiame didmiestyje organizuojamas veiklas. Tokia situacija galimai susidaro dėl nepalankių X mokyklos geografinių sąlygų, dėl kurių pačių mokinių mobilumas yra ribotas, o mokyklos galimybės aprūpinti edukatorius transportu ir kitais mokymuisi reikalingais ištekliais atsiremia į turimus finansinius resursus. Tai reiškia, kad neefektyvų pilietiškumo sampratų formavimosi procesą X mokyklos atveju lemia reikiamų edukacinių aplinkų parametrų nebuvimas, nepakankamas mokinių įsitraukimas į neformalų švietimą, nepakankama neformalaus švietimo pasiūla mokykloje, edukatoriaus iniciatyvų trūkumas, nepalankios mokyklos geografinės sąlygos, finansiniai ištekliai ir pačių mokinių nepakankamas nusiteikimas mokytis.

Analizuojant duomenis gautus apie informalių mokinių mokymąsi aiškėja, jog mokiniai sunkiai identifikuoja savišvietą kaip mokymosi procesą. Gimnazistai dažniau pateikia pavyzdžių apie pilietiškumo sampratų formavimosi procesą, kuris yra susijęs su formaliu ugdymu (56% situacijų), negu su kasdienėmis veiklomis (30 % situacijų). Situacijos apie kasdienes veiklas yra aprašomos itin skurdžiai ir nedrąsiai, tai rodo gimnazistų negebėjimą identifiкуoti mokymosi proceso už mokyklos ribų. X mokyklos gimnazistai pateikdami šias situacijas rodo supratimą, jog įvairūs žmonės ir situacijos gali veikti, įtakoti ir formuoti jų mąstymo procesus, tačiau sunkiai atpažįsta situacijas, kada ir kaip tai vyksta.

3.3 Y gimnazijos atvejis

Šioje darbo dalyje bus pristatomas dar vienas tos pačios Lietuvos žiedinės rajono savivaldybės Y gimnazijos kontekstas ir pateikta šio atvejo analizė remiantis tyrimo metu surinktais duomenimis.

3.3.1 Atvejo konteksto pristatymas

Y mokykla įkurta 1957 m., o 2007 m. po akreditacijos suteiktas ilgosios gimnazijos statusas. Mokykla yra įsikūrusi patogioje geografinėje vietoje: netoli didmiesčio prie intensyvaus valstybinės reikšmės kelio, todėl mokyklos ir vietos bendruomenė turi visas galimybes mobiliai judėti. 2016 – 2017 m. m. gimnazijoje mokėsi 581 mokinys, šiais mokslo metais – 577 mokiniai. 115 mokinių gauna socialinę paramą iš valstybės, mokosi 3 socialinės rizikos šeimų 5 mokiniai. Mokykloje mokosi 15 mokinių, kurių abu tėvai dirba užsienyje, 98 mokiniai, kurių vienas iš tėvų dirba užsienyje. Mokykloje mokosi 12 mokinių iš globos namų. 30 mokinių turi specialiųjų poreikių.

Aptariamoje mokykloje vykdomos ikimokyklinio ugdymo, pradinio ugdymo, pagrindinio ugdymo, vidurinio ugdymo ir neformaliojo švietimo programos. Mokykla dalyvauja keturiuose tarptautiniuose projektuose, kuriais skatinami tarpkultūriniai mainai. Mokykloje siūlomi 23 laisvai pasirenkamos neformalaus ugdymo veiklos, kurias organizuoja gimnazijos mokytojai. Iš miesto atvyksta du nepriklausomi edukatoriai, kurie organizuoja neformalaus švietimo veiklas gimnazijoje.

Mokykloje dirba 53 mokytojai ir auklėtojai (ikimokyklinių grupių), mokytojų amžiaus vidurkis 52 metai. Iš jų 8 mokytojai turi mokytojo kvalifikacinę kategoriją, 23 - turi vyr. mokytojo kategoriją, 25 – metodininko kategoriją, 3 – mokytojo eksperto kategoriją, 2 – auklėtojo kvalifikacinę kategoriją.

Visose mokymosi patalpose yra sudarytos sąlygos naudotis informacinėmis technologijomis. Mokykloje yra visiems prieinamas belaidis internetas.

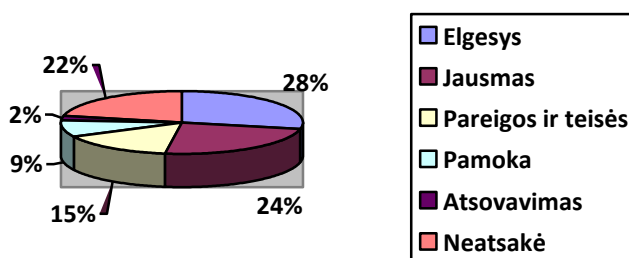
Mokyklos misijoje, vizijoje ir pagrindinių vertybinių nuostatų dalyje nėra fiksuojamas pilietiškumo ugdymas.

3.3.2 Moksleivių ir mokytojų pripažįstamos edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, darančios įtaką pilietiškumo sampratos formavimuisi

Mokinių apklausos rezultatų analizė

Y mokykloje iš 57 pirmos gimnazinės klasės mokinių grįžo 44 užpildyti klausimynai. Juos užpildė 21 mergaitė ir 23 berniukai. Ne visi mokiniai atsakė į pirmąjį klausimą, kuriame buvo bandoma išsiaiškinti jų pilietiškumo sampratą. Dešimt mokinių nepateikė savo minčių apie tai, kaip jie supranta šį žodį, nors užpildė visas kitas klausimyno dalis. Vienuolika mokinių teigė, jog tai meilės ir pagarbos jausmas savo valstybei. Septyni kalbėjo apie žmogaus teises ir pareigas, kuriomis žmogus yra susijęs su savo valstybe. Dažniausiai buvo nurodomos valstybės valdymo, ginimo, įstatymų laikymosi teisės ir pareigos. Kiti gimnazistai minėjo pareigą rūpintis visuomenės gerove. Trylika mokinių pasisakė, jog pilietiškumas yra elgesys: domėjimasis savo šalies istorija, kultūra, sąžiningas, doras elgesys, aktyvus veikimas bendruomenėje, įstatymų laikymasis ir kt. Keturi mokiniai pilietiškumą apibrėžė, kaip pamoką, kurios metu jie mokosi apie piliečių teises ir politiką. Vienas gimnazistas pateikė atsakymą, jog pilietiškumas yra atstovavimas savo šaliai (15 pav.).

„Žmogaus pareiga atlikti gyvenimiškas užduotis, pvz.: padėti senam žmogui, mokėti mokesčiu, kariauti.“; „Buvimas ištikimu, bei aktyviu valstybės gyventoju, kuris laikosi įstatymų.“; „Gyvenimas nekenkiant savo valstybei ir padedant jai sėkmingai klestėti“; „Tai pamoka mūsų mokykloje, per kurią žiūrim filmus ir mokomės apie politiką ir taisykles, kurios mums padės ateityje.“; „Pamoka kaip tapti piliečiu.“

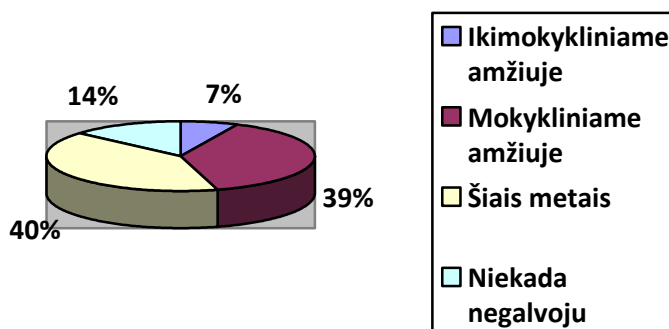

15 pav. Pilietiškumo samprata (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Remiantis gautais duomenimis Y mokykloje gimnazistai pilietiškumą dažniausiai sieja su jausmo, elgesio ir pareigos kategorijomis. Tai reiškia, jog Y mokykloje gimnazistų pilietiškumo sampratoje akcentuojamas juridinis ir emocinis lygmuo. Gimnazistai dažniau pasisako apie žmogaus elgesį, kuris yra pageidautinas norint būti pilietišku. Kartu su elgesiu minimos piliečio teisės ir pareigos. Taip pat akcentuojamas žmogaus meilė ir atsidavimo jausmas savo šaliai, rodo vertybių svarbą gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimosi procese. Tik nedidelė dalis mokinių akcentavo tautinį

pilietiškumo sampratos lygmenį teigdami, kad pilietiškumas yra pamoka apie valstybės kultūrą, tradicijas, papročius ir statymus. Šie duomenys rodo, jog Y mokyklos gimnazistų susiformavusios pilietiškumo sampratos yra kompleksiškesnės lyginant su X mokyklos atveju, nes mokiniai savo atsakymuose pateikė ne tik po vieną, bet ir po du pilietiškumo sampratos turinio komponentus. Tokią situaciją gali įtakoti mokykloje vykdomi keturi tarptautiniai projektai, kurių metu mokyklos keičiasi mokiniais ir vykdo tarpkultūrinį mainus. Juose dalyvaujantys mokiniai turi galimybę iš arti pažvelgti į kitą valstybę ir susimąstyti, koks jo paties santyki su savąja. Įdomu tai, kad net dešimt Y mokyklos mokinių nepateikė savo minčių apie pilietiškumą, o vėlesniame klausime teigė, jog niekada apie jį negalvoja. Susidaro įdomi situacija, nes dalis mokinių aprašo pakankamai brandžias sampratas, o kita dalis mokinių sąmoningai deklaruoja abejingą ar netgi priešišką poziciją diskusijos pilietiškumo atžvilgiu. Šioje vietoje kyla klausimas, kas lemia tokį mokinių nusistatymą. Galbūt tai mokiniai iš socialiai remtinų, socialinių įgūdžių stokojančių šeimų, galbūt tai paauglystės raidos tarpsnio išraiška, o gal tai mokinių iš emigravusių ir juos Lietuvoje palikusių tėvų šeimų. Čia reikalingas naujas tyrimas, kurio metu būtų tiriamos neigiamų gimnazistų nuostatų formavimosi priežastys.

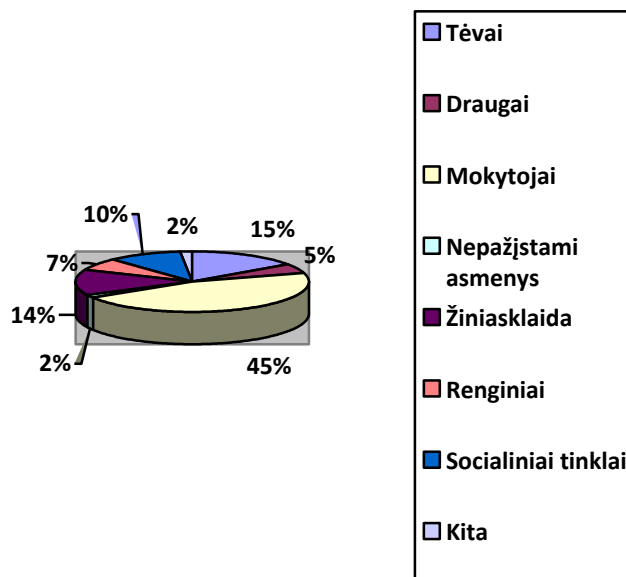
Y mokyklos dauguma gimnazistų – 17 – apie pilietiškumą pradėjo galvoti mokykliniame amžiuje ir šiais mokslo metais -18. Kalbėdami apie mokyklinį amžių gimnazistai įvardino įvairius metus nuo 7 iki 15 imtinai. Šie duomenys iliustruoja ankstesniame skyriuje išsakytą mintį, jog pilietiškumo ugdymas prasideda ikimokykliniame ugdyme, kas yra aiškiai fiksuojama bendrojo ugdymo programoje, todėl esant reikiamoms sąlygoms, žmogaus pilietiškumo sampratos gali formuotis nuo pat mažumės. Ikimokykliniame amžiuje pilietiškumo sampratas formavosi trys mokiniai, niekada apie pilietiškumą negalvoja šeši mokiniai (16 pav.).

16 pav. Kada anksčiausiai pradėjote galvoti apie pilietiškumą? (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Šie duomenys leidžia teigti, jog dauguma mokinių galvoja apie pilietiškumą ir formuojasi savitas pilietiškumo sampratas, kita vertus, Y mokykloje susidaro nemaža dalis mokinių, kurie sąmoningai deklaruoja, jog niekada negalvoja apie pilietiškumą. Panašiai, kaip ir X mokyklos atveju, mąstymas

apie pilietiškumą siejamas su formaliu ugdymu ir jo kontekste suformuojamomis edukacinėmis aplinkomis. Pastarojo klausimo duomenis papildo sekančio klausimo duomenys. Dažniausiai Y mokyklos gimnazistų pirmąjį galvojimo veiksmą apie pilietiškumą įtakojo mokytojai (17 pav.).

17 pav. Kas turėjo didžiausią įtaką tam, kad jūs ėmėte galvoti apie pilietiškumą? (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Taigi šie duomenys logiškai papildo ankstesnius klausimus apie pirmąsias mąstymo pilietiškumo tema patirtis. Jei dažniausiai tai vyko mokykliniame amžiuje, logiška, jog tam didžiausią įtaką darė mokytojai. Atvirame klausime mokiniai šiuos duomenis iliustruoja trumpai aprašydami situacijas dažniausiai iš pilietiškumo pagrindų, lietuvių kalbos, istorijos pamokų, kurių metu mokytojų pasakojimas skatino jų pirmąsias mąstymo apie pilietiškumą patirtis.

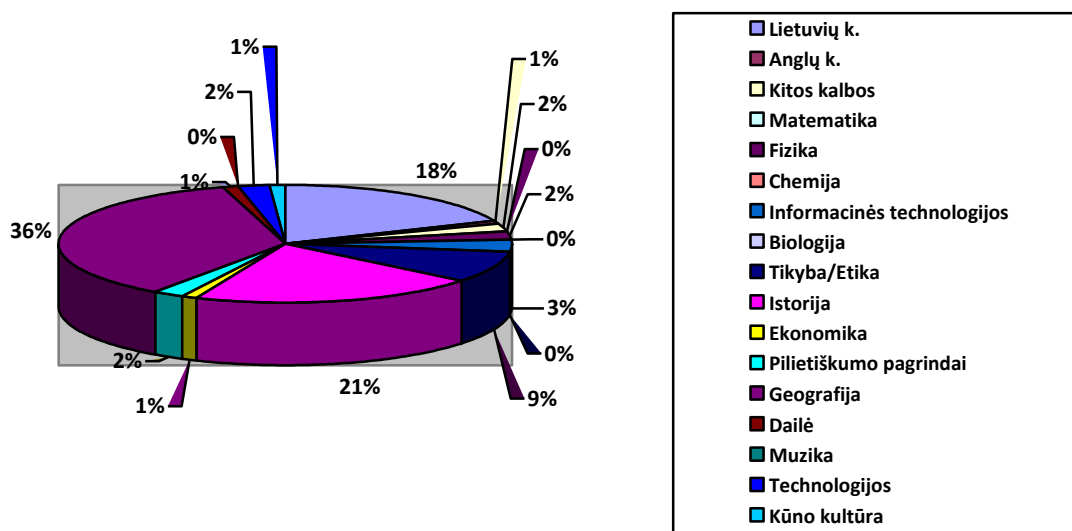
„Mokykloje sužinojau, kad bus pilietiškumo pagrindų pamoka.“; „Įvairūs mokinių tarybos renginiai, pilietiškumo renginiai, lietuvių kalbo mokytoja pamokų metu.“; „Per istoriją mokytoja kalbėjo apie emigraciją“.

Kita dalis gimnazistų teigė, jog jiems įtaką darė tėvai (9), žiniasklaida (8), socialiniai tinklai (6), renginiai (4), draugai (3), nepažįstami asmenys (1) ir kiti aspektai (1). Gimnazistai pateikė įvairių situacijų, kuriose aprašomi jų pokalbiai, diskusijos su tėvais apie politiką, renginius, mokinių darbą pamokose, kurių metu, gimnazistų manymu formavosi pirmosios jų mintys, tačiau situacijos pateikiamos nurodant veiklą ir veikos vietą, nepaaiškinant, kokia tema buvo kalbama ir kaip ši pokalbis pakeitė mokinio mąstymo būdą.

„Buvau prie Kauno pilies renginyje, kur mačiau žmones šiukšlinant.“; „Kalbėjome su tėvais apie politiką.“; „Žiūrėjau laidą per TV apie kelionę per Lietuvą.“; „Įvyko namuose, buvo kalbama apie emigraciją.“.

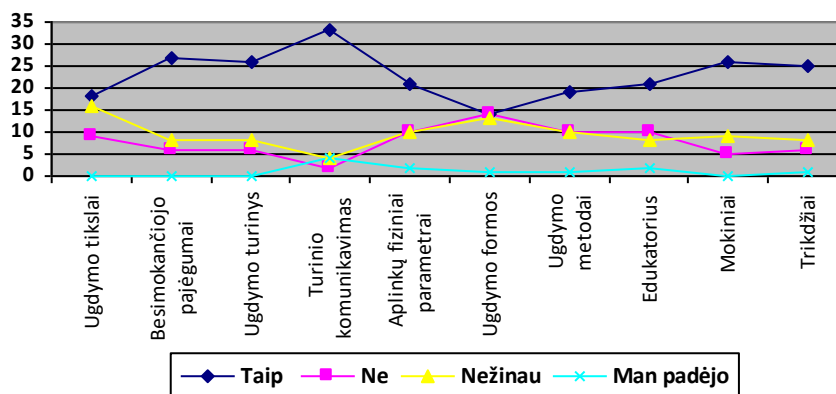
Likusi pusė apklaustų gimnazistų neaprašė nei vienos situacijos, kuri iliustruotų pirmuosius mąstymo apie pilietiškumą momentus. Vienas gimnazistas teigė, jog būtent šis klausimynas privertė jį susimąstyti apie tai, kas yra pilietiškumas. Nors mokiniai žymėjo, jog jų mąstymui įtaką daro žiniasklaida ir socialiniai tinklai, tačiau nebuvo pateikta nei viena ši teiginį iliustruojanti situacija. Šią situaciją galima aiškinti įvairiai: galbūt mokiniai atsakymus žymėjo nenuoširdžiai, todėl negalėjo

tinkamai iliustruoti šių teiginių. Tačiau gali būti taip, kad mokinys jaučia, jog jo nuostatomis įtaką daro žiniasklaida, bet negeba identifikuoti konkrečios situacijos, kada ir kaip tai vyksta.

18 pav. Mokomieji dalykai, kurie daro įtaką mokiniams formuojantis pilietiško sampratas (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Y mokyklos gimnazistai teigia, jog šiais mokslo metais jų pilietiško sampratų formavimuisi dažniausiai įtaką darė pilietiško pagrindų, istorijos ir lietuvių kalbos pamokos (18 pav.). Šie duomenys rodo, jog gimnazistai pilietiško ugdymą dažniausiai sieja su pilietiško pagrindų disciplina ir jai artimais mokomaisiais dalykais, kurie turi tematinę sąlyčio tašką. Ir akivaizdu, jog gimnazistai pilietiško ugdymo neatpažįsta daugelyje kitų mokomųjų disciplinų, nors bendrosiose ugdymo programose deklaruojama, jog pilietiško ugdymas turi atsispindėti visuose mokomuosiuose dalykuose. Kitu klausimu buvo aiškinamasi Y mokyklos gimnazistų nuomonės apie edukacinių aplinkų parametrus formaliame ugdyme, įtakojančius jų pilietiško sampratų formavimąsi. Gauti duomenys rodo, jog gimnazistai supranta ugdymo tikslo, turinio, metodų, komunikacijos, savo pačių galimybių, edukatoriaus svarbą ir įtaką jų pilietiško sampratų formavimuisi formalaus ugdymo procese (19 pav.).

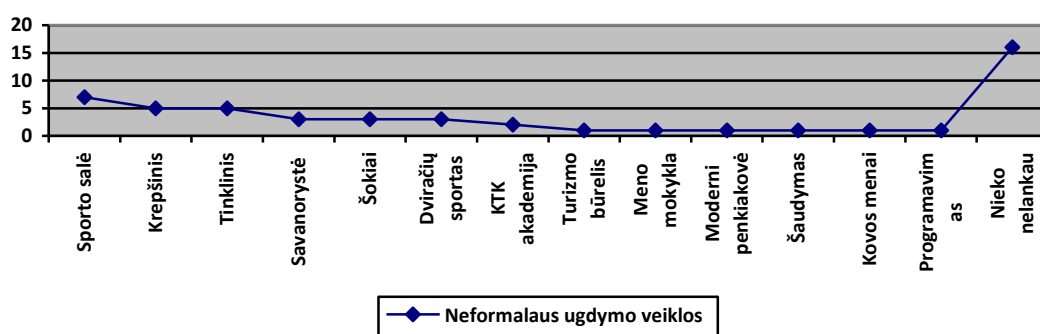

19 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakojančiantys gimnazistų pilietiško sampratų formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Mokiniais svarbus aiškiai komunikuojamas pilietiškumo ugdymo tikslas, edukatoriaus pateikiamas turinys ir būdai, kaip su tuo turiniu siūloma sąveikauti. Taip pat mokiniai suvokia savo pačių galimybių ir emocinės bei fizinės būklės svarbą sėkmingam ugdymo procesui.

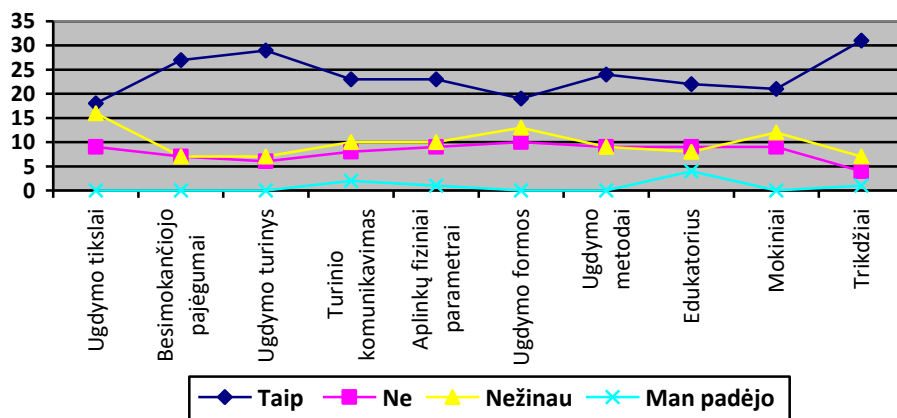
Mažiau svarbūs arba jiems nesuprantami yra ugdymo formų parametrai. Šiame klausime buvo pateikiami atsakymų variantai, kurie fiksavo gimnazistų nuomones apie tai, kaip turėtų būti (Nuomonė apie tendenciją: Taip/Ne/Nežinau) ir besimokančiojo asmeninę patirtį (Faktas: man padėjo). Gimnazistai dažniau rinkosi atsakymus apie tai, kaip turėtų būti ir itin retai rinkosi atsakymą apie savo asmeninę patirtį. Čia vėlgi norisi akcentuoti, jog iš surinktų duomenų apie Y mokyklos gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi ryškėja dvi tendencijos: pirma, gimnazistams sunkiau sekasi atsakyti klausimus, kurie prašo identifikuoti besimokančiojo asmeninę patirtį (sunkiau identifikuoja informali mokymąsi), antra, gimnazistai dažniau ir sklandžiau atsako į tuos klausimus, kurie susiję su teorinėmis žiniomis (lengviau atpažįsta formali mokymąsi).

Y mokyklos mokiniai teigia lankantys įvairias neformalaus ugdymo veiklas. Tarp jų dominuoja įvairių sporto šakų užsiėmimai (20 pav.).

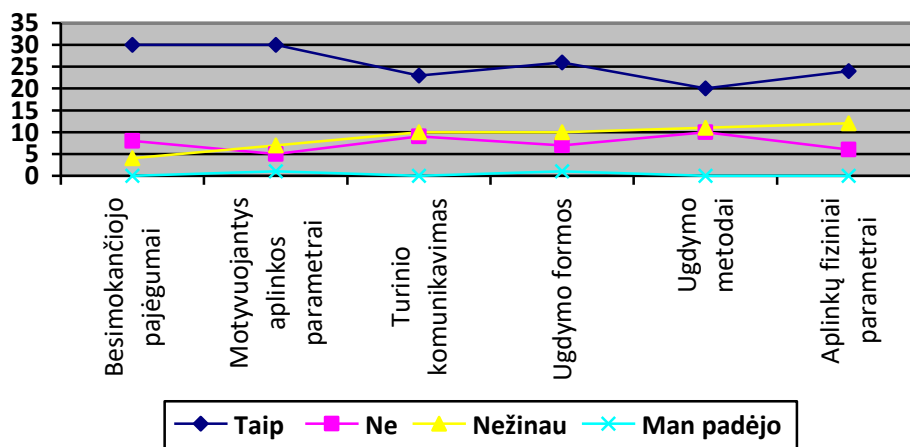
20 pav. Y mokyklos gimnazistų lankomos neformalaus ugdymo veiklos

Didelė dalis būrelių lankomi už mokyklos ribų: sporto salė, krepšinis, tinklinis, savanoriška veikla, šaudymas, turizmo būrelis, moderni penkiakovė, dviračių sportas ir kt. Kitaip tariant, mokyklos teikiama neformalaus švietimo pasiūla nukonkuruoja šalia esančio didmiesčio teikiamas veikų pasiūla. Tokia situacija yra galima dėl mokyklos patogios geografinės padėties, kuri sudaro palankias galimybes bendruomenės ir mokinių mobilumui. Vis dėlto, kyla klausimas, kodėl mokyklos siūloma neformalaus švietimo pasiūla neturi paklausos tarp gimnazijos pirmos klasės mokinių. Gimnazistų manymu neformalaus švietimo veiklos taip pat įtakoja jų pilietiškumo sampratų formavimąsi. Svarbiausiais parametrais, kurie įtakoja jų mokymąsi, gimnazistai išskiria besimokančiojo asmenines galimybes, ugdymo turinį, metodus ir trikdžius (21 pav.). Trikdžiais mokiniai įvardija neįdomų temų dėstymą, savo pačių motyvacijos stoką, netinkamas ugdymui sąlygas. Kitaip tariant trikdžiais gimnazistai įvardija nepakankamai išpildytus mokymosi aplinkų parametrus.

21 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Duomenys apie neformalų ugdymą labai panašūs lyginant juos su gimnazistų nuomonėmis apie formalų ugdymą. Čia vėlgi išlieka ta pati tendencija, jog gimnazistai pasisako apie tai, kaip jų nuomone turėtų būti ir vos keli mokiniai renkasi atsakymų variantus teikiančius informaciją apie jų asmeninę patirtį. Y mokyklos gimnazistai pateikia analogiškus atsakymus klausiami apie informalią mokymąsi. Mokiai mano, jog sėkmingai savišvietai svarbūs individualūs besimokančiojo pajėgumai mokytis tam tikrus dalykus savarankiškai, motyvuojantys aplinkų ir fiziniai parametrai (22 pav.).

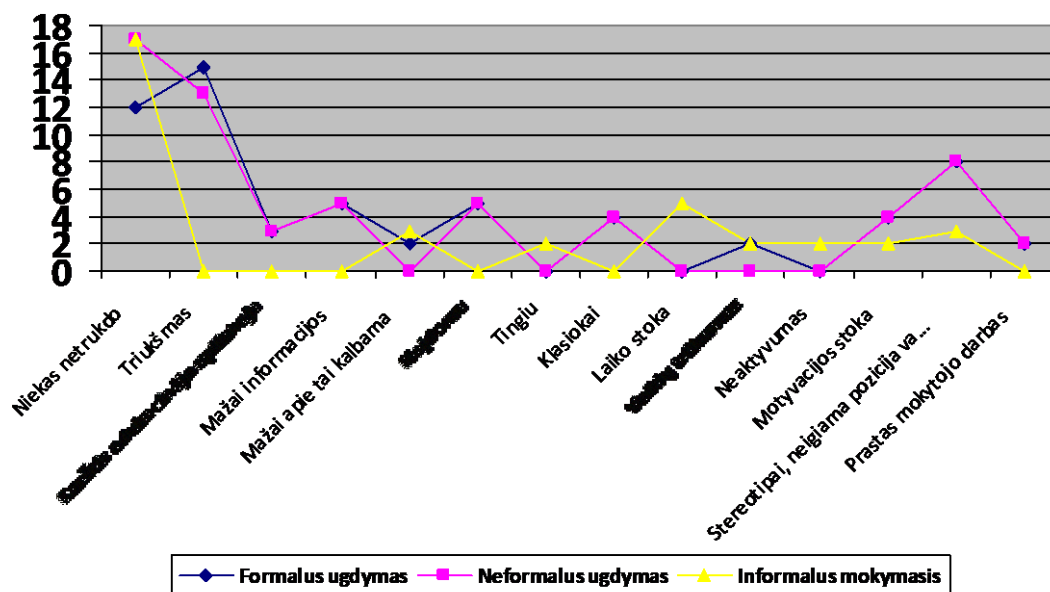

22 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Šie duomenys rodo, jog gimnazistai savišvietos metu labiau akcentuoja besimokančiojo galimybes ir mokymosi fizinį komfortabilumą bei motyvuojančius mokytis veiksmus. Kitaip tariant, savišvieta gali vykti tada, kai besimokantysis yra komfortabilioje aplinkoje, kuri jį skatina ir sudomina mokytis.

Analizuojant formalaus, neformalaus ugdymo, informalaus mokymosi įtaką Y mokyklos gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi, mokinių buvo klausiami, kas trukdo šiam procesui. Gimnazistai nurodė, jog formalaus ir neformalaus ugdymo metu labiausiai trukdo triukšmaujantys mokiniai, dėl kurių ne visada spėjama išsiaiškinti aptariamą temą, taip pat nurodom, jog mokytojai temas dėsto neįdomiai, pateikia per mažai ir neįvairią informaciją, todėl mokiniai neįsitraukia nuoširdžiai į

ugdymo procesą. Trikdančiais veiksniais gimnazistai įvardija stereotipus ir neigiamas pačių mokinių pozicijas valstybės atžvilgiu, kurios trukdo priimti edukatoriaus teikiamą kitokią informaciją.

23 pav. Trikdžiai formaliame, neformaliame ugdyme ir informaliame mokymesi Y mokyklos gimnazistams formuojantis pilietiškumo sampratas

Taip pat mokymuisi trukdo higienos normų neatitinkanti temperatūra mokymosi aplinkoje (23 pav.). Informalaus mokymosi metu, pasak gimnazistų, labiausiai trukdo laiko, pačių besimokančiųjų motyvacijos stoka, tingėjimas ir pokalbių šia tema trūkumas. Gauti duomenys leidžia teigti, jog didelė dalis gimnazistų įvardytų trikdžių yra mokymosi aplinkų parametrai, kurie nėra išpildyti edukacinėse aplinkose arba kurių trūksta potencialiose mokymosi aplinkose.

Klausimyno paskutinėje dalyje Y mokyklos gimnazistų taip pat buvo prašoma pateikti tris situacijas, kurios jų manymu įtakojo pilietiškumo sampratos formavimąsi. Iš 44 gimnazistų visas tris situacijas aprašė 18 mokinių, 5 mokiniai aprašė po dvi situacijas, 11 mokinių – po vieną situaciją, o likę 10 mokinių neaprašė nei vienos. Dauguma mokinių aprašytų situacijų susijusios su formaliu ugdymu mokykloje: mokinių dalyvavimas mokykliniuose renginiuose ir pagalba juos organizuojant, mokinių ir mokytojo diskusijos etikos pamokose (tema nenurodyta), istorijos mokytojos pasakojimas (tema nenurodyta) pamokos metu, pokalbis su fizikos mokytoju pamokos metu apie korupcijos skandalą, filmų peržiūros pamokose (nurodytas tik „Misija Sibiras“ filmo pavadinimas), bendravimas su žmonėmis iš kitų šalių, atstovavimas savo šaliai konkursuose ir varžybose ir kt.

„Žiūrėjome per pilietiškumą filmą Misija Sibiras.“; „Kalbėjome su fiziku apie kyšius.“; „Atstovavau Lietuvai konkurse užsienyje.“; „Varžybose kitoje šalyje, bendravimas su žmonėmis iš kitų šalių.“

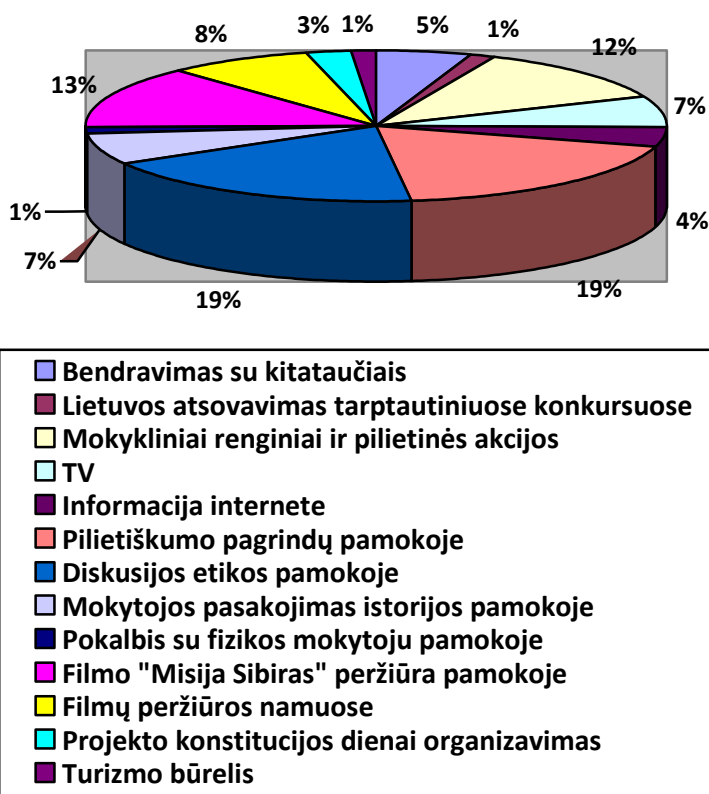
Šios situacijos gimnazistų buvo aprašytos nurodant pačią veiklą, kur ji vyko ir kartais paaiškinant, kaip tai paveikė jų mąstymą ar elgesį. Vienas gimnazistas nurodė, jog jo pilietiškumo sampratos formuojasi užsiimant turizmo būrelio siūlomomis veiklomis. Gimnazistas nurodė, jog žygių ir kelionių metu įgytos žinios apie valstybės istoriją skatina jo pasididžiavimo jausmą valstybe. Kitos

situacijos įtakojančios gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi pateikiamos iš kasdienio gyvenimo: televizijos laidų peržiūros, interneto turinys, filmų peržiūros namuose, savanoriška veikla ir kt.

„*Ėjom į žygį partizanų keliais, sužinojau apie partizanus.*“; „*Žiūrėjom filmus su drauge ir apie tai kalbėjom.*“; „*Žiūriu LRT.*“.

Šių situacijų aprašymai gimnazistų pateikiami labai skurdūs, nepateikiant detalesnio pasakojimo, kokie filmai žiūrimi, kokia savanoriška veikla užsiimama, kokia informacija iš medijos įtakoja jų pilietiškumo sampratos formavimąsi.

Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, jog Y mokyklos gimnazistų pilietiškumo sampratomis formuotis įtaką daro įvairios mokymosi aplinkos, bet labiau išsiskiria formalus ir neformalus ugdymo edukacinės aplinkos (24 pav.).

24 pav. Gimnazistų atpažįstamos aplinkos įtakojančios jų pilietiškumo sampratos formavimąsi (Y mokyklos gimnazistų nuomonė)

Patys gimnazistai dažniau įvardija situacijas, kurios susijusios su pamokomis, veiklomis mokyklos erdvėse ar edukacinėmis veiklomis už mokyklos ribų. Formalus ir neformalus ugdymo metu susiformuojančios situacijos mokinių lengviau identifikuojamos ir aprašomos. Gimnazistai šiose situacijose geba apibūdinti pačią veiklą, joje veikiančius asmenis ir kaip tai keičia jų mąstymą. Daug sudėtingiau tai pavyksta padaryti su informalaus mokymosi potencialiomis aplinkomis. Jas mokiniai įvardija kur kas rečiau ir nepateikia detalesnio apibūdinimo, kas, kur, ką veikė ir kaip tai keitė jų mąstymą.

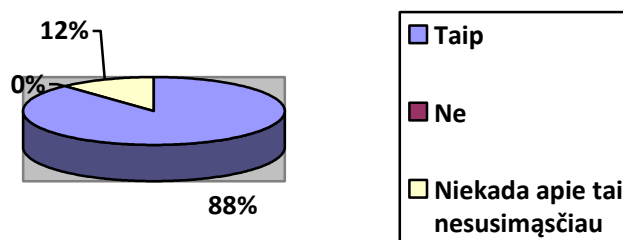
Mokytojų apklausos rezultatų analizė, juos siejant su mokinių apklausos duomenimis

Y mokykloje klausimynas buvo pateiktas 33 mokytojams. Iš jų grįžo 25 anketos. Klausimynus pildė 22 moterys ir 3 vyrai, kurie turinti mokytojo (1), vyr. mokytojo (16) ir mokytojo metodininko (8) kvalifikacines kategorijas. Iš demografinių duomenų žinoma, jog respondentais buvo mokytojai 31 – 45 metų (2), 46 – 55 metų (16) ir vyresni nei 55 metų (7) amžiaus asmenys.

Y mokyklos mokytojų, taip pat kaip ir gimnazistų, buvo klausama, kas jų manymu yra pilietiškumas. Dauguma mokytojų – 16 – rašė, jog tai yra suvokimas, jog žmogus yra tam tikros bendruomenės narys ir sąmoningas jo, kaip bendruomenės nario, elgesys. Dalis mokytojų – 6 – rašė, jog tai yra meilės ir pagarbos jausmas, du mokytojai įvardijo, jog tai piliečio pareigų ir teisių visuma. Vienas mokytojas teigė, jog tai yra aktyvi žmogaus veikla visuomenėje arba noras būti piliečiu. Remiantis šiais duomenimis galime teigti, jog Y mokyklos mokytojų ir gimnazistų pilietiškumo sampratos yra ganėtinai panašios, nes ir vieni, ir kiti akcentuoja politines ir socialines žmogaus teise ir pareigas. Viena iš mokytojų teigia, jog pilietiškumas tai noras šias teises ir pareigas prisiimti. Taip pat akcentuojamas sampratos emocinis aspektas, kuriuo pabrėžiamas būtinas meilės ir pagarbos vertybių kompleksas.

„Laisvė pasirinkti atsakomybes.“; „Savęs, kaip piliečio suvokimas – laikymasis įstatymų, darbas tėvynės labui.“; „Aktyvus piliečio dalyvavimas soc., kult., politiniame šalies gyvenime.“; „Pareigų atlikimas savo tautai.“; „Pilietiškumas – noras būti visateisiu aktyviu valstybės piliečiu.“; „Tai aktyvus ir atsakingas bendruomenės narys, kuris rūpinasi ne tik savimi, bet ir aplinka, aplinkiniai, Lietuva, rūpinasi jos ateitimi.“; „Meilė savo šaliai, miestui. Kito žmogaus teisių gerbimas.“.

Y mokyklos mokytojų paklausus, ar jie integruoja pilietiškumą į savo mokomąjį dalyką dauguma mokytojų atsakė teigiamai (22), o trys mokytojai teigė niekada apie tai nesusimąstę (25 pav.).

25 pav. Ar integruojate pilietiškumą į savo mokomąjį dalyką? (Y mokyklos mokytojų nuomonė)

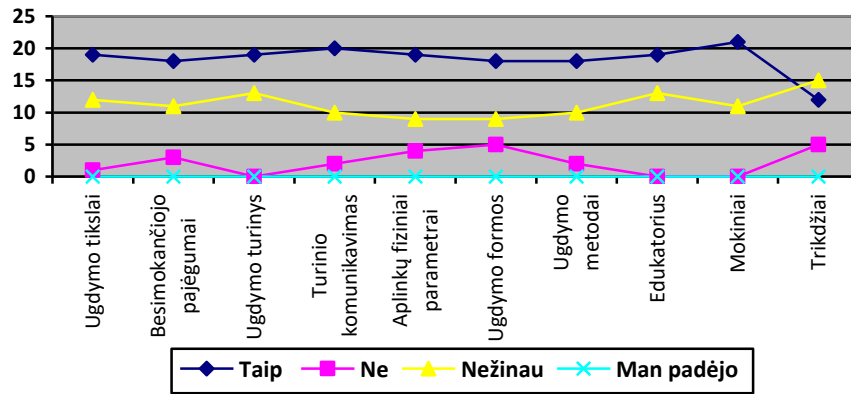
Nors dauguma mokytojų teigia integruojantys pilietiškumą, tačiau to nepatvirtina ankstesni mokinių atsakymai. Kitaip sakant, iš gautų duomenų aiškėja, jog mokytojai žino ir teigia integruojantys bendrosiose ugdymo programose minimą pilietiškumą, bet gimnazistų pilietiškumo

sampratų formavimuisi įtakos turi dažniausiai tik pilietiškumo pagrindų, istorijos ir lietuvių kalbos dalykas. Galim daryti prielaidą, kad mokytojai tik oficialiai teigia integruojantys pilietiškumą, kai tuo tarpu realiai to nedaro arba pilietiškumas integruojamas netinkamai ir todėl mokiniai jo pamokose neatpažįsta.

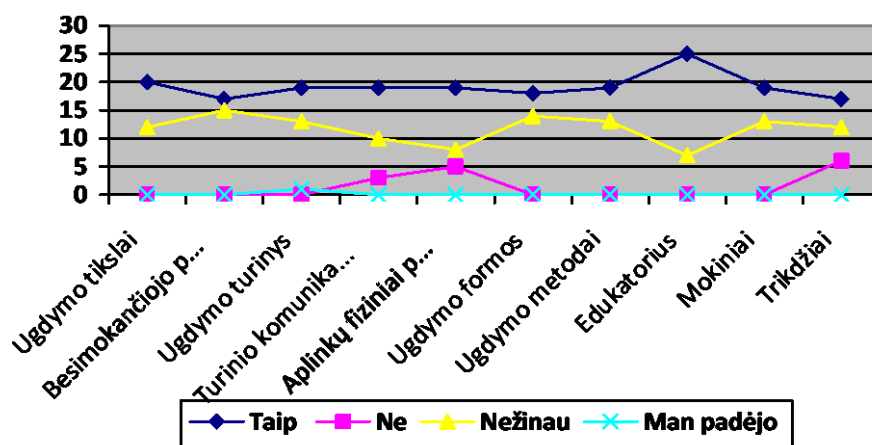
Mokytojai teigia integruojantys pilietiškumą į savo mokomuosius dalykus spontaniškai, iš anksto to nenumatydami. Taip nutinka, nes ugdymo proceso eigoje patys mokiniai pateikia netikėtus klausimus, kurie yra susiję su pilietiškumo tema. Šalia to mokytojai planuoja pilietiškumo dalyko integraciją į savo mokomąjį dalyką, kai jų dėstomo dalyko temos turi sąlyčio taškų su pilietiškumo dalyko temomis. Taip pat integracija vyksta organizuojant įvairius projektus, pilietines akcijas ir pamokas netradicinėse aplinkose.

Pasak mokytojų, pilietiškumo integracijai į mokomuosius dalykus, trukdo mokinių motyvacijos ir interesų stoka (9), stiprios ir iš šeimos atsinešamos neigiamos nuostatos Lietuvos valstybės atžvilgiu (12). Mokiniai pasakoja, jog jų šeimos nariai neatlieka piliečio pareigų, negerbia ir nesididžiuoja savo šalimi, todėl dauguma planuoja emigruoti. Svarbiu veiksmu mokytojai nurodo laiko stoką (15), mat per mokslo metus turi išdėstyti savo mokomąjį dalyką. Tai lemia, jog ne visada spėjama integruoti ne tik pilietiškumo dalyką, bet ir kitas prevencines programas. Dalis mokytojų (5) teigė, jog jų dalykas niekaip nesisieja su pilietiškumo tema, todėl jos neintegruoja. Vienas mokytojas teigia, jog pilietiškumo integracijai į jo mokomąjį dalyką trukdo šimtmečio minėjimo renginiai ir veiklos, kurios jau nusibodo mokiniams, todėl nebesinori apie šiuos dalykus kalbėti. 6 mokytojai pateikė atsakymą, jog jų manymu niekas netrukdo integruoti pilietiškumo į mokomuosius dalykus.

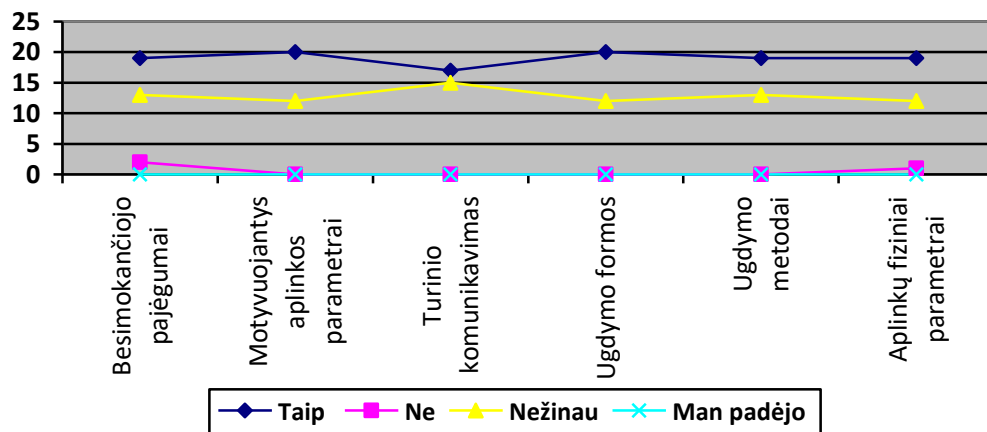
Y mokyklos mokytojų, taip pat kaip ir gimnazistų, buvo klausama apie formalaus, neformalaus ugdymo ir informalaus mokymosi aplinkų įtaką mokinių pilietiškumo sampratos formavimuisi. Buvo gauti duomenys, kuriuos apibendrinus galima teigti, jog dauguma mokytojų suvokia ugdymo tikslų, besimokančiojo pajėgumų, ugdymo turinio, komunikavimo, aplinkos fizinių parametrų, ugdymo formos, metodų, edukatoriaus, mokinių nusiteikimo svarba gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimuisi formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose (26 pav., 27 pav.). Tačiau išryškėjo nemaža dalis mokytojų, kurie teigė neturintys nuomonės apie šių parametrų įtaką ugdymo procesams. Remdamiesi demografiniais duomenimis, kuriuose fiksuojama, jog klausimynus pildė mokytojai turintys dažniausiai vyriausio mokytojo arba metodininko kategorijas. Tai rodo, jog klausimynus pildė patyrę pedagogai, kurie turėtų žinot apie ugdymą įtakojančiu momentus. Todėl tikėtina, kad dalis mokytojų klausimynus pildė ne nuoširdžiai.

26 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos mokytojų nuomonė)

27 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos mokytojų nuomonė)

28 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Y mokyklos mokytojų nuomonė)

Panašūs duomenys gaunami apie informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrus (28 pav.). Dauguma mokytojų teigia, jog sėkmingam mokymuisi svarbūs ir besimokančiojo pajėgumai, ir motyvuojanti aplinka, ir turinio komunikavimo būdai, ir ugdymo turinio pateikimo formos, metodai, ir aplinkų fiziniai parametrai.

3.3.3 Rezultatų diskusija

Tyrimo metu gauti duomenys parodė, jog Y mokykloje mokinių ir mokytojų pilietiškumo sampratos yra ganėtinai panašios. Mokytojai ir mokiniai dažniausiai akcentavo pilietiškumo sampratos juridinius ir emocinius aspektus, kartais nurodydami net po du pilietiškumo sampratos komponentus. Tokie duomenys rodo, jog Y mokykloje pilietiškumo dalyko integracija į formalaus ir neformalaus ugdymo edukacines mokymosi aplinkas vyksta pakankamai kokybiškai ir sėkmingai. Tačiau šioje mokykloje formuojasi nemaža grupelė gimnazistų abejingai arba priešišškai nusiteikusių pilietiškumo atžvilgiu. Tie mokiniai, kurie pateikė pilietiškumo sampratas dažniausiai teigė lankantys neformalaus ugdymo veiklas, bandė aprašyti situacijas, jų manymu, formuojančias jų pilietiškumo sampratas. Tie mokiniai, kurie nepateikė pilietiškumo sampratų dažniausiai teigė nelankantys neformalaus ugdymo užsiėmimų ir nepateikė situacijų, kuriose fiksuojamas jų pilietiškumo sampratų formavimosi procesas. Kokios priežastys lemia mokinių aktyvų ne/įsitraukimą į edukacines mokymosi aplinkas ir jų siūlomas veiklas galime tik spėlioti remiantis mokyklos socialiniu kontekstu: nemotyvuoti vaikai iš vaikų namų, socialinių rizikos šeimų ir kt. Čia reikalingas atskiras tyrimas šioms priežastims nustatyti.

Sekantys duomenys rodo, jog 88 % mokytojų teigia pilietiškumą integruojantys į savo mokomuosius dalykus, o mokiniai šią integraciją pastebi įvairiuose mokomuosiuose dalykuose. Didžiausią įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi daro dalykai, kurie tematiškai yra susiję su pilietiškumu (lietuvių kalba, istorija, ekonomika), tačiau šalia jų gimnazistai mini ir visus kitus mokomuosius dalykus (chemija, fizika, matematika, anglų kalba ir t.t.). Šie duomenys leidžia manyti, jog Y mokyklos mokytojų vykdoma planuota arba spontaniška pilietiškumo integraciją pamokos edukacinėse aplinkose yra gimnazistų pastebima ir atpažįstama. Taip pat reikėtų minėti, jog Y mokyklos gimnazistai teigė dalyvaujantys įvairiose mokyklos ir už mokyklos ribų organizuojamose neformalaus ugdymo veiklose. Y mokykloje pateikiamas pakankamai platus neformalaus ugdymo pasirinkimas, mokytojai gimnazistus įtraukiami į įvairius jų vykdomus respublikinius ir tarptautinius projektus. Tai rodo, jog gimnazistai turi galimybę veikti įvairesnio pobūdžio edukacinėse aplinkose lyginant jas su X mokyklos atveju, kuriose galimai formuojasi jų pilietiškumo sampratos stipriai veikiamos mokytojų pateiktų sampratų.

Paklausti apie edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų parametrų svarbą gimnazistų mokymosi procesui, mokiniai ir mokytojai pateikia atsakymus, kuriuose matoma labai panaši nuomonė kaip ir X mokyklos atveju. Mokytojai ir mokiniai pateikia atsakymus, kuriais teigia, jog visi pateikti edukacinių ir potencialių mokymosi aplinkų parametrai yra svarbūs gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Tačiau tiek vieni, tiek kiti nepateikia atsakymų apie savo asmenines patirtis, kokie parametrai jiems asmeniškai turėjo įtakos. Šie duomenys rodo, jog mokiniai ir mokytojai

teoriškai supranta, jog įvairūs veiksniai gali įtakoti ugdymo procesą, bet praktikoje sunkiai identifikuoja savo asmenines patirtis.

Klausimas apie pilietiškumo sampratas formuotis trukdančius veiksnius, taip pat kaip ir X mokyklos atveju, padėjo gauti daugiau reikšmingos informacijos apie tai, kas labiausiai įtakoja gimnazistų nuostatų formavimosi procesą. Mokiniai teigė, jog pilietiškumo sampratas formuotis trukdo edukatorių nepakankamas dėmesys besimokančiojo pajėgumas, edukatorių parinkti netinkami ugdymo metodai, edukatoriaus kompetencijos stoka ir pačių besimokančiųjų nusiteikimas. Mokytojai pagrindiniais trukdžiais įvardijo mokinių neigiamą nusiteikimą, silpnus mokinių mokymosi pajėgumus. Kitaip tariant, mokiniai ir mokytojai teigia, jog pilietiškumo sampratų formavimuisi trukdo edukacinių mokymosi aplinkų parametrų netinkamas išpildymas arba jų nebuvimas. Gimnazistai teigia, jog mokytojų didesnės pastangos kurti įdomesnes, aiškesnes edukacines aplinkas lemtų sėkmingesnę jų pilietiškumo sampratų formavimosi procesą. Mokytojai teigia, jog mokinių pozityvesnis nusiteikimas lemtų sėkmingesnę jų nuostatų formavimosi procesą.

Analizuojant duomenis gautus apie informalią mokinių mokymąsi aiškėja, jog mokiniai sunkiai identifikuoja savišvietą kaip mokymosi procesą. Gimnazistai dažniau pateikia pavyzdžių apie pilietiškumo sampratų formavimosi procesą, kuris yra susiję su formaliu ugdymu (59% situacijų), negu su kasdienėmis veiklomis (34% situacijų). Situacijos apie kasdienes veiklas yra aprašomos taip pat skurdžiai kaip ir X mokyklos atveju, kas rodo gimnazistų sunkumus identifikuoti mokymosi procesą už mokyklos ribų. Y mokyklos gimnazistai taip pat kaip ir mokytojai supranta, jog įvairūs žmonės ir situacijos gali veikti, įtakoti ir formuoti jų mąstymo procesus, tačiau sunkiai atpažįsta šias situacijas ir dar sunkiau sekasi įvardyti kada ir kaip tai vyksta.

3.4 Z gimnazijos atvejis

Šioje darbo dalyje bus pristatomas trečias tos pačios Lietuvos žiedinės rajono savivaldybės Z gimnazijos kontekstas ir pateikta šio atvejo analizė remiantis tyrimo metu surinktais duomenimis.

3.4.1 Atvejo konteksto pristatymas

Z mokykla įkurta 1920 m., o 2006 m. po akreditacijos suteiktas prailgintos gimnazijos statusas. Ugdymo įstaiga yra įsikūrusi nuolat besiplečiančioje rajono dalyje. Dėl šios priežasties mokykla nepatiria mokinių skaičiaus mažėjimo, priešingai, fiksuoja kasmetinį mokinių skaičiaus prieaugį. Ugdymo įstaiga yra šalia didmiesčio, kuris pasiekiamas dažnai važiuojančiu maršrutiniu viešuoju transportu. Šalia mokyklos yra įsikūrusi bažnyčia, biblioteka, senelių slaugos namai, paštas. 2016 – 2017 m. m. gimnazijoje mokėsi 749 mokiniai, 2017 – 2018 m. m. gimnazijoje mokosi 753 mokiniai.

203 mokiniai gauna socialinę paramą iš valstybės, mokykloje mokosi 6 socialinės rizikos šeimų 20 mokinių. Mokykloje mokosi 12 mokinių, kurių abu tėvai yra išvykę dirbti į užsienį ir 56 mokiniai, kurių vienas iš tėvų dirba užsienyje. Mokykloje mokosi 23 mokiniai iš globos namų. 42 mokiniai turi specialiųjų poreikių.

Mokykloje vykdomos ikimokyklinio ugdymo, pradinio ugdymo, pagrindinio ugdymo, vidurinio ugdymo ir neformaliojo švietimo programos. Mokykla dalyvauja viename rajono, trejuose respublikiniuose projektuose, bet nedalyvauja nei viename tarptautiniame projekte. Mokykloje siūlomos 38 laisvai pasirenkamos neformalaus ugdymo veiklos, kurias organizuoja gimnazijos mokytojai.

Mokykloje dirba 60 mokytojų ir auklėtojai (darželio grupėse), mokytojų amžiaus vidurkis 49 metai. Iš jų 3 mokytojai turi mokytojo kvalifikacinę kategoriją, 28 - turi vyr. mokytojo kategoriją, 29 – metodininko kategoriją.

Visose mokyklos mokymosi patalpose yra sudarytos sąlygos naudotis informacinėmis technologijomis. Mokykloje yra visiems prieinamas belaidis internetas.

Mokyklos misijoje, vizijoje ir pagrindinių vertybinių nuostatų dalyje nėra fiksuojamas pilietiškumo ugdymas. Akcentuojamas etnokultūrinis ugdymas.

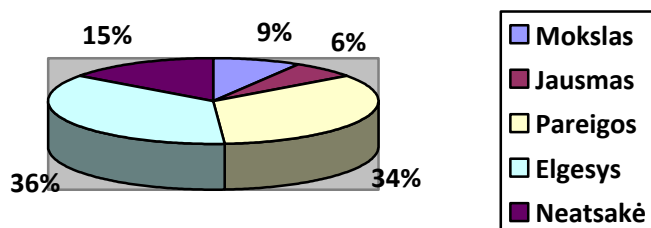
3.4.2 Moksleivių ir mokytojų pripažįstamos edukacinės ir potencialios mokymosi aplinkos, darančios įtaką pilietiškumo sampratos formavimuisi

Mokinių apklausos rezultatų analizė

Z mokykloje iš 72 I gimnazinės klasės mokinių grįžo 60 užpildytų klausimynų. Juos užpildė 36 mergaitės ir 24 berniukai. Dauguma mokinių – 48 – atsakė į pirmąjį klausimą, kuriame buvo klausiama jų pilietiškumo samprata. Į pateiktą klausimą neatsakė tik 7 mokiniai, kurie kitame klausime teigė, jog niekada negalvoja apie pilietiškumą, tačiau užpildė likusia klausimyno dalis. Septyniolika mokinių teigė, jog jų manymu pilietiškumas yra žmogaus politinės teisės: gyventi šalyje, eiti balsuoti ir žmogaus pareigos: ginti tėvynę, mokėti mokesčius, laikytis įstatymų ir t.t. Šie gimnazistų atsakymai dažniausiai buvo pateikti įvardijant tik žmogaus teises arba pareigas, kas leidžia manyti, jog mokiniai nesuvokia piliečio teisių ir pareigų vienovės, apie kuria kalbama bendrosiose ugdymo programose. Šešiolika mokinių teigė, jog tai pageidautinas elgesys, kurio yra tikimasi iš valstybės narių: pagarba vienas kitam, pagalba silpnesniam, žalingo elgesio netoleravimas ir t.t. Keturi gimnazistai teigė, kad tai mokslas apie valstybę, o likusieji mokiniai kalbėjo apie pagarbos ir meilės jausmą tėvynei (29 pav.). Daugumoje atsakymų naudojama tik po vieną iš paminėtų pilietiškumo sampratos komponentų.

„Meilė Kaunui.“; „Atsidavimas tėvynei, lankymasis įvairiuose renginiuose susijusiuose su tėvyne.“; „Pagalba savo šaliai, jos taisyklių nelaužymas, gerbimas.“; „Elgtis sąžiningai.“; „Darbai savo šaliai. Darbai, kurie tobulins mūsų

valstybę.“; „Pilietiškas žmogus yra toks, kuris neapgaudinėja valstybės ir gyvena jos naudai.“; „Mokslas apie politiką.“; „Buvimas tvarkingu žmogumi, kuri gerbia savo šalį ir ją puoselėja.“; „Gerbti, mylėti savo gimtąjį kraštą.“.

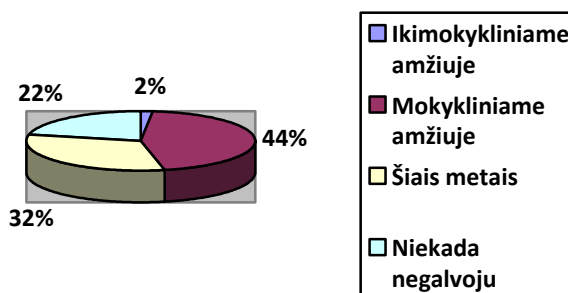

29 pav. Pilietiško samprata (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)

Remiantis Z mokyklos gimnazistų pateiktais duomenimis, pilietiškumą dažniausiai mokiniai sieja su juridiniu pilietiško sampratos lygmeniu ir rečiau sieja su emociniais ar tautiniais aspektais. Mokiniai formuojantis jų pilietiško sampratos fiksuoja tai, ką žmogus privalo padaryti valstybei ir kokia teises turi savo santykiyje su šalimi. Tačiau tik keli gimnazistai išreiškia emocinių aspektų svarbą pilietiško sampratos kontekste. Remianti ES komisijos suformuota pilietiško koncepcija, galime teigti, kad Z mokyklos gimnazistai suvokia politinių ir socialinių piliečio teisių ir pareigų svarbą, bet nepakankamai akcentuoja emocinį lygmenį. Šiuos duomenis galima sieti su Z mokyklos vykdoma projektine veikla. Vienas iš vykdomų projektų, į kurį įtraukta didžioji dalis mokyklos bendruomenė, yra pilietiško ugdymo skatinimui skirtas projektas. Šiame projekte veiklos projektuojamos per piliečio ir valstybės santykio prizmę, todėl gali būti, jog tai įtakoja mokinių pilietiško sampratos formavimąsi akcentuojant pageidautino elgesio, teisių ir pareigų piliečio atžvilgiu momentus. Taip pat reikia pastebėti, kad mokiniai savo atsakymuose mini tik po vieną pilietiško sampratos komponentą, kas leidžia teigti, jog jų mąstymas šia tema nėra kompleksiškas. Mokiniai, taip pat kaip ir A mokyklos gimnazistų atveju, identifikuoja atskiras pilietiško sampratos turinio dalis ir neturi visuminio šios sąvokos matymo.

Klausime apie anksčiausias mąstymo apie pilietiškumą patirtis gimnazistai teigia, kad daugumai tai įvyko mokykliniame amžiuje (27) arba šiais metais (19). Tiek vieną, tiek kitą atsakymo variantą galime sieti su formaliu ugdymu, ne šiais mokslo metais mokiniams imta dėstyti pilietiško pagrindų disciplina, kuri ir galėjo įtakoti jų pirmąjį mąstymo veiksmą. Kita vertus, nemaža dalis mokinių (13) teigė niekada nemąstanti apie pilietiškumą (30 pav.). Tie mokiniai, kurie nepateikė savo pilietiško sampratos ir žymėjo, jog niekada apie tai nemąsto atrodo pakankamai logiškai. Tačiau buvo tokių gimnazistų (5), kurie pateikė savo pilietiško sampratą, bet vėliau teigė, jog niekada nemąsto apie

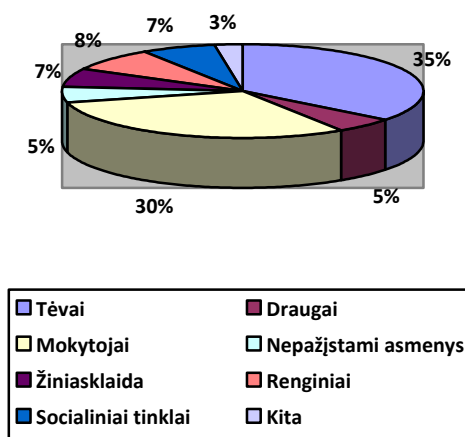
pilietiškumą. Tokia situacija gali rodyti, jog gimnazistai mokosi ir savo nuostatas formuojasi neidentifikuodami paties mokymosi proceso.

30 pav. Kada anksčiausiai pradėjote galvoti apie pilietiškumą? (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)

Tokiu būdu gali susidaryti situacija, kada mokinys teigia, jog apie pilietiškumą nemąsto, bet sampratą, kas tai, turi. Apibendrinant gautus duomenis galima daryti dvi išvadas: pirma – dauguma gimnazistų mąsto apie pilietiškumą ir gali paaiškinti, kas tai yra, antra – dažniausiai šių sampratų formavimasis vyksta mokykliniame amžiuje (nuo 7 iki 15 metų) formalaus ugdymo kontekste.

Kitame klausime gimnazistai aiškino, kas įtakojo pirmąjį jų galvojimo veiksmą apie pilietiškumą. Dažniausiai mokiniai teigė, jog tam įtakos turėjo tėvai – 27 – ir mokytojai – 23 (31 pav.).

31 pav. Kas turėjo didžiausią įtaką tam, kad jūs ėmėte galvoti apie pilietiškumą? (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)

Surinkti duomenys rodo, jog gimnazistų mąstymą apie pilietiškumą labiausiai įtakojo tėvai ir mokytojai. Mokytojų daroma įtaka iliustruoja ugdymo programose numatytą pilietiškumo ugdymą integruojant jį į visus mokomuosius dalykus. Kitaip sakant, duomenys apie mokytojų daromą įtaką rodo, jog gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi įtaką daro formalaus ir galbūt neformalaus ugdymo kuriamos edukacinės aplinkos. Tačiau gimnazistų teikiami duomenys apie tėvus, kurie nėra tiesioginiai formalaus ir neformalaus ugdymo dalyviai, kelia klausimų, kur ir kaip jie šią įtaką daro.

Siekiant gauti informaciją apie tai, gimnazistams buvo pateiktas atviras klausimas, kuriame prašoma šias situacijas apibūdinti. Dalis mokinių – 18 – aprašė situacijas iš mokyklinio gyvenimo. Mokiniai vardijo pamokas ir mokytojus, su kuriais bendraujant jų manymų formavosi pilietiškumo sampratos.

„Lietuvių kalbos mokytoja pasakojo apie meilę tėvynei. Mokėmės rašyti rašinį.“; „Pokalbis su istorijos mokytoja.“; „Pilietiškumo pagrindų pamokoje.“; „Mokykloje, 9 klasėje, prasidėjo privalomos pilietiškumo pamokos.“

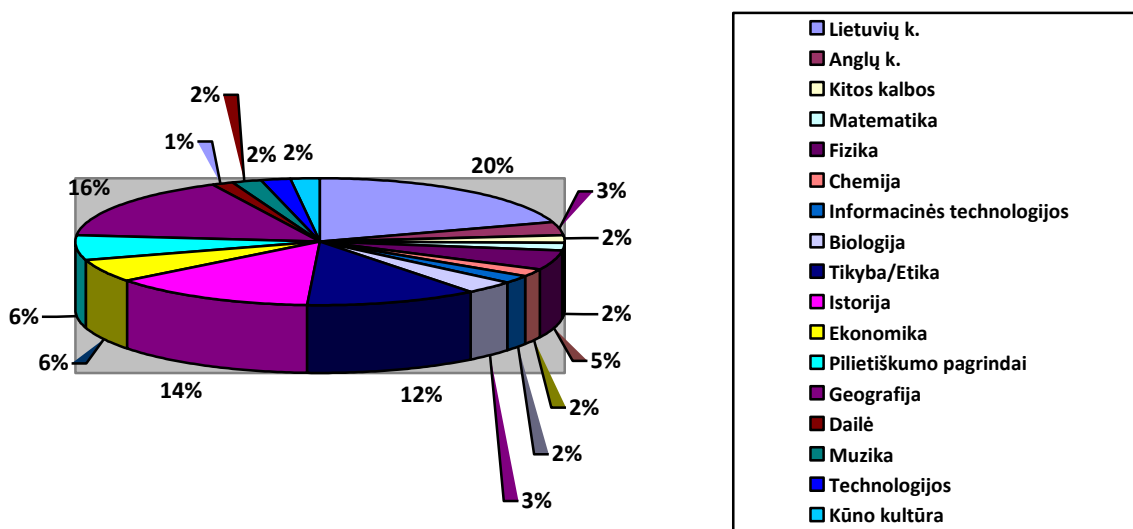
Reikia pastabėti, jog situacijos buvo aprašomos ganėtinai neišsamiai, neužfiksuojant momento, kokio konkrečios veiklos šią įtaką darė. Kita dalis mokinių – 12 – aprašė situacijas su tėvais.

„Buvau su tėvais renginyje Nemuno saloje, kai žmonės prisigėrę išmetė į vandenį šiukšlių maišą, bjauriai rėkavo.“; „Su tėvais žiūrime žinias.“; „Su tėvais kalbėjome apie tetą, kuri gyvena Anglijoje.“

Mokinių įvardytos situacijos dažniausiai buvo pokalbiai su tėvais, kurių metu pastarieji aiškino, kodėl nereikia vartoti alkoholio, kodėl negalima šiukšlinti, keiktis ir negražiai elgtis mokykloje. Vienas mokinys aprašė situaciją vykusią renginio (neparašyta, kokio) metu, kada neblaivūs asmenys viešai vartojo alkoholį ir konfliktavo su viešosios tvarkos pareigūnais. Ši vaizdas, pasak mokinio, privertė susimąstyti, jog taip elgtis nėra gerai. Šis mokinys vienintelis tiksliau nurodė, kokia situacija ir kaip prisidėjo prie jo mąstymo pokyčio.

„Kai girtus žmones policija paprašė nevartoti alkoholinių gėrimų renginyje jie nepaklausė ir policija juos išsivežė. Galėjo geriau ramiai eiti namo. Aš tai eičiau namo.“

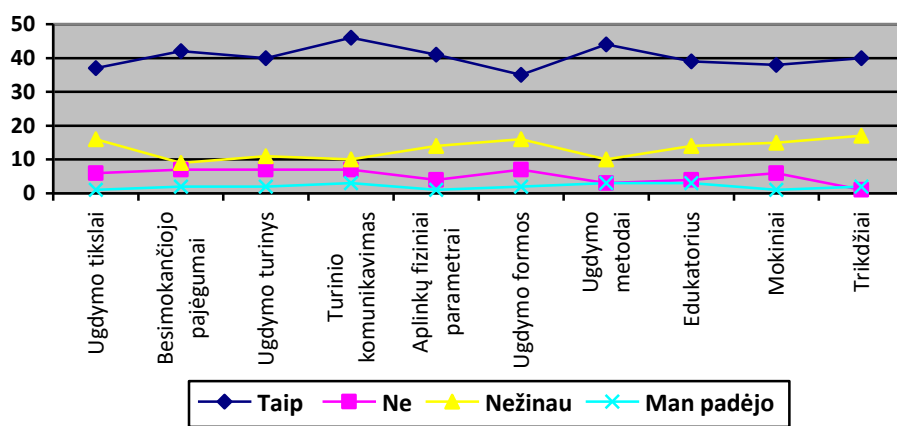
Nei vienas gimnazistas neaprašė situacijos, kurios metu jų mąstymą būtų įtakoję draugai, socialiniai tinklai ar kiti aspektai, nors šie atsakymai kai kurių gimnazistų buvo pasirinkti prie ankstesnio klausimo. Gali būti, kad gimnazistai šiuos atsakymus pažymėjo atsitiktinai, bet gali būti ir taip, jog gimnazistai jaučia, jog įtaką jų mąstymui daro įvairūs asmenys ir situacijos, bet negeba to identifikuoti ir paaiškinti.

32 pav. Mokomieji dalykai, kurie daro įtaką mokiniams formuojantis pilietiškumo sampratas (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)

Z mokyklos gimnazistai klausiami apie formalų ugdymą teigė, jog šiais mokslo metais jų pilietiškumo sampratų formavimuisi dažniausiai įtaką darė lietuvių kalbo, pilietiškumo pagrindų,

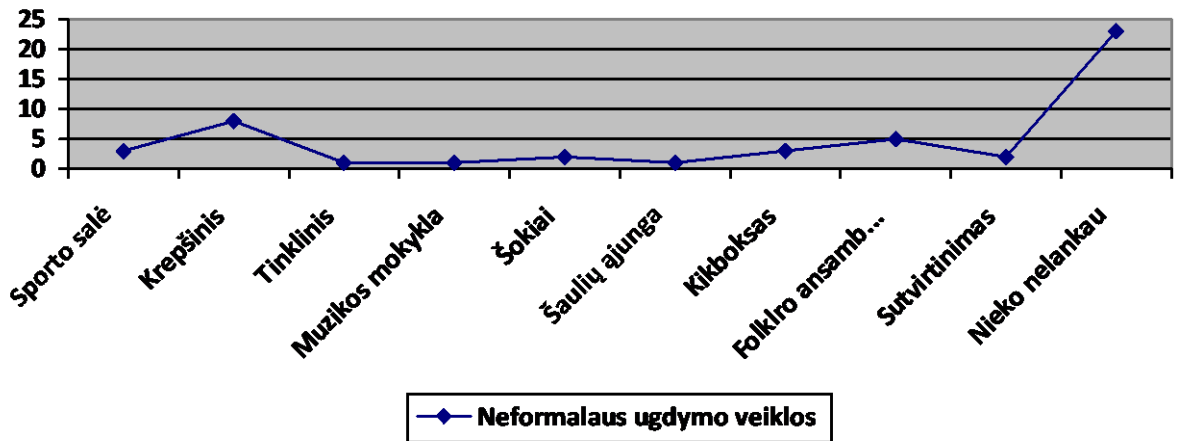
istorijos, tikybos ir geografijos pamokos (32 pav.). Taip pat pilietiškumo sampratomis formuotis įtakos turi ir kiti mokomieji dalykai: ekonomika, fizika, biologija, anglų kalba. Šie duomenys rodo, jog mokiniai pilietiškumą dažniausiai sieja su mokomaisiais dalykais, kurie tematiškai yra artimi pilietiškumo pagrindams. Tačiau dauguma mokomųjų dalykų gauna po keletą mokinių atsiliepimų apie jų daromą įtaką, kas leidžia manyti, jog mokytojai galimai integruoja pilietiškumo dalyką į savo mokomuosius dalykus taip kaip tai yra nurodyta bendrosiose ugdymo programose. Gimnazistų buvo prašoma detaliau įvertinti, kokie edukacinių aplinkų parametrai formaliame ugdyme įtakoja jų pilietiškumo sampratų formavimąsi. Gauti rodo, jog gimnazistai pripažįsta svarbiais visus pateiktus mokymosi aplinkų parametrus, prieštaraujančių šiems parametrams susidaro nežymi mokinių dalis. Tačiau turime grupelę mokinių, kurie teigia neturintys nuomonės apie tai, kas svarbu siekiant sėkmingo ugdymo proceso (33 pav.). Remianti surinkta informacija, jog dalis mokinių nežino, kas yra pilietiškumas ir apie jį negalvoja, visai logiška, jog jie gali nežinoti, kas daro įtaką pilietiškumo sampratos formavimuisi. Dauguma mokinių svarbiausia yra edukatoriaus sukurto ar parinkto turinio komunikavimo būdai ir parinkti ugdymo metodai. Mažiau svarbūs ugdymo tikslai ir edukatoriaus parinktos ugdymo formos. Taip pat reikia minėti dalį mokinių, kurie teigė, jog ugdymo procesui reikšmės neturi ugdymo turinys, komunikavimo būdai, aplinkų fiziniai parametrai ar patys mokiniai ir jų nusiteikimas.

33 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)

Visame klausimyne buvo pateikiami atsakymų variantai, kurie fiksavo gimnazistų nuomones apie tai, kaip turėtų būti (Nuomonė apie tendenciją: Taip/Ne/Nežinau) ir kaip buvo pačiam besimokančiajam (Faktas: man padėjo). Analizuojant Z mokyklos gimnazistų pateiktus atsakymus ryškėja ta pati tendencija, kaip X ir Y mokyklų atveju, gimnazistai dažniau rinkosi atsakymus apie tai, kaip turėtų būti ir itin retai rinkosi atsakymą apie savo asmeninę patirtį. Tai gali rodyti gimnazistų negebėjimą permastyti savo veiklą ir kritinio mąstymo stoką identifikuojant savo asmenines patirtis.

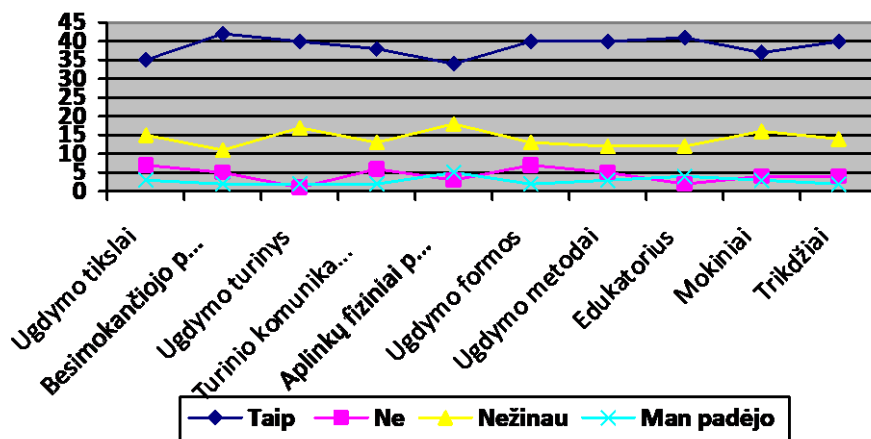
Z mokyklos mokiniai teigia lankantys įvairias neformalaus ugdymo veiklas. Tarp jų dominuoja įvairių sporto šakų užsiėmimai (34 pav.).

34 pav. Z mokyklos gimnazistų lankomos neformalaus ugdymo veiklos

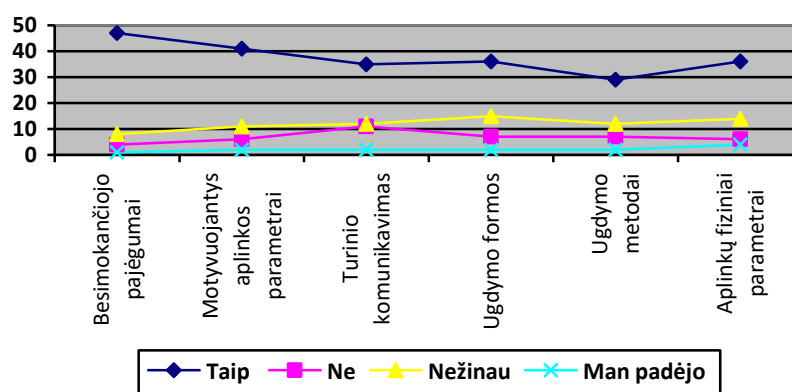
Didelė dalis būrelių lankomi už mokyklos ribų: sporto salė, krepšinis, tinklinis, šaulių sąjunga. Mokiniai lanko ir mokyklos organizuojamas neformalaus švietimo veiklas: folkloro ansamblis „Serbentėlė“, šokiai. Keli mokiniai prie popamokinės veiklos priskiria religines veiklas, kurios yra koordinuojamos mokyklos mokytojų. Įdomu tai, kad gimnazistai neįvardija mokyklos vykdomų respublikinių projektų, kuriuose jie yra įpareigoti dalyvauti kaip savo popamokinės veiklos. Tokia pati situacija susidaro su mokinių savivaldos institucijomis. Galime sakyti, kad gimnazistai šias veiklas, kurios turi mažai panašumų su formalia pamoka, sunkiai suvokia, kaip mokymosi procesą, nors suvokia, jog tai įtakoja ir keičia jų mąstymo procesus. Apibendrinant gautus duomenis galime teigti, kad mokyklos teikiama neformalaus švietimo pasiūla sėkmingai konkuruoja su šalia esančio didmiesčio teikiama veiklų pasiūla.

Gimnazistų manymu neformalaus švietimo veiklos taip pat įtakoja jų pilietiškumo sampratų formavimąsi. Svarbiausiais parametrais, kurie įtakoja jų mokymąsi, gimnazistai išskiria besimokančiojo asmenines galimybes, ugdymo turinį, formas, metodus, edukatorių ir galimus trikdžius (35 pav.).

35 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakojančys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos mokytojų nuomonė)

Mažiau svarbūs gimnazistams yra aplinkų fiziniai parametrai, nors vardydami jų mokymuisi trukdančius aspektus, viena iš jų nurodo karštį klasėse. Kalbant apie neformalų ugdymą atsiranda šiek tiek daugiau atsakymų, kuriuose mokiniai fiksuoja savo asmenines patirtis. Tačiau šie duomenys neturi didelės reikšmės, atsižvelgiant į tai, jog X, Y ir Z mokyklų gimnazistai pildydami klausimynus tik pavieniais atvejais rinkosi atsakymus susijusius su jų asmenine patirtimi. Z mokyklos gimnazistai klausiami apie informalią mokymąsi teigia, jog jame svarbūs besimokančiojo pajėgumai mokytis tam tikrus dalykus savarankiškai ir jų mokymąsi motyvuojančios aplinkos (36 pav.). Šalia teigiamų atsakymų turime nemažai neigiamai pasisakiusių gimnazistų ir grupelę mokinių, kurie nežino, ar šie parametrai įtakoja jų mokymąsi, ar ne. Šie ir ankstesni duomenys rodo, jog dalis gimnazistų sunkiai suvokia, kas yra savarankiškas mokymasis ir kad jo metu mokiny s taip pat formuojasi savo nuostatas ir pozicija įvairiais klausimais. Kita vertus, remiantis gautais duomenimis gimnazistai savišvietos metu labiau akcentuoja besimokančiojo galimybes ir mokymosi komfortą, lyginant duomenis su duomenimis gautais apie formalų ugdymą.

36 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)

Kitą tariant, gimnazistų pateikti atsakymai rodo, jog formaliame ugdyme esant edukatoriui, jų manymu, mokiniai gali turėti žemesnius gebėjimus ir tai mažai įtakos jų mokymosi proceso sėkmę arba nesėkmę. Tačiau mokantis savarankiškai gimnazistai supranta didesnę besimokančiojo pajėgumų svarbą mokymosi procesui.

Analizuojant formalaus, neformalaus ugdymo, informalaus mokymosi įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi, mokinių buvo klausama, o kas trukdo šiems procesams. Nemaža dalis gimnazistų – 18 – teigė, jog jiems niekas netrukdo formuoti pilietiškumo sampratomis formaliame, neformaliame ugdyme ir informaliame mokymesi. Dalis šių gimnazistų buvo tie mokiniai, kurie nepateikė savo pilietiškumo sampratos ir teigė niekada apie tai nemąstantys. Remiantis bendru mokyklos kontekstu galime teigti, jog šią situaciją galėjo įtakoti didelis specialiųjų poreikių turinčių mokinių skaičius, mokiniai iš emigravusių tėvų šeimų, didelis socialiai remtinų šeimų skaičius. Gimnazistai apie pilietiškumą gali negalvoti arba nenorėti kalbėti dėl jų neigiamų ar priešišku pozicijų

valstybės atžvilgiu arba dėl nepakankamų gebėjimų, kurie nesudaro galimybių kalbėti apie šią teorinę sąvoką. Likusieji 42 mokiniai nurodė formaliame ugdyme trukdančius faktorius: nuobodus edukatoriaus pateikiamas turinys, besimokančiajam nesuprantama tema, triukšmas klasėje, nesuinteresuoti mokymosi procesu mokiniai, motyvacijos stoka, neigiamos pozicijos valstybės atžvilgiu, karštis mokymosi aplinkose, gražus oras už lango ir pan. Kitaip tariant, gimnazistai akcentuoja, jog pilietiškumo sampratų formavimuisi formalaus ugdymo edukacinėse aplinkose jiems trukdo tam tikrų edukacinės aplinkos parametrų prastas parinkimas ar jų nebuvimas: netinkamas (nesuprantamas, nuobodus) ugdymo turinys, besimokančiojo nepakankami pajėgumai arba edukatoriaus negebėjimas/nenoras ugdymo turinį pritaikyti besimokančiojo galimybėms, aplinkų fizinių parametrų neužtikrinimas (karštis mokymosi aplinkose), mokiniai (jų asmeninis nusiteikimas, motyvacija). Gimnazistų atsakymai rodo, kad ir patys besimokantieji tampa trikdžiais pamokoje, kada triukšmauja ir trukdo edukatoriui organizuoti edukacines veiklas. Neformaliame ugdyme vadinami analogiški trukdžiai kaip ir formalaus ugdymo atžvilgiu. Tai rodo, jog neformalus ugdymas dažnai yra organizuojamas panašiai kaip formalus, todėl gimnazistai mano, jog formalaus ir neformalaus ugdymo mokymosi aplinkoms yra reikalingi panašūs parametrai ir trukdo šias mokymosi veiklas panašūs veiksniai. Informaliam mokymosi procesui, pasak gimnazistų, trukdo jų pačių menka motyvacija mokytis, neigiamas kitų pavyzdys (nepilietiškai besielgiančio žmogaus), laiko stoka, jų aplinkoje vyraujančios neigiamos nuomonės valstybės atžvilgiu. Tai, kad gimnazistai įvardija pilietiškumo sampratomis formuotis trukdančius veiksnius iš kasdienio gyvenimo, rodo, kad mokiniai supranta, jog šis procesas gali vykti ne tik mokykloje ar popamokinėse veiklose, bet kartu gali vykti bet kokiose kitose kasdienėse situacijose. Tačiau identifikuoti jas gimnazistams taip pat sudėtinga kaip X ir Y mokyklų mokiniams.

Klausimyno paskutinėje dalyje gimnazistų buvo prašoma pateikti tris situacijas, kurios jų manymu įtakojo pilietiškumo sampratos formavimąsi. Iš 60 gimnazistų visas tris situacijas aprašė 18 mokinių, 10 mokinių aprašė po dvi situacijas, 10 mokinių – po vieną situaciją, o likę mokiniai neaprašė nei vienos. Dažniausiai buvo aprašomos situacijos, lygiai taip pat kaip X ir Y mokyklų atvejais, susijusios su gimnazistų veikla mokykloje: Kovo 11 – osios renginys mokykloje, kurio vedančiuoju buvo mokinys, dalyvavimas valstybinių švenčių minėjimuose mokykloje, diskusija apie partizanus literatūros pamokoje, pokalbis su fizikos mokytoju, pilietiškumo pagrindų pamokos, filmų peržiūros pamokose (nenurodyta, kokie filmai ir kuriose pamokose žiūrėti), dalyvavimas mokinių savivaldos veikloje ir t.t. Šios situacijos mokinių nėra plačiai aprašomos, nurodoma tik pati veikla. Retas mokinys užfiksavo, kaip šios situacijos įtakojo jų elgesį ar mąstymo proceso pasikeitimą. Tik viena situacija susijusi su mokykla buvo aprašyta, kiek plačiau. Besimokantysis teigė vedęs pamoką Sausio 13 – osios tema pradinių klasių mokiniams. Pasak jo, ši patirtis paskatino mąstyti, kaip jis elgtųsi valstybės grėsmės akivaizdoje. Ši situacija rodo, jog besimokantysis įtaką savo pilietinėms

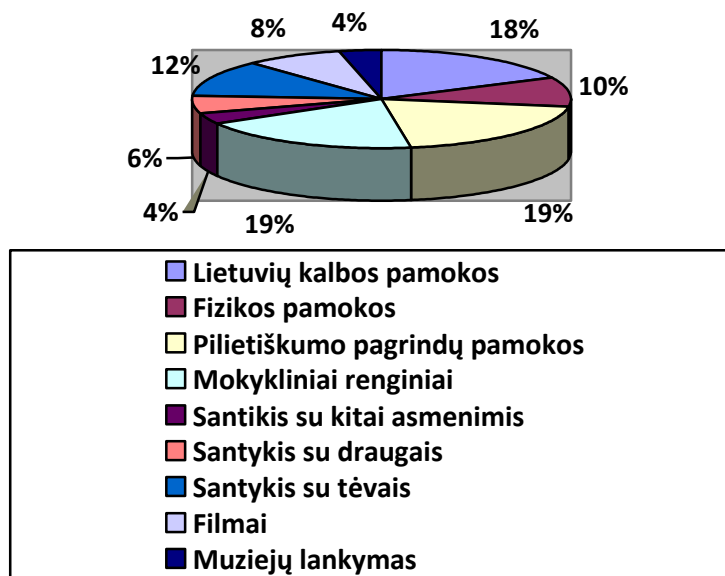
nuostatoms formuotis patiria aktyviai veikdamas edukacinėje aplinkoje. Šiuo atveju jis pats tampa edukatoriumi tik neaišku, kas parinko edukacinį turinį, tikslą ir kitus edukacinės aplinkos parametrus.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų įtaka gimnazistams fiksuojama tik mokyklinių renginių ir dalyvavimo mokinių savivaldoje (du atsakymai) pavidalu. Mokiniai nemini situacijų iš jų popamokinių veiklų, nors teigė lankantys įvairius neformalaus ugdymo veiklas. Tai gali rodyti, jog būreliuose edukatoriai neintegruoja pilietiškumo arba integruoja mokiniams nepriimtinu būdu, todėl pastarieji šių situacijų neidentifikuoja.

Kitos situacijos aprašomos pasitelkiant kasdienio gyvenimo situacijas: pokalbių su draugais metu, namuose su draugais ar tėvai žiūrint filmus (vieną kartą įvardytas filmas „Pelėdų kalnas“, kiti respondentai filmų nenurodė), pokalbio su tėvai metu, lankant muziejus ir pan. Šios situacijos aprašytos tai pat neišsamiai kaip ir ankstesnės. Gimnazistai įvardija situacijas, kurios nėra susijusios su formaliu ugdymu, tačiau nepateikia platesnių aiškinimų, kokiomis temomis kalbant su draugais, kokius konkrečiu filmus žiūrint ar muziejus lankant formuojasi jų pilietiškumo nuostatos. Iš visų pateiktų situacijų galima išskirti tik vieną situaciją, kurioje detaliau aprašytas pilietiškumo sampratos formavimosi momentas informalaus mokymosi metu. Mokinys teigė, jog rekolekcijų metu kalbėjo su vienuole apie žmonių poelgius, jų reikšmę, pasekmes ir tai jį labai paveikė. Pasak mokinio, nuo to laiko jis pradėjo dažniau mąstyti apie savo elgesį su kitais žmonėmis. Šią situaciją mokinys įvardijo kaip jo pilietiškumo sampratą įtakančią mokymosi aplinką.

„Per rekolekcijas kalbėjomės su vienuole apie blogą vyresnių žmonių pavyzdį ir kad nereikia iš jo imti pavyzdį. Pokalbis buvo labai efektyvus, paliečiantis.“

Gimnazisto įvardyta situacija ypatinga tuo, jog sampratos formavimasis vyksta sąveikoje su specifinį – vienuolės – statusą turinčiu žmogumi.

37 pav. Gimnazistų atpažįstamos aplinkos įtakančios jų pilietiškumo sampratos formavimąsi (Z mokyklos gimnazistų nuomonė)

Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, jog Z mokyklos gimnazistų pilietiškumo sampratoms formuoti įtaką daro įvairios formalus ir neformalus ugdymo edukacinės ir potencialios aplinkos (37 pav.). Gimnazistai mano, jog jų pilietiškumo sampratų formavimuisi dažniausiai įtakoja formaliame ugdyme edukatoriaus kuriamos edukacinės aplinkos pamokose ir kitose mokyklinėse erdvėse. Įvairios mokyklinės veiklos: pamokos, renginiai, projektai, mokinių savivalda ir kitos yra suprantamos kaip mokomoji veikla, kuri formuoja jų pilietiškumo sampratą. Tokios situacijos buvo galima tikėtis, kadangi formalus ugdymas turi numatęs tikslingą pilietiškumo ugdymą bendrosiose ugdymo programose, kurį realizuoja edukatoriai kurdami edukacines mokymosi aplinkas mokyklos erdvėse ir už mokyklos ribų. Remiantis gautais duomenimis, neformalus ugdymo įtaka gimnazistų sampratų formavimuisi šiek tiek mažiau išreikšta. Kaip galima spręsti iš mokinių pateiktų informalaus mokymosi, kurį jie menkai atpažįsta, rezultatų, jiems didelę įtaką daro informalaus mokymosi potencialios aplinkos, su kuriomis besimokantieji susiduria kasdieniniame gyvenime. Tačiau šias situacijas mokiniai sunkiai identifikuoja ir nevisada paaiškina detaliau, kaip jos įtakoja jų mąstymo procesus. Remiantis surinktais duomenimis galima daryti panašią išvadą kaip ir X mokyklos atžvilgiu, nors dauguma gimnazistų supranta, kad jų nuostatas, elgesį ir suvokimą įtakoja įvairios potencialaus mokymosi aplinkos, mokiniai itin sudėtingai identifikuoja šiuos procesus.

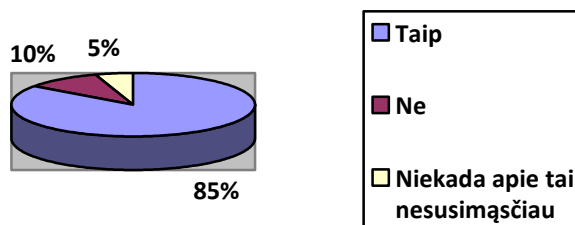
Mokytojų apklausos rezultatų analizė, juos siejant su mokinių apklausos duomenimis

Z mokykloje klausimynas buvo pateiktas 30 mokytojū. Iš jų grįžo 24 anketos. Klausimynus pildė tik moteriškos lyties mokytojai, turintys vyr. mokytojo (13) ir mokytojo metodininko (11) kvalifikacines kategorijas. Iš demografinių duomenų žinoma, jog respondentais buvo mokytojai 31 – 45 metų (3), 46 – 55 metų (17) ir vyresni nei 55 metų (4) amžiaus asmenys.

Z mokyklos mokytojų, taip pat kaip ir gimnazistų, buvo klausama, kas jų manymu yra pilietiškumas. Dauguma mokytojų – 20 – rašė, jog tai yra piliečio elgesys, kuriuo žmogus atlieka pilietines pareigas valstybei: sąžiningai mokėti mokesčius, aktyviai dalyvauti valstybės gyvenime ir jo valdyme, likusieji – 4 – teigė, jog tai yra meilės jausmas savo tėvynei. Mokytojų pilietiškumo sampratos pateiktos labai panašiai kaip ir mokyklos gimnazistų. Tiek mokiniai, tiek mokytojai įvardija po vieną pilietiškumo sąvokos turinio komponentą ir dažniausiai jis yra susijęs su politinėmis arba socialinėmis piliečio teisėmis ir pareigomis. Kitaip tariant, Z mokykloje stipriau akcentuojamas juridinis pilietiškumo sąvokos aspektas ir nepakankamai įvertinamas emocinis sąvokos turinio dėmuo. Paklausti, ar integruoja pilietiškumą į savo mokomąjį dalyką dauguma mokytojų atsakė teigiamai (21), trys mokytojai teigė niekada apie tai nesusimąstę (38 pav.).

Apibendrinant galime teigti, jog Z mokyklos mokytojai žino bendrosiose ugdymo programose įrašytą nurodymą integruoti pilietiškumą į mokomuosius dalykus ir teigia, jog tai daro. Mokyklos gimnazistai klausimynuose žymėjo, jog jų pilietiškumo sampratų formavimuisi įtaką daro įvairūs mokomieji dalykai, o tai reiškia, jog mokiniai atpažįsta įvairių pamokų metu mokytojų kuriamose

edukacinėse aplinkose pilietiškumo integravimo momentus. Šios sąveikos metu Z mokyklos gimnazistai formuojasi itin panašias pilietiškumo sampratas, kokias turi jų mokytojai.

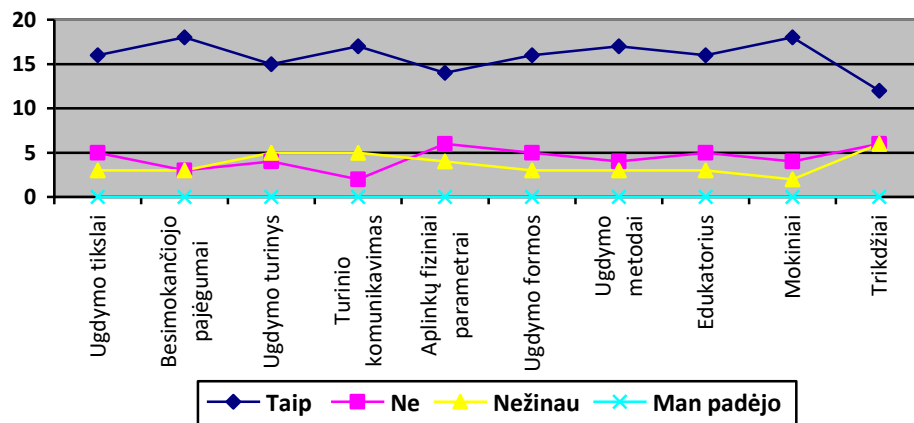

38 pav. Ar integruojate pilietiškumą į savo mokomąjį dalyką? (Z mokyklos mokytojų nuomonė)

Dauguma mokytojų teigia integruojantys pilietiškumą į savo mokomuosius dalykus. Dalis mokytojų teigia, jog planuoja pilietiškumo dalyko integraciją ieškodami tematiškai panašių temų, pavyzdžiui: literatūros pamokose kalbant apie partizanų literatūrą, ekonomikos pamokoje kalbant apie mokesčius, ruošiant dekoracijas valstybinių švenčių minėjimui ir t.t. Kiti mokytojai teigia, jog integracija pamokoje dažniausiai vyksta spontaniškai, iš anksto neplanuojant. Mokytojai teigia, jog dažnai patys mokiniai užduoda nedalykinius klausimus, kurie veda link spontaniško pilietiškumo integravimo galimybių. Taip pat mokytojai nurodė, jog pilietiškumas integruojamas įvairių projektų, renginių, akcijų organizavimo metu. Ši teiginį patvirtina gimnazistų klausimynuose pateikti situacijų aprašymai, kuriuose aprašytos kelios situacijos, kada organizuojant sporto šventę mokiniai fiksavo savo pilietiškumo sampratų formavimosi procesą.

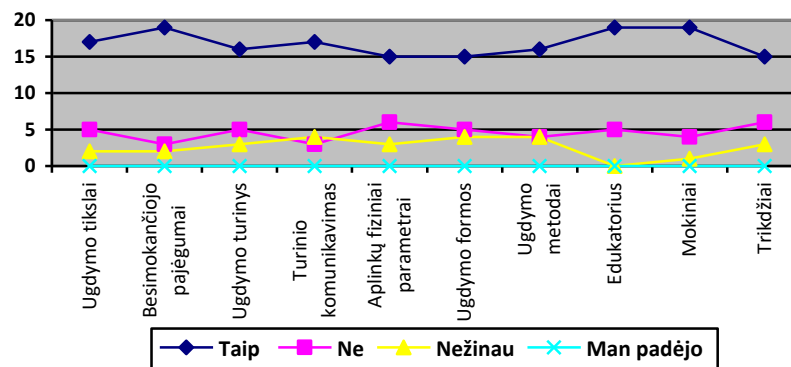
Pilietiškumo integracijai į mokomuosius dalykus, pasak mokytojų, trukdo labai panašūs aspektai, kaip X ir Y mokyklose: mokinių motyvacijos stoka, neigiamos mokinių nuostatos Lietuvos valstybės atžvilgiu, mokinių kultūros stoka, laiko stoka. Kitaip tariant, mokytojai integraciją trukdančiais aspektais įvardija mokinių netinkamą nusiteikimą ir pasiruošimą pilietiškumo mokymosi procesui. Aštuoni mokytojai pateikė atsakymą, jog jų manymu niekas netrukdo integruoti pilietiškumo į mokomuosius dalykus. Šiuo klausimu Z mokyklos mokiniai ir mokytojai sutinka, kad mokymosi aplinkos ne visada pasižymi joms būtiniais parametrais, todėl jos neveikia taip kaip turėtų ar galėtų veikti. Z mokyklos mokytojų, taip pat kaip ir gimnazistų, buvo klausama apie formalaus, neformalaus ugdymo ir informalaus mokymosi aplinkų įtaką mokinių pilietiškumo sampratų formavimuisi. Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, jog dauguma mokytojų įvardijo paties besimokančiojo pajėgumą, ugdymo turinio komunikavimo, edukatoriaus ir pačių mokinių nusiteikimo svarbą

gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimuisi formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose (39 pav., 40 pav.).

39 pav. Formalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos mokytojų nuomonė)

Pavieniais atvejais mokytojai rinkosi atsakymus ne arba nežinau. Apie asmenine patirti mokytojai neužsiminė. Gauti duomenys labai panašūs lyginant su X ir Y mokyklose gautais duomenimis, o tai dar kartą patvirtina mintį, jog mokytojai yra asmenys, kurie teoriškai ir praktiškai išmano mokymosi aplinkų parametų svarbą ugdymo procesui.

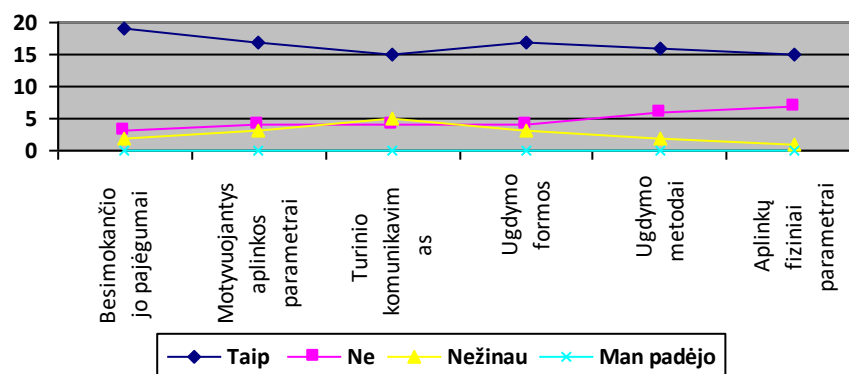

40 pav. Neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakojantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos mokytojų nuomonė)

Todėl mokytojai žymėjo atsakymus, kuriais teigiama, jog visi pateikti mokymosi aplinkų parametrai yra daugiau ar mažiau svarbūs ir darantys įtaką. Bet tai nereiškia, jog jie visi yra realizuojami realiame formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose. X ir Y mokyklų mokytojai kalbėdami apie formalų ir neformalų ugdymą trikdančius aspektus vardijo būtent edukacinių mokymosi aplinkų parametų nebuvimą ar nepakankamas galimybe juos realizuoti.

Remiantis mokinių pateiktais duomenimis apie jų užklausinę veiklą, galime sakyti, jog mokytojų pateikta nuomonė apie neformalaus ugdymo įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimuisi sutampa su Z mokyklos mokinių pateiktais duomenimis. Gimnazistų popamokinės veiklos, taip kaip ir nurodoma neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje, daro įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Su tuo sutinka ir patys gimnazistai ir jiems dėstantys mokytojai. Tačiau reikia pabrėžti,

kad mokiniai, kurie nelanko jokių neformaliojo švietimo užsiėmimų nei mokykloje, nei už jos ribų, neturi sąveikos su šiomis edukacinėmis aplinkomis ir todėl turi mažiau galimybių formuoti savo pilietines nuostatas. Šią situaciją iliustruoja Z mokyklos mokinių pateikti atsakymai, iš kurių aiškėja, kad mokiniai nedalyvaujantys neformalaus švietimo veiklose dažnai buvo tie respondentai, kurie nepateikė pilietiškumo sampratos ir teigė niekada nemąstantys šia tema.

41 pav. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrai, įtakoiantys gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi (Z mokyklos mokytojų nuomonė)

Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokiniai, kurie įtraukti į įvairias popamokines veiklas, turi geresnes galimybes pilietiškumo sampratomis formuotis.

Panašūs duomenys gaunami apie informalaus mokymosi potencialių aplinkų parametrus (41 pav.). Dauguma mokytojų teigia, jog sėkmingam savarankiškam mokinių mokymuisi svarbūs jų pačių mokymosi pajėgumai, motyvuojanti aplinka, ugdymo turinio pateikimo formos ir metodai. Tačiau šie duomenys rodo tik teorinę mokytojų nuomonę, kaip jų manymu turėtų būti. Negauname jokių duomenų apie tai, kaip mokytojai šiuos procesus vertina kaip realiai vykstančius (gal jie visai, jų nuomone, nevyksta?).

3.4.3 Rezultatų diskusija

Tyrimo metu gauti duomenys parodė, jog Z mokykloje mokinių ir mokytojų pilietiškumo sampratos yra ganėtinai panašios kaip ir Y mokyklos atveju. Mokytojai ir mokiniai dažniausiai akcentavo pilietiškumo sampratos politinių teisių aspektus. Tokie duomenys rodo, jog Z mokykloje pilietiškumo dalyko integracija į formalaus ir neformalaus ugdymo edukacines mokymosi aplinkas vyksta pakankamai kokybiškai ir sėkmingai. Tačiau, panašiai kaip ir X mokyklos atveju, mokiniai ir mokytojai pateikia tik po vieną pilietiškumo sampratos dedamąją dalį, kas rodo jų sampratų sistemiškumo trūkumą.

85 % mokytojų teigia pilietiškumą integruojantys į savo mokomuosius dalykus, o mokiniai šią integraciją pastebi įvairiuose mokomuosiuose dalykuose. Didžiausią įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi, kaip X ir Y mokyklų atvejais, daro dalykai, kurie tematiškai yra susiję su

pilietiškumu (lietuvių kalba, istorija, ekonomika), tačiau šalia jų gimnazistai mini ir visus kitus mokomuosius dalykus (matematika, chemija, fizika, anglų kalba, muzika, dailė ir t.t.). Šie duomenys leidžia manyti, jog Z mokyklos mokytojų vykdoma planuota arba spontaniška pilietiškumo integraciją pamokų edukacinėse aplinkose yra gimnazistų pastebima, identifikuojama ir įtakojanti jų pilietiškumo sampratų formavimąsi. Y mokyklos gimnazistai teigė dalyvaujantys įvairiose mokyklos ir už mokyklos ribų organizuojamose neformalaus ugdymo veiklose. Y mokykloje pateikiamas platus neformalaus ugdymo pasirinkimas, mokykla dalyvauja keliuose respublikiniuose projektuose, vykdo vietinė reikšmės projektinę veiklą, į kurią įtraukiami gimnazistai. Tai rodo, jog mokiniai turi galimybę būti veikiami įvairaus pobūdžio edukacinių aplinkų, kuriose galimai formuojasi jų pilietiškumo sampratos.

Z mokyklos mokiniai ir mokytojai paklausti apie edukacinių mokymosi aplinkų parametru svarbą gimnazistų mokymosi procesui, pateikia atsakymus, kuriuose matoma labai panaši nuomonė kaip X ir Y mokyklų atvejais. Mokytojai ir mokiniai teigia, jog visi pateikti edukacinių mokymosi aplinkų parametrai yra svarbūs gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Tačiau tiek vieni, tiek kiti nepateikia atsakymų apie savo asmenines patirtis, kokie parametrai jiems asmeniškai turėjo įtakos. Šie duomenys rodo, jog mokiniai ir mokytojai, suprasdami įvairių veiksnių galimą įtaką ugdymo ir nuostatų formavimosi procesui, realiame gyvenime sunkiai identifikuoja savo asmenines patirtis.

Mokytojai ir mokiniai, klausiami apie pilietiškumo sampratomis formuotis trukdančius veiksnius, pateikia analogiškus atsakymus, kaip X ir Y mokyklos. Mokiniai ir mokytojai teigia, jog pilietiškumo sampratų formavimuisi trukdo edukacinių mokymosi aplinkų parametru netinkama raiška arba jų nebuvimas. Gimnazistų manymu, mokytojų didesnės pastangos kurti įdomesnes, aiškesnes edukacines aplinkas netradicinėse aplinkose lemtų sėkmingesnį jų pilietiškumo sampratų formavimosi procesą. Mokytojai teigia, jog didesnė mokinių motyvacija ir pozityvus nusiteikimas lemtų sėkmingesnį jų nuostatų formavimosi procesą. Kitaip tariant, tiek mokiniai tiek mokytojai kalba apie edukacinių mokymosi aplinkų du parametrus: edukatorių ir mokinius, kurių gebėjimai, nuostatos, vertybės ir principai turi lemiamos reikšmės sėkmingam ugdymo procesui.

Analizuojant duomenis, gautus apie informalių mokinių mokymąsi, aiškėja, jog mokiniai taip pat sunkiai, kaip X ir Y mokyklų gimnazistai, veikimo kasdienėse situacijose nesuvokia kaip mokymosi proceso. Gimnazistai dažniau pateikia pavyzdžių apie pilietiškumo sampratų formavimosi procesą, kuris yra susiję su formaliu ugdymu (47% situacijų), negu su kasdienėmis veiklomis (36% situacijų). Kasdienių veiklų situacijos yra aprašomos taip pat skurdžiai kaip X ir Y mokyklos atveju; tai rodo gimnazistų sunkumus identifiukuoti mokymosi procesą už mokyklos ribų. Z mokyklos gimnazistai taip pat kaip ir mokytojai supranta, jog įvairūs žmonės ir situacijos gali veikti, įtakoti ir formuoti jų mąstymo procesus, tačiau sunkiai atpažįsta šias situacijas ir dar sunkiau sekasi įvardyti kada ir kaip tai vyksta.

3.5 X, Y ir Z gimnazijų atvejų rezultatų sugretinta analizė ir diskusija

Atlikto tyrimo metu surinkti duomenys parodė, jog dauguma (iš 146 mokinių – 98) X, Y ir Z mokyklų I klasių gimnazistai turi susiformavusias pilietiškumo sampratas. Gimnazistų sampratos Y ir Z mokyklų atveju buvo panašios su mokytojų pateiktomis sampratomis. Abejose mokyklose gimnazistams dėstantys mokytojai ir mokiniai kalbėdami apie pilietiškumą akcentavo politines ir socialines žmogaus, bei piliečio jausmus savo valstybės atžvilgiu. X mokyklos mokytojų ir gimnazistų sampratos buvo skirtingos. Mokiniai ir mokytojai akcentavo emocinį pilietiškumo sampratos momentą, tačiau mokiniai šalia to išskyrė tautinio, o mokytojai juridinio aspekto svarbą. Ši situacija leidžia manyti, jog mokytojų integruojamas pilietiškumo dalykas, kuris yra daugumos mokytojų deklaruojamas, didesnę įtaką gimnazistų sampratų formavimuisi daro Y ir Z mokyklose. Tai rodo mokytojų ir mokinių panašios sampratos. X mokykloje mokytojai šį procesą įtakoja mažiau. Tokią situaciją galėjo lemti tai, jog Y ir Z mokyklos mokinių skaičiumi yra ženkliai didesnės už X mokyklą, teikiančios didesnę neformalaus ugdymo pasiūlą, vykdančios įvairesnes projektines veiklas, turinčios geresnes geografines sąlygas ir finansavimą. Įvairesnė veiklų pasiūla arba galimybės mobiliai judėti į kitas ugdymo įstaigas lemia įvairesnių edukacinių aplinkų santykio su besimokančiuoju susiformavimą. Įvairesnių edukacinių aplinkų buvimas turi daugiau galimybių įtakoti gimnazistų pilietiškumo sampratos formavimąsi taip kaip tai pateikia edukatorius (6 lentelė).

6 lentelė. Palankaus konteksto komponentai, įtakojantys pilietiškumo sampratų formavimąsi

Palankaus konteksto komponentai, įtakojantys pilietiškumo sampratų formavimąsi	X mokyklos atvejis	Y mokyklos atvejis	Z mokyklos atvejis
Mokyklos neformalaus ugdymo pasiūla	12 būreliai	25 būreliai	38 būreliai
Mokyklos dalyvavimas rajono projektuose	1	-	1
Mokyklos dalyvavimas respublikiniuose projektuose	-	-	3
Mokyklos dalyvavimas tarptautiniuose projektuose	-	4	-
Mokinių įsitraukimas į neformalaus ugdymo veiklas	0 iš 17 mokinių	34 iš 44 mokinių	26 iš 60 mokinių
Patogi geografinė padėtis	Ne	Taip	Taip
Užtikrinti mokymosi aplinkų parametrai (2 lentelė)	Iš dalies	Iš dalie	Iš dalies
Strateginis mokyklos	Nėra	Nėra	Iš dalies

požiūris pilietiškumo ugdymo atžvilgiu (vizija, misija)			
Bendri mokyklos susitarimai pilietiškumo sampratos turinio atžvilgiu	Nėra	Nėra	Nėra

Visose tyrime dalyvavusiose mokyklose fiksuojamas skurdus mokytojų ir gimnazistų pilietiškumo sampratų turinys. ES komisijos parengtame dokumente „*Europe for citizenship* programa 2014 -2020“ pateikta pilietiškumo koncepcija, kurioje išskiriami keli svarbūs pilietiškumo sampratos turinio elementai: politinis ir socialinis individo veikimas, teisių ir pareigų prisiėmimas ir tapatumo jausmo buvimas. Dauguma X ir Z mokyklos respondentų mokytojų ir mokinių, aiškindami pilietiškumo sampratas, nurodė tik po vieną sampratos turinio dėmenį. Y mokyklos mokytojai ir mokiniai kartais pateikdavo po du pilietiškumo sampratos turinio komponentus. Tai galime aiškinti tuo, kad bendrosiose ugdymo programose nėra pateikiamas vieningas aiškinimas, kas yra pilietiškumas. Įvairių dalykų programose nurodomi atskiri pilietiškumo sampratos komponentai, kuriuos edukatoriai integruoja į kuriamas edukacines aplinkas taip, kaip jie patys supranta. Būtent šie pavieniai pilietiškumo sampratos komponentai įtakoja mokinių pilietiškumo sampratos formavimąsi. Tai lemia, kad mokytojų ir mokinių sampratos neapima visų svarbių komponentų ir formuojasi nekompleksiškai (6 lentelė). Y mokyklos atveju kalbame apie mokinius, kurie dalyvauja tarptautiniuose projektuose, kurie yra susiję su kultūriniais mainais. Ši patirti galimai įtakoja mokinių platesnį pilietiškumo sampratos formavimąsi.

Tyrimo metu surinkti duomenys parodė, jog dauguma mokytojų X, Y ir Z mokyklose deklaruoja integruojantys pilietiškumą į savo mokomuosius dalykus taip, kaip nurodyta bendrosiose ugdymo programose. Tačiau mokinių pateikti duomenys rodo, jog dažniausiai ši integracija yra jaučiama lietuvių kalbos, istorijos, pilietiškumo pagrindų mokomuosiuose dalykuose. Iš gautų duomenų ryškėja tendencija, bendra visoms trimis tyrinėtomis mokykloms, jog pilietiškumas dažniausiai integruojamas gimnazistams priimtinu ir matomu būdu tuose dalykuose, kurie tematiškai tiesiogiai siejasi su pilietinėmis idėjomis. Kituose mokomuosiuose dalykuose pilietiškumas integruojamas galbūt rečiau arba tokiu būdu, kuris gimnazistams nėra lengvai atpažįstamas. Svarbu minėti, jog tirtos mokyklos savo vizijose ir misijose neteikė pilietiškumo ugdymui prioriteto ir iš viso jo nemini. Tai lemia bendrų susitarimų dėl pilietiškumo sampratos ir integravimo galimybių mokyklos edukacinėse aplinkose nebuvimą (6 lentelė). Aiškinantis gimnazistų ir mokytojų nuomones apie edukacinių mokymosi aplinkų parametrų svarbą formaliame, neformaliame ugdyme ir informaliame mokymesi nė vienoje mokykloje nepavyko gauti aiškių duomenų, kurie parametrai mokiniams atrodo svarbiausi ir kurie parametrai įtakojo jų asmeninės pilietiškumo sampratos formavimąsi. Ši situacija rodo, jog mokiniai sunkiai identifikuoja savo mąstymo procesą įtakojančius veiksnius. Kita vertus, gimnazistai itin

sklandžiai įvardijo, kas jiems trukdo formuoti pilietiškumo sampratą. Kalbėdami apie formalų ir neformalų ugdymą mokiniai vardijo nepakankamai pasireiškiančius arba edukacinėje mokymosi aplinkoje neegzistuojančius mokymosi aplinkų parametrus: nepakankamą edukatoriaus dėmesį besimokančiojo pajėgumams, mokiniams nepriimtinių ugdymo metodų parinkimą, neužtikrintus fizinių aplinkų parametrus ir pačių besimokančiųjų neigiamas pozicijas mokymosi atžvilgiu. Informalaus mokymosi atžvilgiu gimnazistai dažniausiai nurodė paties besimokančiojo neigiamą poziciją mokymosi atžvilgiu ir motyvuojančių aplinkos parametrų trūkumą.

Remiantis gimnazistų pateiktomis situacijomis, kurių metu, jų manymu, formavosi jų pilietiškumo sampratos, galima teigti, jog X, Y ir Z mokyklose mokiniai dažniausiai aprašė formalaus ugdymo edukacines aplinkas ir jų patirtis jose. Taip pat mokiniai pateikė nemažai situacijų iš kasdienio gyvenimo. Mažiausiai buvo pateikta situacijų, susijusių su neformaliu ugdymu. Visų mokyklų gimnazistai situacijas aprašė itin skurdžiai ir neišsamiai. Tik pavieniais atvejais mokiniai užfiksavo detalesnes situacijas, kuriose atsispindi jų sampratų formavimosi procesas. Ši situacija gali reikšti kelis dalykus: pirma, kad mokiniai turėdami teorinių žinių apie pilietiškumą negeba jomis operuoti kalbėdami apie savo asmenines patirtis. Antra, mokiniai neturi pakankamai žinių apie pilietiškumą, todėl negeba apie jį kalbėti. Trečia, gali būti, kad mokiniai stokoja motyvacijos ir nuoširdaus noro kalbėti apie pilietiškumą dėl savo asmeninių neigiamų patirčių.

Šie duomenys gauti iš trijų mokyklų rodo, kad gimnazistai mokymosi procesą dažniausiai tapatina su formaliu ir, iš dalies, su neformaliu ugdymu ir jame kuriamomis edukacinėmis mokymosi aplinkomis. Mokiniai lengviau identifikuoja formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose vykstantį mokymosi procesą, kuris įtakoja jų pilietiškumo sampratų formavimąsi. Informalus mokymasis gimnazistų yra sunkiai identifikuojamas kaip mokymosi procesas, todėl sudėtingiau reflektuojamas.

X, Y ir Z mokyklų mokiniai, klausiami apie veiksnius įtakančius jų pilietiškumo sampratos formavimąsi, dažniausiai jų aiškiai ir konkrečiai neįvardijo. Kitaip tariant, mokiniai negeba apmąstyti savo mokymosi proceso ir jo analizuoti. Mokiniai mano, kad mokymosi procesas vyksta tik formalaus ugdymo edukacinėse aplinkose ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose, tačiau negali konkrečiai jo apibūdinti. Nepaisant to, jog gimnazistai informalaus mokymosi nepripažįsta kaip mokymosi proceso, tyrimo metu gauti duomenys parodė, jog potencialios mokymosi aplinkos, sutinkamos kasdieniame jų gyvenime už mokyklos ribų daro įtaką mokinių sampratų formavimuisi.

Apibendrinant X, Y ir Z mokyklų atvejų rezultatų sugretintą analizę ir diskusiją, galima daryti šias išvadas:

- Pagrindinio lygmens bendrosiose ugdymo programose nėra pateikiamos vieningos pilietiškumo sampratos, tačiau reikalaujama integruoti šį dalyką į visas mokomąsias disciplinas. Visa atsakomybė dėl pilietiškumo integravimo būdų ir perteikiamos sampratos turinio paliekama

edukatoriui/(-iams). Tokia situacija lemia skirtingų pilietiškumo sampratų integraciją edukacinėse mokymosi aplinkose, kuri priklauso nuo mokytojo puoselėjamos vertybinės sistemos, nuostatų ir pasaulėžiūros. Dėl viso šito gimnazistų pilietiškumo sampratos formuojasi nesitemiškos ir nekompleksiškos.

- Mokyklose, kuriose neformalus ugdymas vykdomas gimnazistams aktyviai dalyvaujant tarptautiniuose kultūrinių mainų projektuose, mokiniai turi galimybę sąveikauti su įvairiomis edukacinėmis aplinkomis, kuriose atsiranda daugiau galimybių formuoti pilietines nuostatas. Tarpkultūrinių mainų projekto kontekste kuriamos edukacinė aplinkos sudaro galimybes gimnazistams pažvelgti į kitą valstybę ir susimąstyti apie jo paties santykį su savąja.
- Pilietiškumą dažniausiai yra linkę integruoti gimnazistams priimtinu ir matomu būdu tie mokytojai, kurių mokomieji dalykai tematiškai tiesiogiai siejasi su pilietinėmis idėjomis.
- Tyrime dalyvavusios mokyklos savo vizijose ir misijose neteikė pilietiškumo ugdymui prioriteto ir visai jo nemini. Aiškiai išreikštos mokyklos pozicijos pilietiškumo ugdymo atžvilgiu nebuvimas neskatina edukatoriaus susitelkti ir kryptingai planuoti šio dalyko integracijos į mokomuosius dalykus.
- Tyrime dalyvavusių mokyklų gimnazistai mokymosi procesą tapatina su formaliu ir iš dalies neformaliu ugdymu. Informalus mokymasis gimnazistų nėra suprantamas kaip mokymosi procesas, todėl neidentifikuojamas pačių besimokančiųjų. Ši situacija rodo, jog mokiniai sunkiai atpažįsta savo mąstymą, mokymosi procesą ir jį įtakojančius veiksniai kasdienėse situacijose. Tai reiškia, kad mokiniai formalaus ugdymo kontekste nėra mokomi kaip mokytis žinių ir gebėjimų ir todėl neparuošiami mokimuisi visą gyvenimą už formalių ugdymo įstaigų ribų.
- Gimnazistai mano, kad neformalaus ugdymo edukacinių mokymosi aplinkų sėkmingą veikimą lemia nepakankamas edukatoriaus dėmesys besimokančiojo pajėgumams, mokiniams nepriimtinių ugdymo metodų parinkimas, neužtikrinti fizinių aplinkų parametrai ir pačių besimokančiųjų neigiamos pozicijos mokymosi atžvilgiu. Informalaus mokymosi potencialių aplinkų atžvilgiu gimnazistai trukdančiais veiksniais įvardijo paties besimokančiojo neigiamą poziciją mokymosi atžvilgiu ir motyvuojančių aplinkos parametrų trūkumą.
- Gimnazistų nuomone formaliame ugdyme besimokančiojo pajėgumai nėra tokie reikšmingi lyginant jų svarbą su informaliu mokymusi. Mokiniai teigia, jog mokantis savarankiškai mokyns turi turėti daugiau žinių, gebėjimų ir asmeninės patirties negu edukacinėje aplinkoje, nes joje besimokančiojo pajėgumų trūkumą kompensuoja edukatorius.
- Gimnazistų pilietiškumo sampratos edukacinėse ir potencialiose mokymosi aplinkose gali formuotis ir teigiamos, ir neigiamos. Teigiamos nuostatos turėtų formuotis formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose, kur edukatorius remdamasis programomis

integruoja valstybinę poziciją. Neigiamos nuostatos gali formotis ir edukacinėse, ir potencialiose mokymosi aplinkose. Edukacinėse aplinkose netinkamai edukatoriaus integruojamas pilietiškumas gali prisidėti prie neigiamų besimokančiojo nuostatų formavimosi. Potencialiose aplinkose neigiamą nuostatų formavimąsi gali lemti įvairūs faktoriai: netinkamas pavyzdys, šeimos socialinių įgūdžių stoka, besimokančiojo artimoje aplinkoje matomas asocialus elgesys, dėl emigracijos išsiskyrusios šeimos kontekstas ir t.t.

IŠVADOS

1. Teorinė mokslinės literatūros analizė leido padaryti šias išvadas:

Piliečio sąvoka išreiškia individo ir valstybės teisinį ryšį, o pilietybė ir pilietiškumas yra platesnės sąvokos pabrėžiančios ne tik teisinį ryšį, bet ir pageidautinus individo elgesio būdus bei jo jausenas. Sąvoka *piliētis* – tai žmogaus juridinis statusas, išryškėjantis santykyje su valstybe, o pilietiškumas – tai piliečio teisės ir pareigos, įsipareigojimai ir jausenos jo santykyje su valstybe.

Moksliniuose darbuose ir viešojoje erdvėje nėra nusistovėjusios vieningos pilietiškumo sampratos. Šiame darbe vadovautasi ES komisijos suformuota pilietiškumo koncepcija, pagal kurią svarbiausi pilietiškumo parametrai yra politinis ir socialinis individo veikimas, teisių ir pareigų prisiėmimas ir tapatumo jausmo buvimas. Ši pozicija pasirinkta dėl modernaus požiūrio į tautiškumą, kurio nėra radikaliam atsisakoma, bet jis transformuojamas į daugialypį identitetą.

Pilietiškumo sampratos formavimosi procesas pirmos klasės gimnazistams gali vykti formalaus ugdymo ir neformalus ugdymo edukacinėse aplinkose bei informalaus mokymosi potencialiose aplinkose. Šios mokymosi aplinkos turi specifinius parametrus, kurie įtakoja besimokančiojo mokymosi procesą.

Formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinės aplinkos apibūdinamos dauguma tų pačių parametrų: a) suformuluotas tikslas, komunikuojamas besimokančiajam; b) tikslų realizavimo siekiama atsižvelgiant į besimokančiojo pajėgumus; c) tikslingai edukatoriaus sukurtas turinys; d) žodžiu, raštu, skoniu, lytėjimu audiovizualiniu, sąveikos būdu komunikuojamas turinys; e) individualizuotai receptorius pasiekiantys, komfortą užtikrinantys, technines priemones užtikrinantys aplinkų fiziniai parametrai; f) įvairūs ugdymo metodai; g) mokinių motyvacija, fizinė būseną, nusiteikimas; h) trikdantys ugdymą nenumatyti veiksniai.

Tačiau galima rasti ir skirtumų. Parametrai, būdingi tik formalaus ugdymo edukacinėms aplinkoms: a) įvairios ugdymo formos: pamoka, erdvės mokyklos ribose, erdvės už mokyklos ribų; b) formalus edukatorius.

Parametrai, būdingi tik neformalaus ugdymo edukacinėms aplinkoms: a) įvairios ugdymo formos mokyklos būreliai, pamoka specializuotoje mokykloje, erdvės specializuotos mokyklos ribose, erdvės už mokyklos ribų; b) formalus arba neformalus edukatorius, atsitiktiniai subjektai.

Informalaus mokymosi potencialioms aplinkoms būdingi parametrai: a) besimokančiojo pajėgumas potencialią mokymosi aplinką priimti kaip asmeninę mokymosi aplinką; b) ugdymo turinys yra mokymosi informacija pagal besimokančiojo pasirinkimą; c) žodžiu, raštu, skoniu,

lytėjimu audiovizualiniu, sąveikos būdu komunikuojamas turinys; d) įvairios ugdymo formos: internetas, TV turinys, radijas, šeima, draugai, atsitiktiniai asmenys, muziejai, teatrai, viešosios vietos ir kt.; e) įvairūs ugdymo metodai: informacijos komunikavimas, asmeninis aiškinimas, dialogas, diskusija, refleksija, stebėjimas, situacijos praktikavimas ir kt.; f) aplinkų fiziniai veiksniai; g) aplinkų motyvuojantys veiksniai.

2. Tiriant pirmos klasės gimnazistų pilietiškumo formavimuisi įtaką darančias formalaus, neformalaus ugdymo edukacines aplinkas ir informalaus mokymosi potencialias mokymosi aplinkas vadovautasi šia **empirinio tyrimo metodologija**: naudojama atvejo studija, pagrįsta tarpsektorine analize, derinant kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus.

3. Atliktas empirinis tyrimas leido nustatyti:

Dauguma gimnazistų mąsto apie pilietiškumą ir gali paaiškinti, kas tai yra. Jie pripažįsta, kad dažniausiai šių sampratų formavimasis vyksta mokykliniame amžiuje (nuo 7 iki 15 metų) formalaus ugdymo kontekste.

Tiriant trijų mokyklų pirmos klasės gimnazistų pilietiškumo sampratas, nustatyta, kad mokiniai dažniausiai akcentuoja juridinį ir emocinį pilietiškumo sampratos turinio lygmenis. Gimnazistų manymu, pilietiškumas susideda iš piliečio politinių, socialinių teisių ir pareigų, bei jausmo, kuris jungia jį ir valstybę. Tik maža dalis gimnazistų pilietiškumo sampratos turinyje akcentavo tautinio lygmens svarbą.

Bendrojo ugdymo programose nėra pateiktos vieningos pilietiškumo sampratos ir integravimo galimybių edukacinėse aplinkose. Visa atsakomybė dėl pilietiškumo integravimo būdų ir perteikiamos sampratos turinio paliekama edukatoriui/(-iams). Tokia situacija lemia skirtingų pilietiškumo sampratų integraciją edukacinėse mokymosi aplinkose, kuri priklauso nuo mokytojo puoselėjamos vertybinės sistemos, nuostatų ir pasaulėžiūros. Dėl šio priežasties mokinių pilietiškumo sampratos formuojasi netolygiai ir nesistemiškai: akcentuojant tik pavienes pilietiškumo sąvokos dedamąsias dalis.

Gimnazistai turi teorinių žinių apie tai, kas yra pilietiškumas bei iš kokių dedamųjų susideda šios sąvokos turinys. Tačiau lyginant gimnazistų turimas pilietiškumo sampratas su ES komisijos suformuluota pilietiškumo koncepcija galime teigti, jog gimnazistų sampratos neapima svarbiausių ES pilietiškumo sampratos turinio elementų.

Mokyklos, kuriose yra didesnė neformalaus ugdymo pasiūla, pateikia įvairesnių edukacinių aplinkų, kurios turi daugiau galimybių įtakoti gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi taip, kaip tai pateikia edukatorius.

Edukatoriai dažnu atveju pilietiškumą integruoja į formalaus ugdymo edukacines mokymosi aplinkas spontaniškai. Tai reiškia, kad pilietiškumo ugdymas vyksta atitiktinai, kryptingai to neplanuojant ir neatsižvelgiant į bendrąsias ugdymo programas.

Gimnazistai savo mokymosi procesą sieja su edukacinėmis aplinkomis, kurios yra kuriamos formalaus arba, iš dalies, neformalaus ugdymo kontekste. Potencialiose informalaus mokymosi aplinkose vykstantis mokymosi procesas nėra gimnazistų suvokiamas, kaip lygiavertis procesas lyginant jį su formalaus ir neformalaus ugdymo kontekste organizuojamomis veiklomis. Gimnazistų manymu, formalaus ugdymo metu kuriamos edukacinės aplinkos daro didžiausią įtaką jų pilietiškumo sampratų formavimuisi. Nepaisant to, tyrimas parodė, jog potencialios informalaus mokymosi aplinkos taip pat turi reikšmingą poveikį gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi, bet šis procesas besimokančiųjų yra sunkiai atpažįstamas, identifikuojamas ir vertinamas.

Itin svarbūs formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinių aplinkų parametrai, įtakoiantys sėkmingą gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimąsi, yra tinkamas besimokančiojo pajėgumų įvertinimas, ugdymo metodų parinkimas, kompetentingas edukatorius ir patys besimokantieji, pozityvus jų nusiteikimas. Informalaus mokymosi potencialiose aplinkose svarbiausias besimokančiojo pajėgumų, jo asmeninio nusiteikimo parametrai.

Gimnazistų pilietiškumo sampratos edukacinėse ir potencialiose mokymosi aplinkose gali formuotis ir teigiamos, ir neigiamos. Teigiamos nuostatos turėtų formuotis formalaus ir neformalaus ugdymo edukacinėse aplinkose, kur edukatorius remdamasis programomis integruoja valstybinę poziciją. Neigiamos nuostatos gali formuotis ir edukacinėse, ir potencialiose mokymosi aplinkose. Edukacinėse aplinkose netinkamai edukatoriaus integruojamas pilietiškumas gali prisidėti prie neigiamų besimokančiojo nuostatų formavimosi. Potencialiose aplinkose neigiamą nuostatų formavimąsi gali lemti įvairūs faktoriai: netinkamas pavyzdys, šeimos socialinių įgūdžių stoka, besimokančiojo artimoje aplinkoje matomas asocialus elgesys, dėl emigracijos išsiskyrusios šeimos kontekstas ir t.t.

REKOMENDACIJOS

Jaunos Lietuvos demokratinės valstybės sėkmingas politinis vystymasis ir nacionalinis saugumas yra neatsiejamas nuo pilietinės visuomenės formavimosi ir stiprėjimo. Už pilietinės visuomenės kūrimą yra atsakingi visi demokratinės valstybės piliečiai. Visgi nacionaliniu mastu pilietiškumo ugdymu turi pasirūpinti Lietuvos mokslo ir švietimo ministerija. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis teikiamos šios **rekomendacijos Švietimo ir mokslo ministerijai**:

1. Organizuoti bendrųjų ugdymo programų peržiūrą ir atnaujinimą, siekiant patikslinti pilietiškumo sampratos turinį bei nustatyti vieningą integravimo tvarką į mokomuosius dalykus. Tai reikalinga norint užauginti visapusišką požiūrį į pilietiškumą turinčiu amenis.
2. Organizuoti mokymus, kurių metu mokyklų mokytojai būtų supažindinami su pilietiškumo sampratos turiniu ir integravimo galimybėmis edukacinėse aplinkose.
3. Mokytojo prestižo kėlimas, siekiant pritraukti į mokyklas geriausiai besimokančius ir aiškia vertybinę sistemą turinčius asmenis. Tik pilietišką mokytojas gali ugdyti pilietiškus jaunuolius ir tokiu būdu prisidėti prie pilietinės visuomenės kūrimo Lietuvoje.
4. Organizuoti mokslinius tyrimus, kurių metu būtų aiškinamasi neigiamų ar net priešišku gimnazistų pozicijos, kas daro įtaką jų atsiradimui. Organizuoti prevencinę šviečiamąją veiklą neigiamų nuostatų formavimosi atžvilgiu.

Rekomendacijos mokyklų administracijoms:

1. Organizuojant pilietiškumo ugdymą švietimo įstaigoje būtina visai mokyklos bendruomenei susitarti dėl integruojamos pilietiškumo sampratos turinio ir vieningai teikti ją mokiniams. Patartina numatyti pilietiškumo ugdymo gaires strateginiuose dokumentuose, susidėlioti prioritetus.
2. Rekomenduojama mokyklų metodiniuose būreliuose organizuoti mokytojų gerosios patirties sklaidos susibūrimus, kuriuose būtų kalbama apie mokymosi aplinkų parametrų realizavimo praktikas ir galimybes jų kuriamose edukacinėse aplinkose.
3. Sudaryti sąlygas edukacinių mokymosi aplinkų parametrų raiškai pamokose ir kitose ugdymo aplinkose.

Rekomendacijos mokytojams:

1. Pilietiškumo ugdymui rekomenduojama pasitelkti, kuo įvairesnes formalus ir neformalus ugdymo edukacines aplinkas ir informalaus mokymosi potencialias aplinkas, kurios sudarytų sąlygas besimokančiajam aktyviai ir įvairiai veikti. Tyrimo metu pastebėta, jog aktyvus besimokančiojo veikimas edukacinėje arba potencialioje mokymosi aplinkoje turi didelę įtaką gimnazistų pilietiškumo sampratų formavimuisi.

2. Rekomenduojama mokyti mokinius reflektuoti savo veiklas tiek mokykloje, tiek už jos ribų, nes tai padeda atpažinti mokymosi procesus kasdienėse gyvenimo situacijose ir identifikuoti šio mokymosi metu susiformavusias paslėptas žinias.

LITERATŪRA

Mokslinė literatūra:

1. Arends, R. I. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
2. Baršauskienė, V., Cesevičiūtė, I. (2005). Creating educational environments for the development of students' communicative competence: theoretical and practical assumptions. *Paper presented at the European Conference on Educational Research*. Dublin.
3. Baziukaitė, D. (2007). Investigation of Q-learning in the context of a virtual learning environment. *Informatics in Education-An International Journal*, (Vol 6_2), 255-268.
4. Biggs, J. B. (2011). *Teaching for quality learning at university: What the student does*. McGraw-Hill Education (UK).
5. Brazdeikis, V. (2009). Informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis papildytų edukacinių aplinkų kaita. *Informacijos mokslai*, 50.
6. Brazdeikis, V., Masaitis, M. (2012). Teaching Aids in Teaching and Learning Environments of Lithuanian Schools. *Social Sciences*, 76(2), 74-83.
7. Brown J.S., Duguid P. (2004). *Socialinis informacijos gyvenimas*. Vilnius Callan, E. (2004). Citizenship and education. *Annual Review of Political Science*, Vol. 7, 71 – 90.
8. Butrimienė, E., Stankevičienė, N. (2008). Edukacinės aplinkos turinimas informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis. Kauno medicinos universiteto Farmacijos fakulteto situacija. *Medicina*, 44(2), 156-166.
9. Butrimaitė, A. (2014). *Savarankiškas mokinių mokymasis ir jį skatinantys veiksniai mokykloje mokytojų požiūriu* (Doctoral dissertation, Vytautas Magnus University).
10. Casa – Todd, J. (2018). Reflections on Digital Citizenship. *Teacher Librarian*, 45(3), 15 – 18.
11. Clarijs, R. (2008). *Leisure & Non-formal Education: a European Overview of After-School and Out-of-School Education*. Praha: EAICY.
12. Clarijs, R. (2008). *Unlimited talents and non – formal education*. Prague.
13. Celiešiūtė, J. (2013). Mokinių asmeninių mokymosi aplinkų muziejuje susiformavimo veiksniai. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07). Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
14. Cesevičiūtė, I. (2003). Studentų komunikacinės kompetencijos ugdymas tikslinėje edukacinėje aplinkoje. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07)*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
15. Colardyn, D., & Bjornavold, J. (2004). Validation of formal, non-formal and informal learning: Policy and practices in EU member states. *European journal of education*, 39(1), 69-89.

16. Čiužas, R. (2007). Mokytojo ir mokinio vaidmenų kaita edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis. *Pedagogika*, (87), 64-70.
17. Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of science education and technology*, 16(2), 171-190.
18. Yazan, B. (2015). Three Approaches to Case Study Methods in Education: Yin, Merriam, and Stake. *Teaching and Learning*, 20(2), 134 – 152.
19. Yin, R. K. (1994). Discovering the future of the case study. Method in evaluation research. *Evaluation practice*, 15(3), 283-290.
20. Gesevičienė, V., & Sičiūnienė, V. (2009). Kompiuterių naudojimo namų aplinkoje tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (1), 51-58.
21. Jonassen, D., Land, S. (Eds.). (2012). *Theoretical foundations of learning environments*. Routledge.
22. Jonilienė, M., Monkevičienė, O., Glebuviene, V. S., & Stankevičienė, K. (2010). Šiuolaikinėje žinių visuomenėje gyvenančio vaiko mokymosi sociokultūriniai aspektai. *Pedagogika*, (100), 101-106.
23. Juceviciene, P. (2007). Besimokantis miestas. *Kaunas: Technologija*.
24. Jucevičienė, P., Cesevičiūtė, I. (2009). Characteristics of Educational and Learning Environments in Organization and Partnership Network from Innovation Point of View. *Social Sciences*, 63(1).
25. Jucevičienė, P. (2008). Edukacinės ir mokymosi aplinkos–inovacijos socioedukacinio įgalinimo veiksnys. *Socialiniai mokslai*, 1(59), 58-70.
26. Jucevičienė, P., Gudaitytė, D., Karenauskaitė, V., Lipinskienė, D., Stanikūnienė, B., Tautkevičienė, G. (2010). Universiteto edukacinė galia: atsakas 21-ojo amžiaus iššūkiams: monografija. *Kaunas: Technologija*.
27. Jucevičienė, P., Karenauskaitė, V. (2004). Learning environment in physics: the context of double paradigm shift. *Paper presented at the European Conference on Educational Research*. Crete.
28. Jucevičienė, P. (2013). Požiūris į ugdymą - edukacinės ir mokymosi aplinkos santykio konceptualusis pagrindas. *Leonas Jovaiša : nuo pedagogikos edukologijos link : mokslo studija*. Vilniaus universitetas, p. 33 – 64.
29. Jucevičienė, P., Stanikūnienė, B., Balevičienė, S. (2003). Šiuolaikinio mokymosi metodai. *Kaunas: Žinių visuomenės institutas*.
30. Jucevičienė, P., Tautkevičienė, G. (2002). Triangle of competences: as one of the basic characteristics of the university library learning environment. *Paper presented at the European Conference on Educational Research*. Lisbon.

31. Jucevičienė, P., Tautkevičienė, G. (2003). Academic library as a learning environment: how do students perceive it? *Paper presented at the European Conference on Educational Research*. Hamburg.
32. Jucevičienė, P., Tautkevičienė, G. (2004). The library learning environment as a part of university educational environment. *Paper presented at the European Conference on Educational Research*. Crete.
33. Jucevičienė, P., Tautkevičienė, G. (2004). Universiteto bibliotekos mokymosi aplinkos samprata. *Pedagogika*, 71, 101-105.
34. Jucevičienė, P., Valinevičienė, G. (2015). A conceptual model of social networking in higher education. *Elektronika ir Elektrotechnika*, 102(6), 55-58.
35. Jucevičienė, P., Valinevičienė, G. (2015). Educational Environments for Students' Organizational Learning. *Social Sciences*, 1(87), 64 - 73.
36. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai.
37. Keating, A. (2014). *Education for Cotizenship in Europe: European Plicies, National Adaptations and Young People's Attitudes*. University of London.
38. Keynan, I. (2017). Citizenship: Rethinking Multicultural Citizenship. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal*, 9(3), 21 – 39.
39. Kellaghan, T., Sloane, K., Alvarez, B., & Bloom, B. S. (1993). *The home environment and school learning: Promoting parental involvement in the education of children*. Jossey-Bass.
40. Kok, H. B., Mobach, M. P., & Omta, O. S. (2011). The added value of facility management in the educational environment. *Journal of Facilities Management*, 9(4), 249-265.
41. Küçüközer, H. (2013). Designing a powerful learning environment to promote durable conceptual change. *Computers & Education*, 68, 482-494.
42. Kuijpers, M. A. C. T., Meijers, F., Gundy, C. (2011). The relationship between learning environment and career competencies of students in vocational education. *Journal of Vocational Behavior*, 78(1), 21-30.
43. Lage, M. J., Platt, G. J., & Treglia, M. (2000). Inverting the classroom: A gateway to creating an inclusive learning environment. *The Journal of Economic Education*, 31(1), 30-43.
44. Lipinskienė, D. (2002). Edukacinė studentą įgalinanti studijuoti aplinka. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07)*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
45. Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class* (Vol. 11, pp. 28-29). Cambridge.
46. McLaughlin, T. H., & Juceviciene, P. (1997). Education, democracy and the formation of national identity. *Education, autonomy and democratic citizenship: Philosophy in a changing world*, 23-35.

47. Paulius, T. (2015). *Neformalus ir savaiminis mokymasis Vytauto Didžiojo karo muziejuje* (Doctoral dissertation, Vytautas Magnus University).
48. Pedersen, A. Y., Norgaard, R. T., & Koppe, C. (2018). Pattern of Inclusion: Fostering Digital Citizenship through Hybrid Education. *Journal Of Educational Technology & Society*, 21(1), 225 – 236.
49. Ramsden, P. (2003). *Learning to teach in higher education*. Routledge.
50. Rutkienė, A., Teresevičienė, M. (2010). *Eksperimento planavimo gerinimas – svarbi edukologinių tyrimų kokybės prielaida*. Kaunas : Vytauto Didžiojo universitetas.
51. Savickė, J., Jucevičienė, P. (2013). Educating pupils in museums: Possibilities for forming personal learning environments. *Social Sciences*, 78(4), 75-83.
52. Seimo, L. R. (2013). m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XII-745 Dėl Valstybinės švietimo 2014–2022 metų strategijos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, (140-7095).
53. Seimas, L. R. (2011). Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281, *valstybės žinios*, 38-1804.
54. Seimas, L. R. (2012). Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija. 2012 m. kovo 29 d. Nr. V- 554, *valstybės žinios*, 4-115.
55. Stanikūnienė, B. (2006). Reflective Teachers in Higher Education: Different Perception and Acting in their Learning Environments. *Social Sciences (1392-0758)*, 53(3).
56. Stanikūnienė, B. (2007). Aukštosios mokyklos dėstytojo edukacinės kompetencijos ir mokymosi aplinkų santykis. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07). Kaunas: Kauno technologijos universitetas*.
57. Stukalina, Y. (2010). The Management of Integrated Educational Environment Resources: the factors to be considered. *European Journal of Education*, 45(2), 345-361.
58. Surgėlienė, J., Bankauskienė, N. (2015). Edukacinių aplinkų, įgalinančių mokinius svarstyti karjeros pasirinkimą, elementai. *Pedagogika*, 119(3).
59. Surgėlienė, J. (2014). Edukacinės aplinkos, įgalinančios mokinius svarstyti karjeros pasirinkimą. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07). Kauno technologijos universitetas*.
60. Tamir, Y. (1995). *Liberal nationalism*. Princeton University Press.
61. Tautkevičienė, G. (2005). Studentų mokymosi aplinkų susiformavimui iš universiteto bibliotekos edukacinės aplinkos įtaką darantys veiksniai. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07)*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
62. Valinevičienė, G. (2013). Universiteto edukacinės aplinkos ir studento asmeninės mokymosi aplinkos sąveikos veiksniai naudojant saityną 2.0. *Informacijos mokslai*, 63.

63. Van Raaij, E. M., & Schepers, J. J. (2008). The acceptance and use of a virtual learning environment in China. *Computers & Education*, 50(3), 838-852.
64. Žadeikaitė, L., & Gulbinas, R. (2014). Socialinio pedagogo IKT įrankiais praturtinamos edukacinės aplinkos prieinamumas, svarba ir taikymas. *Social Education/Socialinis Ugdymas*, 1(37).
65. Žukauskienė, R. (2008). *Kokybiniai ir kiekybiniai metodai*. Vilnius: MRU.

Dokumentai ir kiti metodiniai leidiniai:

1. Bendrosios ugdymo programos. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/web/lt/pedagogams/ugdymas/ugdymo_prog . Žiūrėta: 2018 – 05 – 14.
2. *Europe for citizens programme 2014 – 2020*. (2017) Prieiga per internetą: https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/2017_programme_guide_en.pdf Žiūrėta: 2018 – 04 – 14.
3. European commission. (2012) Validation of non-formal and informal learning. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/Kristina/Downloads/4073_en.pdf Žiūrėta: 2018 – 04 – 15.
4. *Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė*. (2012). Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras – Kaunas.

Kiekvienas žmogus, paprastai, turi tik vieną šalį, kurioje jaučiasi savas. Daugumai mūsų ta šalis yra Lietuva. Mes, jos piliečiai, joje gyvename ir ją kuriame.

Žmonių gyvenimo tyrinėtojams svarbu sužinoti, ar jaunas žmogus ruošiasi piliečio gyvenimui. Labai prašome, pabūkite mūsų bendradarbiais ir atsakykite į žemiau pateiktus klausimus. Prašome atsakyti kuo nuoširdžiau, remiantis tomis galimybėmis, kurias jums suteikė mokykla ir jūsų gyvenimas.

Anketa yra **anoniminė** (vardo, pavardės ar kitokių asmenį identifikuojančių duomenų pateikti nereikia). Duomenys bus pateikiami tik apibendrinti, neišryškinant konkretaus asmens. Klasei pareiškus norą, tyrimo autorė pristatys bendrus kelių mokyklų duomenis jums, kurie dalyvavote šioje apklausoje.

*Dėkoju už Jūsų laiką ir nuoširdumą,
Kristina Šlepavičiūtė-Balčaitienė, KTU magistrantė*

Atsakykite į atvirus klausimus arba pažymėkite pasirinktus atsakymus.

1. Kas, jūsų manymu, yra pilietiškumas? Laisva forma parašykite taip, kaip suprantate.

2. Kada anksčiausiai jūs pradėjote galvoti apie tai, kas yra pilietis ir pilietiškumas? Pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklą X.

Ikimokykliniame amžiuje	
Mokykliniame amžiuje, nurodykite apytikrį amžių	
Šiais metais	
Aš niekada negalvoju apie pilietiškumą	

3. Kas turėjo didžiausią įtaką tam, kad jūs ėmėte galvoti apie pilietiškumą? Pasirinkite tik vieną jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklą X.

Tėvai	
Draugai	
Mokytojai	
Nepažįstami asmenys	
Žiniasklaida	
Renginiai	
Socialiniai tinklai	

Kita (įrašyti.....)	
---------------------	--

Trumpai aprašykite, kokia tai buvo situacija ir kur ji vyko? _____

4. Pažymėkite ženklų X, kokios pamokos šiais mokslo metais daro įtaką jūsų pilietiškumo sampratos formavimuisi? Galite žymėti kelis atsakymus.

Lietuvių k.		Istorija	
Anglų k.		Ekonomika	
Kitos kalbos		Geografija	
Matematika		Pilietiškumo pagrindai	
Fizika		Dailė	
Chemija		Technologijos	
Informacinės technologijos		Muzika	
Biologija		Kūno kultūra	
Tikyba/Etika		Choreografija	
Kita (įrašykite.....)			

5. Kas, jūsų manymu, turi didžiausią įtaką pilietiškumo supratimo formavimuisi mokykloje. Įvertinkite pateiktus teiginius: pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklų X.

Teiginiai		Nuomonė apie tendenciją			Faktas: man padėjo
		Taip	Ne	Nežinau	
1.	Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pamokos pradžioje primena, kad ši pamoka sieks pilietiškumo ugdymo tikslo.				
2.	Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas parenka informaciją ir užduotis pagal mokinio žinių ir gebėjimų lygį.				
3.	Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudodamasis vadovėlių ir kitų mokomųjų priemonių pagalba pateikia informaciją mokiniui.				
4.	Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas informaciją pateikia žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.				
5.	Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją komfortabilioje aplinkoje (pvz. nei per karšta, nei per šalta, suolai patogūs, tinkamo dydžio) kiekvienam mokiniui individualiai.				
6.	Pilietiškumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją pamokoje ir kitose mokyklos erdvėse (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto				

	sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.). pateikti atskira eilute, negali būti per „ir“				
7.	Pilietiško supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją erdvėse už mokyklos ribų: muziejuje, ekskursijos metu, universitete, viešose miesto erdvėse ir kt.				
8.	Pilietiško supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudoja šiuo mokymo metodus: informacijos pateikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.				
9.	Pilietiško supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokyklinėse veiklose dalyvauja mokytojas.				
10.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai pats mokinys gerai jaučiasi (pvz., neserga, neliūdnas).				

6. Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiško sampratos formavimuisi pamokose? Įvardykite bent du trikdžius. _____

7. Įvardykite, kokius užsiėmimus šiais mokslo metais lankote už mokyklos ribų? _____

8. Kas, jūsų manymu, turi didžiausią įtaką pilietiško supratimo formavimuisi neformaliuose užsiėmimuose: popamokinėje veikloje, taip pat – ir už mokyklos ribų. Įvertinkite pateiktus teiginius: pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklą X.

Teiginiai:		Nuomonė apie tendenciją			Faktas: man padėjo
		Taip	Ne	Nežinau	
1.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius veiklos pradžioje primena, kad ši pamoka sieks pilietiško ugdymo tikslo.				
2.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius parenka informaciją ir užduotis pagal mokinio žinių ir gebėjimų lygį.				
3.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudodamasis mokomosiomis priemonėmis pateikia informaciją mokiniui.				
4.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio				

	vadovas/edukatorius informaciją pateikia žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.				
5.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją komfortabilioje aplinkoje (pvz. nei per karštą, nei per šaltą, suolai patogūs, tinkamo dydžio) kiekvienam mokiniui individualiai.				
6.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją pamokoje ir kitose mokyklos erdvėse (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.).				
7.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją erdvėse už mokyklos ribų: muziejuje, ekskursijos metu, universitete, viešose miesto erdvėse ir kt.				
8.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius naudoja šiuo mokymo metodus: informacijos pateikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.				
9.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai užklasinėse veiklose dalyvauja mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius.				
10.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai pats mokinys yra tinkamos fizinės būklės ir yra pozityviai tam nusiteikęs.				

9. Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiškumo sampratos formavimuisi užklasinėse veiklose? Įvardykite bent du trikdžius. _____

10. Kas, jūsų manymu, turi didžiausią įtaką pilietiškumo supratimo formavimuisi kasdieniame gyvenime. Įvertinkite pateiktus teiginius: pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklų X.

Teiginiai:		Nuomonė apie tendenciją			Faktas: man padėjo
		Taip	Ne	Nežinau	
1.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus yra pasiekęs tam tikrą brandos ir žinių lygį.				
2.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus				

	susiduria su informacija, kuri jam atrodo svarbi, aktuali, naudinga, įdomi ar net kelianti pavojaus jausmą.				
3.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus mokymosi informaciją aptinka žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.				
4.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija pasiekia žmogų internetu, TV turinio, radijo, šeimos, draugų, atsitiktinių asmenų pagalba arba muziejuje, teatruose ir kitose viešose vietose.				
5.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogui mokymosi informacija yra komunikuojama, asmeniškai aiškinama, pokalbio, diskusijos metu, stebint, praktikuojant situacijas, atliekant refleksiją ir kt.				
6.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija žmogų pasiekia aiškiu vaizdu, suprantama ir aiškia rašytine klaba, priimtinu garsu ir kt. būdais.				
7.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija žmogui yra įdomi, nauja, svarbi, kelianti baime/pavojų.				

11. Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiškumo sampratos formavimuisi kasdiniame gyvenime? Įvardykite bent du trikdžius. _____

12. Kas turėjo didžiausią įtaką jūsų pilietiškumo sampratos formavimuisi šiais mokslo metais (mokykloje, už mokyklos ribų šiaip gyvenime)? Aprašykite tris jums svarbiausius įvykius nurodydami veiklą (pvz., filmo peržiūra, renginio organizavimas mokykloje, pokalbis su kitu žmogumi ir pan.) ir kur ši veikla vyko (pvz., pamokoje, specializuotoje mokykloje, namuose, muziejuje), kurios metu formavosi jūsų pilietiškumo sampratą.

1) _____

2) _____

3) _____

	Jūsų lytis (reikiamoje vietoje pažymėkite X)
Mot.	
Vyr.	

Ačiū už atsakymus!

Dažniausiai kiekvienas žmogus turi tik vieną šalį, kurioje jaučiasi savas. Mums ta šali yra Lietuva. Mes, jos piliečiai, joje gyvename ir ją kuriame. Mums tyrinėtojams labai svarbu sužinoti, ar jaunas žmogus yra paruošiamas ir kaip paruošiamas piliečio gyvenimui? Labai prašome pabūkite mūsų bendradarbiais ir atsakykite į žemiau pateiktus klausimus kuo nuoširdžiau, remdamiesi tomis galimybėmis, kurias jums suteikė mokykla ir jūsų gyvenimas.

Anketa yra **anoniminė** (vardo, pavardės ar kitokių asmenį identifikuojančių duomenų pateikti nereikia). Duomenys bus apdorojami statistiniais tyrimų metodais ir pateikiami tik apibendrinti (lentelių, paveikslų pavidalu). Respondentams pareiškus norą, tyrimo autorė pristatys bendrus kelių mokyklų duomenis jums, kurie dalyvavo šioje apklausoje.

*Dėkoju už Jūsų laiką ir nuoširdumą,
Kristina Šlepavičiūtė-Balčaitienė, KTU magistrantė*

Atsakykite į atvirus klausimus arba pažymėkite pasirinktus atsakymus.

1. Kas jūsų manymu yra pilietiškumas?

2. Ar pasitaiko galimybių šiai mokslo metais jūsų dėstomame dalyke ugdyti pilietiškumą? Pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklų X.

Taip	
Ne	
Niekada apie tai nesusimąščiau	

3. Apibūdinkite, kokiomis aplinkybėmis šiais mokslo metais jūsų pamokoje vyksta pilietiškumo ugdymas (pvz., spontaniškai, planuojant pilietiškumo pagrindų integraciją į dėstomo dalyko tikslus, specialių renginių organizavimas ir t. t.)? Įvardykite bent tris aplinkybes.

4. Kas šiai mokslo metais trukdo pilietiškumo pagrindų ugdymą jūsų dėstomame dalyke. Įvardykite bent tris trukdžius.

5. Kas, jūsų manymu, turi didžiausią įtaką pilietiškumo supratimo formavimuisi mokykloje. Įvertinkite pateiktus teiginius: pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklų X.

Teiginiai		Nuomonė apie tendenciją			Faktas: man padėjo
		Taip	Ne	Nežinau	
1.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pamokos pradžioje primena, kad ši pamoka sieks pilietišumo ugdymo tikslo.				
2.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas parenka informaciją ir užduotis pagal mokinio žinių ir gebėjimų lygį.				
3.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudodamasis vadovėlių ir kitų mokomųjų priemonių pagalba pateikia informaciją mokiniui.				
4.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas informaciją pateikia žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.				
5.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją komfortabilioje aplinkoje (pvz. nei per karštą, nei per šaltą, suolai patogūs, tinkamo dydžio) kiekvienam mokiniui individualiai.				
6.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją pamokoje ir kitose mokyklos erdvėse (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.). pateikti atskira eilute, negali būti per „ir“				
7.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas pateikia informaciją erdvėse už mokyklos ribų: muziejuje, ekskursijos metu, universitete, viešose miesto erdvėse ir kt.				
8.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudoja šiuo mokymo metodus: informacijos pateikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija, šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.				
9.	Pilietišumo supratimo formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokyklinėse veiklose dalyvauja mokytojas.				
10.	Pilietišumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai pats mokinys gerai jaučiasi (pvz., neserga, neliūdnas).				

6. Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiškumo sampratos formavimuisi pamokose? Įvardykite bent du trikdžius. _____
7. Kas, jūsų manymu, turi didžiausią įtaką pilietiškumo supratimo formavimuisi užsiėmimuose už mokyklos ribų. Įvertinkite pateiktus teiginius: pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklų X.

Teiginiai:		Nuomonė apie tendenciją			Faktas: man padėjo
		Taip	Ne	Nežinau	
1.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius veiklos pradžioje primena, kad ši pamoka sieks pilietiškumo ugdymo tikslo.				
2.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius parenka informaciją ir užduotis pagal mokinio žinių ir gebėjimų lygį.				
3.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas naudodamasis mokomosiomis priemonėmis pateikia informaciją mokiniui.				
4.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius informaciją pateikia žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.				
5.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją komfortabilioje aplinkoje (pvz. nei per karšta, nei per šalta, suolai patogūs, tinkamo dydžio) kiekvienam mokiniui individualiai.				
6.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją pamokoje ir kitose mokyklos erdvėse (muziejus, koridoriai, biblioteka, valgykla, sporto sakė, aktų salė, lauko klasė ir kt.).				
7.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius pateikia informaciją erdvėse už mokyklos ribų: muziejuje, ekskursijos metu, universitete, viešose miesto erdvėse ir kt.				
8.	Pilietiškumo sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius naudoja šiuo mokymo metodus: informacijos pateikimas, diskusijos, debatai, projektinė veikla, renginio organizavimas, spektaklio kūrimas, pranešimo kūrimas, situacijų simuliacija,				

	šaltinių analizė ir interpretacija, praktinis užduočių atlikimas ir kt.				
9.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai užklasinėse veiklose dalyvauja mokytojas/būrelio vadovas/edukatorius.				
10.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai pats mokinys yra tinkamos fizinės būklės ir yra pozityviai tam nusiteikęs.				

8. Kas, jūsų manymu, labiausiai trukdo pilietiško sampratos formavimuisi užklasinėse veiklose? Įvardykite bent du trikdžius. _____

9. Kas, jūsų manymu, turi didžiausią įtaką pilietiško supratimo formavimuisi kasdiniame gyvenime. Įvertinkite pateiktus teiginius: pasirinkite jums tinkantį atsakymą ir pažymėkite ženklų X.

Teiginiai:		Nuomonė apie tendenciją			Faktas: man padėjo
		Taip	Ne	Nežinau	
1.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus yra pasiekęs tam tikrą brandos ir žinių lygį.				
2.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus susiduria su informacija, kuri jam atrodo svarbi, aktuali, naudinga, įdomi ar net kelianti pavojaus jausmą.				
3.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogus mokymosi informaciją aptinka žodžiu, raštu, vaizdinėmis, garsinėmis priemonėmis ir kt.				
4.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija pasiekia žmogų internetu, TV turinio, radijo, šeimos, draugų, atsitiktinių asmenų pagalba arba muziejuje, teatruose ir kitose viešose vietose.				
5.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai žmogui mokymosi informacija yra komunikuojama, asmeniškai aiškinama, pokalbio, diskusijos metu, stebint, praktikuojant situacijas, atliekant refleksiją ir kt.				
6.	Pilietiško sampratų formavimuisi sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija žmogų pasiekia aiškiu vaizdu, suprantama ir aiškia rašytine klaba, priimtinu garsu ir kt. būdais.				
7.	Pilietiško sampratų formavimuisi				

	sudaromos palankios sąlygos, kai mokymosi informacija žmogui yra įdomi, nauja, svarbi, kelianti baimę/pavojų.				
--	---	--	--	--	--

	Jūsų lytis (reikiamoje vietoje pažymėkite X)
Moteris	
Vyras	

	Jūsų amžiaus grupė (reikiamoje vietoje pažymėkite X)
24 – 30 metų	
31 – 45 metų	
46 – 55 metų	
Daugiau nei 55 metai	

	Jūsų kvalifikacija (reikiamoje vietoje pažymėkite X)
Mokytojas	
Vyr. mokytojas	
Mokytojas metodininkas	
Mokytojas ekspertas	

Ačiū už atsakymus!